

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«КНИЖКОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ФЕДОРОВА»

СУЧАСНІ ВИДАВНИЦТВА ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

МАТЕРІАЛИ
ДРУГОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(м. Одеса, 25-27 травня 2017 р.)

Одеса
ОНУ
2017

УДК 655.41:378(08)
С916

Редакційна колегія:

Л. Ф. Дьяченко,
Г. М. Плиса,
І. О. Погореловська,
М. О. Подрезова,
Н. Г. Юргелайтис

Відповідальний редактор

Л. Ф. Дьяченко

С916 Сучасні видавництва вищих навчальних закладів :
матер. Другої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25-27
травня 2017 р.) / відп. ред. Л. Ф. Дьяченко ; Одес. нац. ун-т
ім. І. І. Мечникова, Держ. наук. установа «Книжкова палата
України імені Івана Федорова». – Одеса : ОНУ, 2017. – 246 с.
ISBN 978-617-689-232-8

Розглянуті проблеми, пов'язані з видавничою діяльністю ВНЗ, пере-
думови ефективної роботи видавництв, електронні видання в навчаль-
ному процесі та інше.

Для науковців, спеціалістів у галузі видавничо-поліграфічної спра-
ви, студентів та усіх, хто цікавиться видавничою діяльністю ВНЗ.

УДК 655.41:378(08)

**Органітет висловлює щиру подяку компанії «Копіка Мінолта Україна»
за активну участь і підтримку у підготовці та проведенні конференції**

ISBN 978-617-689-232-8

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2017

ПОДВИЖНИКИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ КНИГИ (Передмова)

*«С тех пор как существует мирозданье,
Такого нет, кто б не нуждался в знанье.
Какой мы не возьмем язык и век,
Всегда стремится к знанью человек».*

Гафиз Рудаки

Друга Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 100-річчю Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова». Конференція проведена Одеським національним університетом імені І. І. Мечникова спільно з Книжковою палатою України 25-27 травня 2017 р.

Педагогічна і наукова діяльність у вищих навчальних закладах невід’ємна від друкованого слова – видавничої діяльності – і сьогодні, у добу тотальної комп’ютеризації. Наукова і навчальна книга грає дуже важливу роль. На сьогоднішній час рукописна книга, яка існує вже багато століть, пройшла шлях тривалого і складного розвитку – художнього та технологічного – і накопичила чисельні та високі зразки книжкового мистецтва. Навіть з’явився термін: «мистецтво книги».

Створення будь-якого видання – складний творчий процес, який пов’язаний з рядом організаційних та технологічних умов і правил. Знання авторами правил підготовки та вимог до оформлення рукописів дозволяє скоротити зайві витрати часу. Це сприяє скороченню термінів проходження рукописів та прискорює процес їх редакційно-видавничої підготовки до друку.

В роботі конференції прийняли участь понад ста працівників видавництва ВНЗ України, приватних видавництв, які виготовляють наукову, навчальну, довідкову літературу, співробітники вищих начальних закладів (викладачі, науковці) та поліграфічних компаній, а також аспіранти і студенти відповідних кваліфікацій. Серед учасників конференції – представники Української академії друкарства (м. Львів), Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, Київського політехнічного інституту імені І. Сікорського, Львівського національного університету імені І. Франка, Національної академії державного управління при Президентові України (м. Київ) та інші.

У ході конференції розглядалися перспективи розвитку Книжкової палати України у зв'язку із 100-річним ювілеєм цієї установи, а також проблеми, пов'язані з видавничою діяльністю ВНЗ, у тому числі: видання навчальної та наукової літератури в контексті забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери України; електронні видання та їх реєстрація, доступ, зберігання в сучасній науковій бібліотеці; передумови ефективної діяльності видавництва вищих навчальних закладів; медіакомпетентність як складова професійної культури сучасного видавця – виклики цифрової доби; та інші.

Родзинкою конференції було проведення конкурсу серед учасників заходу щодо оформлення вихідних відомостей видань відповідно до положень нормативних документів з чотирьох номінацій: «Краще оформлення підручника» (переможці – Львівський національний університет імені Івана Франка та Донбаська державна машинобудівна академія), «Краще оформлення навчального (навчально-методичного) посібника» (переможці – Донбаська державна машинобудівна академія, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова), «Краще оформлення монографії» (переміг Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського), «Краще оформлення словника» (переможець – Полтавський університет економіки і торгівлі).

Представлені на конкурс видання оцінювала комісія у складі: Г. М. Плиса – голова (зав. відділу Книжкової палати України), І. О. Погореловська (зав. відділу Книжкової палати України), М. О. Подрезова (директор Наукової бібліотеки ОНУ), Л. В. Нікола (заст. нач. навчальної частини ОНУ), О. І. Карлічук (фахівець І категорії наукової частини ОНУ).

Переможці конкурсу були нагороджені Дипломами та пам'ятними подарунками. Головний приз був репрезентований компанією «Коніка Мінолта Україна»: багатофункціональний пристрій bizhub-215 (принтер/копір/сканер), який отримав Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського за краще оформлення вихідних відомостей у виданні монографії Н. І. Білик.

В рамках конференції була проведена презентація сучасного поліграфічного обладнання компанії «Коніка Мінолта Украї-

на»: bizhub PRO 1100 (чорно-білий друк) і AccurioPress C2060 (кольоровий друк).

Безумовно, за межами обговорення у учасників конференції залишилось багато питань, але, незважаючи на все, ми наполегливо просуваємось вперед на шляху нашої просвітницької діяльності.

Хочу висловити подяку всім учасникам конференції за творче спілкування та поради; своїм університетським колегам, працівникам видавництва за допомогу в організації та проведенні конференції; керівництву та співробітникам компанії «Коніка Мінолта Україна» (Д. Белявцеву, О. Боруховій, С. Нізіку, Є. Шиляєву та іншим) – за доброзичливість та щирю допомогу.

Н. Г. Юргелайтіс
директор видавництва
«Одеський національний університет»

100-річчя
Державної наукової установи
«Книжкова палата України імені Івана Федорова»

Плиса Галина Миколаївна
завідувач відділу державної стандартизації
Книжкової палати України,
заслужений працівник культури України
 standart@ukrbook.net

**ДО 100-РІЧЧЯ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ:
 ВІХИ ІСТОРІЇ**

Книжкова палата України – це визнаний центр державної реєстрації та бібліографії, каталогізації й статистичного обліку випуску різновидів видань на терені країни, книгознавства, стандартизації видавничої справи та Державний архів друку, яка пройшла довгий і непростий шлях становлення та розвитку.

Свою історію Книжкова палата України почала в минулому столітті за часів Української Народної Республіки.

24 січня 1919 року Директорія затвердила ухвалений Радою Народних Міністрів «Закон про утворення Головної Книжкової Палати в м. Києві та про асигнування в розпорядження Головноуправляючого Справами Мистецтв та Національної культури 50000 карбованців на організацію цієї Палати.»

Підписали Закон Голова Директорії В. Винниченко, члени Директорії – А. Макаренко та П. Андрієвський, член-секретар С. Петлюра, член-секретар Ф. Швець, Голова Ради Народних Міністрів В. Чеховський, Міністр народної освіти І. Огієнко.

Це була подія величезного значення в історії та розвитку книжкової справи України, оскільки було законодавчо упорядковано надсилання в одну спеціально створену установу всіх примірників друку, їхню реєстрацію, облік, зберігання, наукове опрацювання та випуск бібліографічних покажчиків.

У пояснювальній записці до законопроекту було зазначено, що Головна Книжна Палата має «...слідкувати за всім, що тільки виходить з друкарні, починаючи книжкою, часописом, гравюрою і кінчаючи метеликом та листівкою; вона мусить все реєструвати і оголошувати в фаховому часопису».[1]

Згідно з цим Законом Головна Книжна палата мала складатися з трьох відділів:

1) відділ реєстрації і «Книжної Літописі», що мав провадити своєчасну реєстрацію всього так званого «біжучого друку» в Україні і випуск «Книжної літописі»;

2) Український бібліографічний інститут, який мав складати та видавати «Українську бібліографію» «з матеріалу друкованої продукції з усієї території України від початку виникнення друку, а згодом – бібліографувати все, що випущено українською та російською мовами»;

3) книжний фонд.

Першим директором Книжкової палати був Юрій Олексійович Іванов–Меженко – український та російський бібліограф, бібліотекознавець, книгознавець, літературознавець, який створив понад 150 наукових праць із бібліографії й книгознавства та був фактичним керівником бібліотечної справи в роки революції.

Ю. О. Іванов–Меженко очолював Головну Книжну Палату в Києві впродовж трьох років. Робота, проведена за цей надзвичайно короткий час вражає своєю широтою та плановістю.

Для покращення організації роботи відділів Книжної Палати було видано двозначні й тризначні авторські таблиці Кеттера українською мовою, «пристосовані для українських бібліотек», перекладені Ю. О. Меженком, а також уперше в 1919 році вийшла друком «Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація», підготовлена Ю. О. Меженком на основі перекладу французького оригіналу Б. С. Боднарським.

Книжною Палатою було також складено та опубліковано «Список періодичних видань України за 1919 р.» та «Правила карткографії» (для складання бібліографічного опису на картках) за французьким оригіналом.[2]

26 січня 1919 року було затверджено «Закон про обов'язкову надсилку друкарнями, літографіями, металографіями та іншими подібними закладами до Повітових Комісарів примірників всіх видань».

На основі цього Закону Головна Книжна Палата швидко налагодила роботу, приділяючи увагу збору та реєстрації не лише поточної друкованої продукції, а також виданням за 1917–1918 роки. Це було перші кроки з формування фондів друку Книжкової палати України в м. Києві.

Через півроку в цьому процесі настала тимчасова пауза, пов'язана з цензурою на українську книгу, накладеною владою генерала Денікіна. Усе майно Книжної Палати та цінні збірки було запаковано. Проте збирання видань продовжувалося співробітниками-ентузіастами, які підтримували зв'язки з друкарнями. У грудні 1919 року Радянська влада відновила роботу Головної Книжної Палати.

У 1920 році державний центр України – столиця – переходить до Харкова і функції Головної Книжної Палати починає виконувати Центральний бібліографічний відділ, створений там само при Всеукраїнському Державному видавництві – Всевидавві (за ініціативою та під керівництвом відомого книгознавця та бібліографа М. А. Годкевича), для обліково-реєстраційної та статистичної роботи з друкованою продукцією, яку було випущено на території УРСР.

Важливим кроком з оптимізації роботи новоствореної організації стала прийнята в березні 1921 року Постанова «Про обов'язкову реєстрацію та збереження зразків творів друку».

У 1922 році Постановою Ради Народних Комісарів УРСР «Про організацію Української книжкової палати і про забезпечення головних книгосхованок всіма виданнями республіки» Центральний бібліографічний відділ було реорганізовано в Українську книжкову палату. Директором було призначено М. А. Годкевича, який керував цією установою до 1931 року. М. А. Годкевич написав понад 60 друкованих праць, більшість

з яких присвячено питанням книгознавства та державної бібліографії.

Цією Постановою на Українську книжкову палату покладалися такі обов'язки:

- 1) реєстрація всіх друкованих творів, виданих в УРСР із 1917 року;
- 2) їхнє збирання й зберігання;
- 3) розподіл одержаних обов'язкових примірників по головних державних книгосховищах;
- 4) видання періодичного бюлетеня «Літопис українського друку».

Згодом Наркомос УРСР дещо розширив функції Книжкової палати, зобов'язавши її, зокрема, реєструвати не тільки українські видання, які було випущено українською й російською мовами, а також видання у перекладах іншими мовами, які було випущено поза межами України; інформувати широкі кола читачів про видавничу діяльність республіки; проводити наукові дослідження з питань бібліографії.

У 1925 році Постановою Ради Народних Комісарів УРСР «Про Центральне бюро статистики друку» за Книжковою палатою закріплюються також функції статистичного обліку видань, які мали здійснюватися під керівництвом Центрального статистичного управління.

Становлення Української книжкової палати відбувалося у складних умовах, проте менш ніж за десять років вона спромоглася стати єдиним центром щодо отримання, реєстрації, обліку видавничої продукції, а також центром державної бібліографії. Вперше у світовій практиці вона теоретично обґрунтувала принцип соціального призначення в бібліографічній роботі. Безсумнівно, що Українська книжкова палата наслідувала досвід Головної Книжної Палати.

Одним із вагомих здобутків Книжкової палати було видання у 1936 році авторських таблиць Л. Б. Хавкіної українською мовою. Ці таблиці вона видавала ще шість разів: у 1941, 1948, 1950, 1954, 1957, 1961 рр.

У подальші роки назву установи кілька разів змінювали: у 1934–1938 рр. – Бібліографічний інститут; у 1938–1974 рр. –

Книжкова палата УРСР; у 1974–1989 рр. – Книжкова палата УРСР імені Івана Федорова.

У період Другої Світової війни, коли фашистські окупанти тимчасово захопили Харків, Книжкову палату було евакуйовано у Башкирську АРСР. Згідно з Постановою Ради Народних Комісарів у 1942 році Палата відновила свою роботу в місті Уфа.

До Уфи встигли вивезти тільки генеральні алфавітні каталоги, проте фонди залишилися у Харкові. За фондами і майном Книжкової палати, зберігаючи його від пограбування, пожеж і вивезення німецькими окупаційними військами, було організовано нагляд під керівництвом Івана Захаровича Севастьянова (був директором з 1941 по 1943 рік). Він зумів добитися від окупаційних властей «охоронних грамот», які деякою мірою запобігли пограбуванню і знищенню книжкових фондів. Та все ж-таки фашисти вивезли комплекти обов'язкових примірників газет, проте після війни їх було повернуто до Книжкової палати.

Після визволення Харкова відповідно до Постанови Ради Народних Комісарів від 28 вересня 1943 року Книжкова палата поновила свою роботу в м. Харків, припинивши діяльність у місті Уфа. У 1944 році Книжкова палата повністю відновлює свої основні функції. У 1945 році відновили також свою роботу на засадах госпрозрахунку видавництво та друкарня при Книжковій палаті.

У 60-ті роки Книжкова палата стає науково-бібліографічною установою та центром державної реєстраційної бібліографії УРСР. За своїми досягненнями вона займає друге місце серед усіх книжкових палат Радянського Союзу після Всесоюзної книжкової палати. До її основних функцій належали:

- бібліографічний облік та опрацювання всієї друкованої продукції, яка виходила на терені УРСР;
- статистика друку;
- видання літописів книг, газетних і журнальних статей, рецензій, музичної літератури, видань образотворчого мистецтва;
- каталогізація всієї друкованої продукції та друкування бібліографічних карток для каталогів бібліотек;
- складання зведеного каталогу.

Книжкова палата бере участь у складанні довідника з бібліографічної інформації Міжнародної організації ЮНЕСКО.

За час перебування у Харкові фонди Книжкової палати, які постійно збільшувалися, знаходилися у малоприспособованих для зберігання приміщеннях. Зокрема, архів № 1 (375 тис. книг і брошур за 1917-1976 роки) та архів № 2 (3 млн. примірників газетних видань за 1917-1950 роки) знаходилися у підвальних приміщеннях з високим ризиком затоплення; архів № 3 (4595786 друкованих одиниць аркушевих видань і газет) перебував разом з відділами Палати у триповерховій будівлі [3]. Книжкова палата не мала резервної площі для розміщення своїх фондів і можливостей для подальшого розвитку на такій базі.

Крім того, Книжкова палата була єдиною установою республіканського значення, яка залишилася в Харкові після переведення столиці України в Київ.

Тому Держкомвидав УРСР у 1974-1975 роках почав ставити перед Урядом України питання про будівництво нового приміщення для Книжкової палати УРСР і переведення її до Києва.

У 1976 році Рада Міністрів УРСР прийняла рішення, а в 1977 році було видано наказ про будівництво в Києві приміщення для Книжкової палати УРСР.

Під час проектування та будівництва приміщення неодноразово припинялося його фінансування, що значно затягувало переїзд Книжкової палати в Київ.

Тільки в 1989 році було введено в експлуатацію нове приміщення Книжкової палати в Києві, й відтоді розпочався сучасний етап розвитку в її історії. Сучасне книгосховище на 12 млн. томів дало змогу Книжковій палаті об'єднати всі свої фонди.

З метою формування структури Книжкової палати в Києві Державний комітет Ради міністрів Української РСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі видав наказ від 25 серпня 1989 року про створення у системі Держкомвидаву УРСР республіканського бібліографічно-видавничого об'єднання «Книжкова палата УРСР ім. І. Федорова» на базі видавництва «Реклама», «Книжкової палати УРСР» та її друкарського цеху.»

У Харкові було створено філію, яка продовжувала зберігати частину фонду та друкувати три літописи: Літопис книг, Літопис журнальних статей, Літопис газетних статей. Протягом

1989–1991 років до філії ще надходила друкована продукція з окремих поліграфічних підприємств.

У Києві поступово формується інфраструктура для здійснення всіх функцій, що їх виконувала Палата в Харкові, нові співробітники вивчають досвід харківських колег, продовжують передислокацію фондів. Перевезення фондів з Харкова до Києва завершилося тільки у 2002 році, після чого філію Книжкової палати у Харкові було ліквідовано.

З устанавленням незалежності України Книжкова палата перебрала на себе значну частину функцій, які раніше виконувала Всесоюзна книжкова палата в Москві.

25 лютого 1992 року наказом Державного комітету України по пресі об'єднання було перейменоване в Національне науково-виробниче об'єднання (ННВО) «Книжкова палата України».

Незважаючи на постійне недофінансування потреб Книжкової палати України та, відповідно, недостатню кількість кваліфікованих спеціалістів, її роль і можливості як наукової та інформаційної установи швидко зростають.

Так, у зв'язку з рішенням Кабінету Міністрів України про створення національної служби стандартизації у видавничій галузі на базі ННВО «Книжкова палата України» з 1 жовтня 1992 року до штатного розпису Палати було введено відділ національної стандартизації.

У цей самий час Державний комітет України по пресі видає наказ від 25.09.1992 «Про створення національного агентства України в Міжнародній системі стандартної нумерації книг (ISBN) і національного центру в міжнародній системі даних серіальних видань (ISSN) України», що також розширює функції Книжкової палати України.

Для вирішення організаційних проблем державної бібліографії наказом Міністерства у справах преси та інформації від 25 березня 1996 року Національне науково-виробниче об'єднання «Книжкова палата України» реорганізовано в Державну установу «Книжкова палата України». Було затверджено новий Статут Книжкової палати України, в якому її було визначено як державну науково-культурну установу.

З 1995 року Книжкова палата України працює під керівництвом М. І. Сенченка – доктора технічних наук, професора,

заслуженого працівника науки і техніки України, члена Національної спілки письменників України.

1996 рік став переломним роком у діяльності Книжкової палати – починається її становлення як центру національної бібліографії, підвищується роль як наукової та інформаційної установи.

Раціональне використання державних джерел фінансування, коштів благодійних фондів дало змогу Книжковій палаті вийти з кризи, перейти на сучасні інформаційні технології та відновити видання усіх літописів, ретроспективних бібліографічних покажчиків і карток централізованої каталогізації, започаткувати нові бібліографічні видання.

Колектив Книжкової палати продовжував удосконалювати свою роботу, проводячи наукові дослідження у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності. Було залучено до роботи нові кадри з високим рівнем кваліфікації, великим досвідом бібліографічної, видавничої роботи, фахівців у галузі комп'ютерних технологій та автоматизованих інформаційних мереж.

Для підвищення рівня виконання покладених на Книжкову палату України завдань, зокрема здійснення наукових розробок і досліджень, у грудні 2003 року Кабінет Міністрів України надав Книжковій палаті України статус наукової установи.

Нині діяльність Книжкової палати України визначається Законом України «Про видавничу справу».

Відповідно до статті 27 цього Закону Книжкова палата України є державною науковою установою у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності», що здійснює, зокрема:

- державну бібліографічну реєстрацію та централізовану каталогізацію всіх без винятку видів видань, випущених в Україні, на основі обов'язкового примірника;
- створення і видання поточних, кумулятивних, ретроспективних бібліографічних покажчиків;
- збирання та використання статистичних даних, які характеризують динаміку й тенденції у видавничій справі;
- комплектування та збереження повного і недоторканного фонду Державного архіву друку – головного сховища всіх видів видань, випущених в Україні;

- наукові дослідження в галузі бібліографії, книгознавства, соціології книги й читання, консервації та реставрації документів;
- бере участь у розробленні проектів національних стандартів з питань видавничої справи та складає аналітичні огляди з питань дотримання суб'єктами видавничої справи положень національних стандартів щодо оформлення вихідних відомостей у виданнях;
- аналіз тенденцій розповсюдження видавничої продукції, вивчення книжкового ринку, його регіональних особливостей.

Книжкова палата України створює та випускає такі державні бібліографічні покажчики, інформуючи про видання, що вийшли в Україні:

- «Літопис книг» (*видається з 1924 року двічі на місяць*);
- «Літопис авторефератів дисертацій» (*видається з 1999 року щоквартально*);
- «Літопис нот» (*видається з 1954 року раз на рік*);
- «Літопис образотворчих видань» (*видається з 1937 року раз на рік*);
- «Літопис картографічних видань» (*видається з 1997 року раз на рік*);
- «Літопис журнальних статей» (*видається з 1936 року двічі на місяць*),
- «Літопис газетних статей» (*з 2015 року видається у вигляді електронного видання*).

Разом із державною бібліографічною реєстрацією однією з основних функцій установи є статистичний облік видавничої продукції. Книжкова палата України є єдиною установою, яка складає та оприлюднює зведені статистичні дані щодо усіх різновидів видань, випущених на терені держави.

Статистичні дані стосовно всієї друкованої продукції України, які збирає Книжкова палата України, оприлюднюються в щорічному статистичному збірнику «Друк України» (за тематичними розділами та цільовим призначенням), подаються за запитом до ЮНЕСКО для публікації в «Статистичному щорічнику ЮНЕСКО» та «Статистичному щорічнику ООН». Щорічні

статистичні дані, починаючи з 2005 року, розміщуються на сайті Книжкової палати України.

Статистичний облік здійснюється із застосуванням нових інформаційних технологій, що дає змогу надавати максимально повну та достовірну оперативну інформацію на будь-який запит.

Чи не найголовнішою функцією установи є створення та збереження повного й недоторканного фонду Держаного архіву друку.

Держаний архів друку – головне сховище документальної пам'яті України, скарбниці культури нашої епохи, одне з найбільш повних зібрань усіх видів української друкованої продукції.

Склад Державного архівного фонду: на 01.01.2017 обсяг видань становив майже 14, 5 млн одиниць (14 476 100), зокрема книги та брошури склали 1 051 953, газети – 10 847 069, періодичні та продовжувані видання (крім газет) – 396 886, образотворчі видання – 90 549, нотні видання – 20 474, картографічні видання – 4 145, текстові аркушеві видання – 1 953 404, електронні видання – 746.

З метою збереження цілісності доступ до фонду обмежено, а вилучення видань з нього та винесення за межі установи заборонено.

Книжкова палата України здійснює наукову-дослідну та науково-методичну роботу в галузі соціальних комунікацій, зокрема видавничої справи, книгознавства, бібліографознавства:

- розроблення проектів національних стандартів, методичних, довідкових видань;
- розроблення поточних та ретроспективних бібліографічних баз даних;
- дослідження фонду Державного архіву друку;
- складання аналітичних даних та аналітичних оглядів з питань книгознавства, бібліографознавства, національної безпеки.

Результати наукових розробок відділів Книжкової палати України – електронні каталоги друкованих та електронних видань, а також електронні бази даних: літописи книг (з 2001 р.), журнальних (з 2003 р.) та газетних статей (з 2005 р.), образот-

ворчих видань (з 2005 р.), картографічних видань (з 2005 р.), нотних видань (з 2003 р.), рецензій (з 2003 р.), авторефератів дисертацій (з 2001 р.), «Спецфонд Книжкової палати України» за 1917–1921 рр.; ретроспективні бібліографічні покажчики, бази даних правових і нормативних документів з видавничої та бібліотечної справи тощо. Їх розміщено на сайті Книжкової палати України або видано у друкованому чи електронному вигляді.

Книжкова палата України видає науково-практичний журнал «Вісник Книжкової палати» (видається з 1996 року щомісячно) для фахівців книжкової справи, віднесений Атестаційною комісією МОН України до наукових фахових видань України в галузі соціальних комунікацій.

Для фахівців видавництва, видавничих організацій, редакцій друкованих ЗМІ, працівників бібліотек, органів наукової і технічної інформації Книжкова палата України випускає також тематичні та бібліографічні покажчики, монографії, словники, методичні рекомендації, інструкції, довідники тощо.

В інструктивно-методичних виданнях викладено загальні вимоги та правила складання бібліографічного запису; складу, структури, порядку подання та розміщення знака охорони авторського права у виданнях; правила щодо порядку надання Міжнародного стандартного номера книги (ISBN), Міжнародного стандартного номера серіальних видань (ISSN); теоретичні та методичні основи підготовки, техніки складання, редагування бібліографічних покажчиків; систематизації книг, брошур, авторефератів дисертацій, образотворчих видань, статей із серіальних видань та збірників на основі УДК; складу, структури макета анотованої каталожної картки у неперіодичних (книжкових) виданнях, оформлення вихідних відомостей у виданнях тощо.

З 2012 року Книжкова палата України одноосібно видає щоквартальний «Календар знаменних і пам'ятних дат» (раніше видавала спільно з Національною парламентською бібліотекою).

Книжкова палата України є єдиною установою в Україні, що розробляє національну еталонну україномовну версію міжнародної системи «Універсальна десяткова класифікація».

У 1997 році установою було започатковано проект «Класифікаційна система України», на основі якого в Україні впрова-

джується класифікаційна система УДК, обрана серед інших за гнучкість її можливостей для систематизації документів і міжнародний статус.

З цього ж року Книжкова палата України постійно співпрацює з Консорціумом УДК (м Гаага, Нідерланди). Протягом 1997–1999 років згідно з ліцензією вона здійснила переклад, наукове редагування, набір і верстку першого в Україні Еталонного видання таблиць українською мовою.

З 1997 року вийшло друком дві редакції україномовного видання УДК (у двох книгах за 2000–2001pp. та у восьми – за 2008–2011pp.) та кілька випусків змін і доповнень до УДК. Випущено також електронне видання таблиць УДК на CD-ROM у форматі PDF.

На виконання рішень Постанови Кабінету Міністрів України «Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації» (22 березня 2017 р.) Книжкова палата України готує і видає відповідні методичні рекомендації, регулярно проводить науково-практичні семінари для всіх галузевих організацій та установ. Скорочений варіант таблиць українською мовою розміщено на сайті Консорціуму УДК, що є 51-мовним інтернаціональним електронним ресурсом. Для користувачів УДК видає «Короткий тлумачний словник термінів з УДК», що містить 125 термінів.

Велике значення має науково-дослідна робота установи щодо розробки національних стандартів у галузі видавничої справи, яку проводить Книжкова палата України, починаючи з 1 жовтня 1992 року, коли до її штатного розпису було введено відділ національної стандартизації.

Зі здобуттям незалежності в Україні виникла гостра потреба у розробленні власних національних стандартів із видавничої справи. Крім контролю за впровадженням нормативних документів у видавничу галузь, який здійснювався Книжковою палатою України й раніше, їй було доручено розробку відповідних національних стандартів України. Незважаючи на суттєві бюрократичні перепони та брак фінансування, за період від 1993 року по 2015 рік установою було розроблено 16 національних стан-

дартів із видавничої справи, з них 13 розроблено вперше, 3 – переглянуто на заміну розроблених раніше. По суті було виконано завдання забезпечення фахівців видавничої галузі нормативними документами.

У 2016-2017 рр. набули чинності такі стандарти:

1. ДСТУ 8299:2015. Інформація та документація. Знак охорони авторського права. Правила подання у виданнях (чинний від 01.07.2017).

2. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання (чинний від 01.07.2016).

3. ДСТУ 8344:2015. Інформація та документація. Видання. Основні елементи. Терміни та визначення понять (чинний від 01.07.2017).

4. ДСТУ 8602:2015. Інформація та документація. Статистичний облік випуску видань. Основні положення (чинний від 01.07.2017).

Відповідно до Закону України «Про видавничу справу», виконуючи функцію стандартизації у сфері видавничої справи, установа бере участь у розробленні проектів національних стандартів та складає аналітичні огляди з питань дотримання суб'єктами видавничої справи положень національних стандартів щодо оформлення вихідних відомостей у виданнях, а також видає методичні посібники з рекомендаціями щодо практичного застосування стандартів, проводить науково-практичні семінари, консультації для видавців і редакторів тощо.

Книжкова палата України виконує також функції національного агентства з впровадження Міжнародної системи стандартної нумерації книг (ISBN) на підставі Угоди з Міжнародним агентством ISBN (1996 р.) та Міжнародної системи стандартної нумерації нотних видань (ISMN) на підставі Контракту з Міжнародним агентством ISMN (1998 р.).

Виконуючи ці функції, установа здійснює у межах своєї компетенції контроль за правильністю функціонування цих систем, надання видавцям ідентифікаторів і відповідних номерів ISBN і ISMN, підготовку інструкцій тощо.

На сьогоднішній день стратегічними напрямками діяльності Книжкової палати України є такі.

1. Створення та розвиток інформаційно-бібліографічних ресурсів державної бібліографії – складової національного інформаційного фонду – та їхня інтеграція в інформаційний простір країни, що передбачає:

- актуалізацію ресурсів таблиць УДК та забезпечення бібліотек України електронними та друкованими виданнями таблиць УДК;
- удосконалення процесів державної бібліографії та централізованої каталогізації;
- підвищення інформативності бібліотечних каталогів;
- забезпечення доступу читачів до електронних бібліографічних ресурсів;
- створення актуалізованої електронної системи бібліографічної реєстрації видань.

2. Нормативно-правове, методичне та довідково-інформаційне забезпечення видавничої справи, що передбачає:

- законодавче закріплення положень щодо функцій і повноважень Книжкової палати України зі створення цифрових копій усіх видань фонду Державного архіву друку та електронного фонду сучасних періодичних видань України на основі електронних оригінал-макетів;
- зменшення кількості обов'язкових примірників видань і визначення оптимального складу їх одержувачів;
- створення депозитарію маловживаних видань із фондів бібліотек України;
- функціонування міжгалузевого інформаційно-аналітичного і бібліографічного центру;
- створення проектів національних стандартів, інструктивних, методичних, довідкових та інформаційних документів.

3. Подальший розвиток системи збирання адміністративних (статистичних) даних у галузі книговидання та книжкової торгівлі.

4. Збереження та використання фонду Державного архіву друку, що передбачає:

- поповнення та створення умов для зберігання видань фонду Державного архіву друку;

- створення фонду електронних копій видань 1917–1940 років та електронних оригінал-макетів періодичних видань.

5. Розвиток наукових досліджень, кадрового потенціалу та інформаційно-комунікаційної системи в галузі видавничої й бібліотечної справи, що передбачає:

- модернізацію локальної комп'ютерної мережі;
- створення міжгалузевого інформаційно-аналітичного і бібліографічного центру;
- підвищення ефективності діяльності Книжкової палати України на основі інформаційно-комунікаційних технологій.

У 2012 році було розроблено проектно-кошторисну документацію на будівництво другої черги десятиповерхової архівосховища. За площею – менше, за поверховістю – більше.

За століття своєї історії Книжкова палата України багато разів переживала непрості часи, проте це не завадило досягти визначних результатів у всіх сферах її діяльності, як у культурній, так і в науковій. І нині Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова» впевнено дивиться у майбутнє.

Список використаної літератури

1. Сенченко Н. М. Книжкова палата України: становлення державної бібліографії / Н. М. Сенченко. – Київ : Кн. Палата України, 1999. – 116 с.
2. Швецова-Водка Г. М. Поточна державна бібліографія України : лекція для студентів спеціальності 029 «Інформ., бібл. та архів. справа» / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2016. – 67 с.
3. Сенченко М. І. Книжкова палата України : історія і сьогодення / М. І. Сенченко. – Київ : Кн. Палата України, 2004. – 114 с. : іл.

Андрейчук Віталій Степанович
*начальник видавничо-друкарського центру Національної академії
державного управління при Президентові України, Київ*
naduprint@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІГРАФІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

На підставі Закону України «Про вищу освіту», де в ст. 32 записано, що вищі навчальні заклади мають право провадити видавничу діяльність, зокрема видавати підручники, навчальні посібники і наукові праці, а також розвивати власну поліграфічну базу, ВНЗ активно користуються можливостями для видавничої, видавничо-поліграфічної та поліграфічної діяльності.

Під видавничою продукцією будемо розуміти доведені до тиражу змакетовані та відредаговані багатосторінкові рукописи підручників, посібників, монографій, методичних рекомендацій, журналів, довідників тощо. Поліграфічною продукцією вважатимемо як невеличкі рекламно-інформаційні видання (буклети, листівки, календарі тощо), так і копії документів, які необхідні для забезпечення навчального процесу та наукової роботи (заяви, анкети, договори, матеріали для засідань, програми семінарів та ін.).

Отже, для задоволення потреб ВНЗ у видавничо-поліграфічній продукції є необхідність тиражування від однієї копії чорно-білої односторінкової заяви до декількатисячного тиражу багатосторінкового кольорового ювілейного каталогу чи популярного підручника в твердій палітурці.

Перший (мінімальний) вид поліграфічної продукції виконується на звичайному (персональному) принтері чи копії. Видання з великою кількістю сторінок потребує повного циклу сучасного поліграфічного підприємства (додрукарських, друкарських та післядрукарських робіт). Зрозуміло, що для розвитку повного циклу в кожному ВНЗ немає фінансово-матеріальних можливостей, а якщо обмежуватися однією копією, то це, звісно, не забезпечить усіх потреб навчально-наукового процесу

ВНЗ. Оптимальний варіант перебуває десь посередині граничних варіантів.

Розглянемо типові організаційні форми створених видавничо-поліграфічних підрозділів ВНЗ.

1. Сектор копіювальних робіт. Штат – максимум три особи: керівник сектору, оператор копіювання (друку) і палітурник. Виконує копіювання (друкування) простих документів для забезпечення функціонування адміністрації та задовольняє мінімальні потреби навчального процесу. З обладнання наявні в основному чорно-білий принтер (копір) та мінімальні засоби степлерування (на скобу та пружину). Більш складні роботи виконуються у підрядних організаціях (через сектор або в індивідуальному порядку).

2. Редакційно-видавничий відділ, який нараховує п'ять-сім осіб. Це може бути невеличка редакція періодичного видання ВНЗ та вищезазваний сектор копіювальних робіт, що виконує мінімальний цикл редакційно-видавничих та друкарсько-палітурних робіт. Додатково з обладнання може використовуватися кольоровий принтер А4 та дуплікатор (різограф). Задовольняє ВНЗ у виготовленні, крім простої листової продукції, мінімальних багатосторінкових видань (методички, матеріали вченої ради тощо). Середні й великі тиражі, а також складніші видання виготовлюються у підрядників.

3. Управління з видавничої діяльності. Складається з двох-трьох відділів: редакційного, макетування та виробничого (10-15 осіб). Також у складі управління можуть бути комірник та кіоскер з реалізації готової продукції. У доповненні до обладнання редакційно-видавничого відділу зазвичай використовують продуктивну машину цифрового кольорового та чорно-білого дуплексного друку А3, термобіндер та гільйотину. Задовольняє потреби ВНЗ у малотиражних виданнях у м'якій палітурці. Високотиражні видання та видання у твердій палітурці виготовляються у відповідних друкарнях.

4. Друкарня. Залежно від кількості та якості обладнання кількість осіб у штаті від трьох до 30. Друкарня може займати площу від 30 до 1000 м² і мати від типових чеських одно-

кольорових офсетних машин формату А3 типу Adast Romayor 313 (314) – моделі 70-х (80-х) рр. до сучасних чотирифарбових автоматизованих машин офсетного друку формату В2 типу Heidelberg Speedmaster з розвиненим брошурувальним обладнанням та логістикою. Практично повністю задовольняє потреби ВНЗ та має у разі запас виробничих потужностей для роботи на ринку.

5. Видавництво. Штат нараховує від п'яти до 20 осіб професіоналів. Має назву, свої традиції, історію. Існують усталені зв'язки з авторами, друкарнями та книготорговими організаціями. Задовольняє ВНЗ у редакційно-видавничих послугах з виготовлення складних високоякісних видань (монографій, підручників, словників). Економічна діяльність дотується з бюджету або спонсорами.

6. Видавничо-друкарський центр. Складається з видавництва, друкарні та відділу маркетингу і збуту. Залежно від обсягів робіт може налічувати від 15 до 50 осіб. Виконує повний цикл видавничо-поліграфічних робіт. Виробнича база може бути різною (від управління до друкарні). Практично повністю задовольняє ВНЗ у високоякісній продукції. Складні чи багатотиражні видання можуть виконуватися із залученням підприємних технологій.

Необхідно зазначити, що сектор, відділ та управління є структурними підрозділами ВНЗ без права створення юридичної особи і самостійного ведення фінансово-господарської діяльності, а у деяких випадках видавничо-поліграфічні підрозділи (наприклад, видавництва, друкарні) є юридичними особами із самостійною господарською діяльністю. Такі юридичні особи засновані, як правило, навчальними закладами самостійно чи у партнерстві з кимось, перебувають у договірних відносинах з відповідними ВНЗ, провадять достатню самостійну діяльність на ринку.

Таким чином, різноманіття організаційно-технологічних форм ведення видавничо-поліграфічної діяльності у ВНЗ України теоретично дає змогу забезпечити потреби кожного навчального закладу в навчально-методичній та науковій літературі на

власній базі чи з власною підготовкою оригінал-макета з подальшим тиражуванням у спеціалізованих підприємствах. Для повноти картини треба додати, що існують варіанти виготовлення видавничо-поліграфічної продукції на повному аутсорсингу, тобто від макета до тиражу – все виготовляється у підприємств.

Сфокусуємо свою увагу на перспективах поліграфічних підприємств вищих навчальних закладів (ПП ВНЗ), які впливають із сучасного стану справ власне вищої освіти в Україні, що перебуває в процесі реформування, і кризового стану справ сучасної поліграфії, якою держава не переймається. Як відомо, від синергетичного ефекту двох складових можна отримати будь-який результат, тобто стан справ у поліграфії освіти може: а) покращитися; б) погіршитися; в) залишитися без змін. Розглянемо всі варіанти.

Варіант А – покращення. ПП ВНЗ можуть розвиватися за наявності попиту на їх продукцію і послуги, високої якості навчально-методичних матеріалів та достатньої платоспроможності покупців. Варіанти підвищення фінансування з боку держави та перерозподілу бюджету ВНЗ на користь виготовлення поліграфічної продукції розглядати не будемо як нереальні, оскільки у держави вистачає інших пріоритетів у фінансуванні, а у ВНЗ завжди болючі питання фонду оплати праці та розрахунку за комунальні послуги. Ось тут і виникає спокуса «відправити» ПП ВНЗ у вільне плавання та йти заробляти гроші на ринку. Це шкідливо з огляду на кілька причин. На видавничо-поліграфічному ринку вищі навчальні заклади ніхто не чекає – там уже існує надлишкова кількість поліграфічних підприємств із кращим обладнанням і більш підготовленими фахівцями. Господарська діяльність на ринку потребує додаткового ліцензування діяльності ВНЗ, реєстрації нового платника податків і ведення окремої бухгалтерії. А головне, може запрацювати корупційний механізм використання державних (комунальних) основних засобів у приватних інтересах. Тому такий варіант «покращення» може призвести до реального погіршення.

Варіант Б – погіршення. Скорочення кількості працівників, непідтримання обладнання у справному стані, зменшення

обсягів виготовлення поліграфічної продукції через видавничо-поліграфічний підрозділ призведе до швидкого занепаду власного виробництва, переведення фінансових потоків на аутсорсинг і як наслідок – неможливість подальшого відновлення та розвитку такого ПП ВНЗ. У зв'язку з тяжким фінансовим становищем деякі навчальні заклади йдуть саме цим шляхом.

Варіант В – залишити без змін. Насамперед такий підхід не відповідає сучасному стану розвитку українського суспільства, яке перебуває на черговому історичному етапі пошуку та ідентифікації. Сьогодні видавничо-поліграфічна справа має показувати приклад новітніх підходів до вирішення назрілих питань. Тому «тихе болото» є варіантом ще гіршим, ніж скорочення.

Отже, складається таке враження, що всі перспективи ведуть у глухий кут. Однак, вихід є, і це – оптимізація та інновація.

По-перше, кожному ВНЗ слід проаналізувати власну видавничо-поліграфічну діяльність у технологічно-фінансовому аспекті (тобто співвідношення вартості виготовленої продукції із затратами). У затрати включаються як власне папір, витратні матеріали та амортизація основних засобів, так і фонд заробітної плати з нарахуваннями, експлуатаційні й накладні витрати тощо. Необхідно зменшити неефективні затрати та збільшити прибуткові проекти.

По-друге, кожному ВНЗ треба: визначитися з новою маркетинговою нішею з підготовки фахівців, подальшою конкурентоспроможністю та новою навчальною програмою; розглянути необхідність підготовки нових підручників і посібників, доцільність перекладу й адаптації існуючих зарубіжних видань з придбанням авторського права, можливості одержання грантів і фінансування з фондів та проектів.

По-третє, необхідно враховувати випереджальне зростання інформаційних технологій доведення знань до користувачів: електронні та аудіо-книги, Інтернет, смартфони, дистанційне навчання тощо. Підтримання та експлуатація старого аналогового обладнання, надлишкових площ і складських запасів призведе до надмірних витрат, збільшення вартості друкованої продук-

ції і зменшення її конкурентності. Слід переходити на цифровий формат і друкування на замовлення.

Таким чином, перспективи поліграфічних підприємств у вищих навчальних закладах України пов'язані, насамперед, із розумінням керівництвом перспективи навчального процесу в їх навчальному закладі, важливості видавничо-поліграфічної діяльності для забезпечення навчального процесу, зменшенням експлуатаційних витрат, аналізом та оптимізацією продуктивних процесів.

Сучасна вища освіта і видавничо-поліграфічна справа мають багато спільного для розвитку – це високотехнологічні галузі знань, які взаємно доповнюють одна одну і є інноваційною складовою для майбутнього.

Білик Надія Іванівна

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогічної майстерності Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського
bilyk@poippo.pl.ua

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦІЛЬОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Розкривається питання освітянської преси як засобу керування та інформаційно-цільового та науково-методичного забезпечення, підтримки громадської думки в цілому, підготовки її до тих змін, які потрібно ще зробити в державі. Представлені педагогічні журнали навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти України, які стали важливим засобом формування суспільно-педагогічної свідомості, трибуною для пропаганди прогресивних педагогічних ідей у регіональних освітніх системах.

Ключові слова: інформація, інформаційний партнер, інформаційно-цільове забезпечення, регіональна освітня система.

Bilyk N. I. Informatically targeted providing of the regional educational systems.

The question of the press as mean of the management and informatically targeted and scientifically methodical providing, support of public opinion, in general, preparations of it to those changes which need to be yet done in the state is disclosed. The pedagogical magazines of educational establishments of postgraduate pedagogical education of Ukraine, which became the important mean of forming public pedagogical consciousness, a tribune for propaganda of progressive pedagogical ideas in the regional educational system are presented.

Key words: information, informative partner, informatively having a special purpose providing, regional educational system.

Постановка проблеми та її актуальність. Явища реального світу і процеси, що відбуваються у суспільстві, об'єктивно відображаються за допомогою інформації. Змістом права на інформацію є можливість кожного вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб. Основу правового регулювання права на інформацію в Україні складає Конституція України. Конституційні гарантії права на інформацію закріплені у статтях 32, 34, 40 та 50.

Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки [9] розглядає інноваційну діяльність і необхідні заходи щодо її розвитку з позицій наступних основних пріоритетів: адаптації інноваційної системи України до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності; переорієнтації системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача; створенні привабливих умов для творців інновацій, стимулюванні інноваційної активності підприємництва; системному підході в управлінні інноваційним розвитком, інформатизації суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інформатизації освіти ґрунтовно розглядаються в роботах В. Бикова [1], Н. Білик [1], Л. Калініна [4], В. Олійника [6], В. Цимбалюк [10] та ін.

Інформація – абстрактне поняття, що має різні значення залежно від контексту. Походить від лат. слова «informatio», яке має декілька значень: роз’яснення; виклад фактів, подій; витлумачення; представлення, поняття; ознайомлення, просвіта [3].

В англійській мові слово «information» уперше виникло в 1387 р. Сучасного написання це слово набуло у XVI ст. У східнослов’янські мови воно прийшло з Польщі в XVII ст. Із середини XX ст. «інформація» стала загальнонауковим поняттям, але й досі в науковій сфері воно залишається вкрай дискусійним. Загальноприйнятого визначення інформації не існує, й воно використовується головним чином на інтуїтивному рівні.

Подібно речовині та енергії, інформацію можна створити, обробляти, зберігати, передавати, використовувати. У залежності від галузі використання термін «інформація» одержав безліч визначень, зокрема як результат інтелектуальної (аналітико-синтетичної чи евристичної) діяльності певної людини щодо подання відомостей, повідомлень, сигналів, кодів, образів [10]; документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [8].

Інтерес до проблем інформаційної культури в Україні, зокрема освіти, зумовлений, насамперед, тим, що розвинуті держави швидкими темпами переходять до нового типу економі-

ки, який базується на знаннях (knowledge-based economy) і нового типу управління знаннями. Здатність України зберегти й підвищити свої позиції у світовому економічному та культурному просторі визначатиметься готовністю держави забезпечити пріоритетне інвестування у вітчизняний інтелектуальний потенціал. Тому освіта і наука стають пріоритетами державної політики, зокрема освітньої та інформаційної.

Сучасний фахівець існує у світі інформації. Нині практично не можна назвати сферу людської діяльності, яка не зазнала б залежності від ринку інформації та не мала б потреби у використанні новітніх інформаційних технологій. Усе це значною мірою змінює уявлення, погляди, поведінку, спосіб життя і мислення сучасної людини і висуває до неї нові вимоги, найважливішими серед яких є опанування інформаційною грамотністю та розвиток інформаційної культури [4, с. 24].

Як бачимо, інформація – це комунікація та зв'язок, результат інтелектуальної діяльності людини, відомості про події та явища.

З практичного погляду найважливішими особливостями інформації є такі: цінність інформації – визначається корисністю та її здатністю забезпечити суб'єкта необхідними умовами для досягнення ним поставленої мети; достовірність – здатність інформації об'єктивно відображати процеси та явища, що відбуваються в навколишньому світі. Під поширенням інформації розуміємо: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи поширення в мережі Інтернет або з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку.

Виклад основного матеріалу. Сучасний об'єктивний характер суспільного прогресу в галузі педагогічної діяльності веде до того, що на зміну монопольному становищу школи у сфері виховання особистості, її формування і розвитку приходить всебічна взаємодія всіх інститутів соціалізації, що діють у межах правового простору, зокрема й засоби масової інформації (ЗМІ). ЗМІ є одним із основних інститутів соціалізації, який визнаний у всьому цивілізованому світі регулювати і забезпечувати основні права та обов'язки демократичної вільної людини. Адже розповсюдження інформації за допомогою масової кому-

нікації є засобом ідеологічного, політичного, економічного, правового, етичного, естетичного, художнього та інших впливів на ціннісні орієнтації молоді.

Реорганізація обласних інститутів удосконалення вчителів в інститути післядипломної освіти педагогічних кадрів (1993 р.), їх новий статус як центрів навчально-методичної роботи з педагогами диктували необхідність розширення, систематизації та активізації їх видавничої діяльності, створення своїх ЗМІ. Нові можливості у видавничій справі, з одного боку, мали сприяти активізації науково-методичної роботи відділів інституту, новостворених кафедр; з іншого – реалізувати давно задумане: мати своє фахове видання, яке так необхідне освітянам регіонів в умовах обмеження передплати на центральні українські та зарубіжні періодичні видання з педагогіки. «Видавнича робота» стає одним із важливих розділів річних планів роботи регіональних навчальних закладів ППО України. Окрім журналів, видаються збірки методичних матеріалів різного тематичного спрямування, щорічні бібліографічні показники й анотовані каталоги, наукові та методичні розробки і рекомендації за результатами досліджень науковців, викладачів кафедр, методистів відділів і кабінетів, довідники, матеріали науково-практичних конференцій, педагогічних читань, різна довідкова продукція для освітян областей. Тому педагогічні журнали навчальних закладів ППО України стали важливим засобом формування суспільно-педагогічної свідомості, трибуною для пропаганди прогресивних педагогічних ідей у регіональних освітніх системах.

ППО перестає бути засобом засвоєння готових знань, стає способом інформаційного обміну, що здійснюється на кожному етапі життєдіяльності особистості протягом усього життя. У зв'язку з цим об'єктивно виникає необхідність нової форми обміну інформацією, а саме – проектної освіти.

Засобами проектної освіти, на наш погляд, виступають журнали навчальних закладів ППО. Вони є проєктивними моделями реалізації регіональних освітніх систем і стали справою професійної честі його авторів – керівників, науковців, методистів і, звичайно ж, працівників редакційно-видавничих відділів. Проєктивна модель окремого педагогічного видання відбиває

той колорит регіону, де вона створена: назва, рубрикація, оригінальні підходи до макетування, дизайну журналу тощо.

Журнали навчальних закладів ППО є активним засобом керування педагогічною освітою, акумуляцією громадської думки в регіонах. Вони відіграють значну роль у сприянні науково-методичного забезпечення розвитку інноваційного потенціалу педагогічних працівників у регіональній освітній системі підвищення кваліфікації [2].

На жаль, бракує достатньої інформації про досягнення періодичних видань на офіційних сайтах навчальних закладів ППО, тому представимо окремі журнали.

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України є засновником і співзасновником п'яти наукових періодичних видань, які сприяють упровадженню результатів наукових досліджень у педагогічну й управлінську практику. Зокрема, це: міжгалузевий науково-освітній журнал «Післядипломна освіта в Україні»; фахові журнали, що внесені до наукових видань ДАК: електронний журнал «Теорія та методика управління освітою», науково-методичний журнал «Горизонти освіти», збірник наукових праць «Вісник післядипломної педагогічної освіти»; збірник наукових праць «Простір арт-терапії».

Науково-методичний вісник «Педагогічний пошук» Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти [7] адресований усім, хто виховує, вчиться чи любить освіту, або просто цікавиться проблемами української національної школи. Був заснований як інформаційно-методичний вісник, у 1997 р. перерестроований як науково-методичний журнал «Педагогічний пошук». Головні теми – модернізація освіти, творчі досягнення педагогів Волині, професійно-технічна освіта, управлінська діяльність, школи нового типу, сільська школа, краєзнавство, особливості сучасного освітнього процесу – висвітлюються в наукових і методичних матеріалах. Часопис уміщує управлінські рішення різних рівнів, офіційні повідомлення, пропагує нові педагогічні ідеї й технології, висвітлює досягнення учнів на олімпіадах, турнірах, конкурсах.

Інформаційний вісник «Освіта Дніпропетровщини» видається з 2001 р., з 2014 – в електронному варіанті. Працює з дня

заснування видання і донині. Зміст інформаційного збірника складає інформація МОН України, Департаменту освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації, щомісяця оновлюється на сайті інституту.

З 1995 р. видається науково-методичний альманах «Нива знань». На сторінках журналу розглядаються всебічні питання: управління освітою, філософії освіти, профільного навчання, виховної роботи, психології освіти, дошкільної, початкової та позашкільної освіти, природничо-математичних, гуманітарних наук, культури здоров'я, трудового навчання, інклюзивної освіти. Додаток до «Ниви знань» – щорічний збірник «Класний керівник» – висвітлює найактуальніші наукові та методичні матеріали на допомогу класним керівникам навчальних закладів.

Журнал «Педагогічна Житомирщина» є науково-методичним виданням, адже саме цей напрям є основним компонентом системи підвищення кваліфікації, важливою ланкою в системі неперервної освіти. Його діяльність спрямовується на взаємне збагачення педагогічних працівників власними знахідками, створення в колективі духу творчості, прагнення до пошуку, дає змогу молодим учителям учитися педагогічної майстерності у старших і досвідчених колег.

Колектив інституту через журнал успішно сприяє запровадженню цілісної системи взаємопов'язаних дій, які забезпечують постійний розвиток педагога, формування єдиного колективу вчителів-дослідників, а в кінцевому результаті – підвищення креативного освітнього рівня навчального закладу.

Редакційно-видавничою радою Рівненського ОППО щоквартально видається науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка» [5], який входить до переліку наукових фахових видань.

Освітні напрями діяльності журналу: філософія освіти, історія освіти; управління освітою, профільне навчання; сучасні освітні технології; психологія, соціальна педагогіка, робота з обдарованими дітьми; початкова освіта, дошкільне виховання; мовознавство та література; природознавство, технології; виховні технології, позашкільна освіта; історія, правознавство; музика та естетика.

У КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради видається науково-методичний журнал «Таврійський вісник освіти» з 2003 р. Мета журналу – оперативне інформування читачів про нове й актуальне у сфері освіти, розкриття процесів інтеграції України в європейській освітній простір. Редакційна колегія постійно працює над тим, щоб зробити даний часопис цікавим і корисним для науковців і педагогів.

З 2007 р. виходить збірник наукових праць «Педагогічний альманах». На його шпальтах відомі вчені, викладачі, докторанти, аспіранти, педагоги-практики висвітлюють теоретичні й прикладні аспекти модернізації сучасної освіти. Читачі мають змогу дізнатися про сучасні вершинні думки й надбання в царині педагогічної і психологічної теорії і практики, філософії освіти, духовності, виховання, формування особистості.

Засновниками науково-методичного журналу «Педагогічні обрії» є Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників та Головне управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації. Задекларовані в його першому номері теми провідні для журналу впродовж 20 років. Матеріали журналу допомагають освітянам своєчасно та якісно реалізувати на практиці найновіші досягнення психолого-педагогічної науки, використовувати передовий педагогічний досвід, аналізувати й удосконалювати навчально-виховну діяльність. Видання декларує багатоаспектну інформацію про актуальні проблеми навчально-виховного процесу школи, розкриває та висвітлює різноманітні наукові питання освіти, розповсюджує і пропагує практичний досвід учителів загальноосвітніх навчальних закладів Черкаської області.

Поряд із традиційними засобами науково-педагогічної комунікації, такими, як наукові педагогічні періодичні видання, наукові педагогічні конференції, в умовах розвитку ІКТ з'являються нові засоби науково-педагогічної комунікації, що розвиваються в електронному середовищі. Одними з них є електронні наукові педагогічні журнали. Їх використання науковцями відкриває нові творчі можливості для науково-педагогічного співробітництва та створення нових педагогічних знань. Зручність використання, доступність матеріалу в цифровій формі в

електронних педагогічних журналах створює унікальні можливості для науково-педагогічної комунікації, підвищує престиж як педагогів-науковців, так і науково-освітніх організацій у світових науково-педагогічних співтовариствах.

Згідно з «Положенням про електронні наукові фахові видання» під електронним науковим фаховим виданням розуміють документ з інформацією, представленою у формі електронних даних, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, призначений для поширення в незмінному вигляді, має вихідні відомості та включений до затверджених ДАК України переліків наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт.

Серед електронних інформаційних ресурсів з проблем педагогічної науки та освіти є такі наукові педагогічні журнали: «Освіта і управління», «Післядипломна освіта в Україні».

Наявність наукових педагогічних журналів в Інтернеті сприяє виходу української педагогічної науки на міжнародний рівень, тим самим відбувається підвищення престижу періодичних видань, збільшується рівень їх цитувань. Так, у мережі Інтернет оригінальними електронними виданнями представлені: «Народна освіта» та «Інформаційні технології і засоби навчання». Вони містяться не тільки на сайтах засновників, а також на сайті НБУВ у розділі «Електронні наукові фахові видання» ([http:// www.nbuv.gov.ua/e-journals/](http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/)). Отже, кількість оригінальних електронних наукових педагогічних видань в Україні поки що є незначною.

Електронний науковий педагогічний журнал «Інформаційні технології і засоби навчання» був заснований у 2006 р. Інститутом інформаційних технологій і засобів навчання АПН України та ЦППО АПН України. З 2007 р. включений до переліку наукових фахових видань України. За словами головного редактора В. Бикова, основними завданнями журналу редакція вбачає надати освітянській спільноті якомога повнішу інформацію про сучасні засоби навчання, теоретико-методологічні засади формування навчального середовища, інформаційні та комунікаційні технології розвитку освітнього простору, висвітлити найкращий досвід сучасних українських та зарубіжних педагогів у галузі запровадження сучасних засобів навчання [1].

Констатуємо, що періодичні видання в системі ППО виконують такі функції: широке інформування освітянської громадськості про здобутки науки і передового педагогічного досвіду; знайомство з кращими зразками педагогічної праці: науковими дослідженнями, методичними розробками, моделями уроків, різноманітними позакласними та позашкільними заходами тощо; інформація про надбання вітчизняної та світової педагогічної науки та практики; нові підходи до теорії навчання та виховання; допомога керівникам шкіл, методичних об'єднань, творчих груп з проблем управління школою, підвищення ефективності її роботи; вирішення активного використання й розвитку багатого фонду напрацьованих наукою і практикою ідей, технологій, педагогічних систем через періодичні видання.

Дотримуючись зазначених функцій, з 1999 р. діє і Всеукраїнський науково-практичний освітньо-популярний журнал «Імідж сучасного педагога» (ІСП). Засновники журналу: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка; Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського; ТОВ «АСМІ». Галузь науки: педагогічні науки. Головний редактор ІСП – автор дослідження.

Провідною метою Всеукраїнського науково-практичного освітньо-популярного журналу «Імідж сучасного педагога» є інформаційна, професійна й особистісна підтримка кожного українського педагога як учителя, лідера та просто людини, яка небайдужа до розвитку свого іміджу, інноваційного потенціалу через публікації.

Імідж – своєрідний людський інструментарій, що допомагає вибудовувати стосунки з тими, хто тебе оточує. Імідж, окрім власного, може бути професійним (це за родом діяльності), наприклад, професійний імідж педагога, лікаря та ін. Це поняття можна застосовувати не лише до людини, але й до організації, міста, країни, а також і до журналу. Наприклад, можемо спостерігати, як формується імідж науковця (від аспіранта – до доктора наук), розвивається інноваційний потенціал педагогічних працівників України через публікації в журналі. Імідж нашого журналу визначається й іміджем педагогів, які друкуються в ньо-

му. Серед авторів є публікації знаних докторів педагогічних наук України: І. Зязюна, М. Гриньової, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Кравченко, В. Олійника, О. Савченко, А. Самодрин, Л. Лукьянкової, В. Рашковської, Л. Сергєєвої, А. Степанюк, Г. Тарасенко, Л. Даниленко, Є. Хрикова, В. Тюріної, І. Трубавіної, Л. Хомич, Л. Зеленської, Я. Кодлюка, Н. Кудикіної, В. Шпак та ін.

Як бачимо, педагогічний журнал – це засіб науково-методичного забезпечення процесу навчання педагогічних працівників, підвищення їх наукового потенціалу. Зріс рівень наукового потенціалу вчителів України і, зокрема, Полтавщини.

З роками видання набирає своєї вагомості, сприяє розвитку та саморозвитку особистості педагога через його публікації, а це, у свою чергу, стимулює його продуктивну діяльність, а також є дієвим засобом його духовного збагачення та допомагає викликати і підтримати інтерес до пізнання світу дітей, яких він навчає.

За 17 (1999–2016) років існування журналу видано 169 номерів, що становить 1314,8 ум.-друк. арк. У виданні мають публікації 3966 авторів, серед яких доктори педагогічних наук: І. Зязюн, В. Олійник, В. Гладуш, М. Гриньова, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Ільченко, С. Клепко, М. Лещенко, Л. Лукьянова, Н. Ничкало, О. Савченко, А. Самодрин, В. Семиченко, Л. Сергєєва, М. Степаненко, А. Степанюк, В. Стрельников, В. Рашковська, З. Рябова, Г. Тарасенко, Д. Тхоржевський, В. Тюріна, І. Трубавіна, Л. Хомич, Є. Хрикова, Є. Чернишова, Н. Шиян, В. Шпак та ін.

Завдяки аналізу розвитку інноваційного (наукового) потенціалу педагогічних працівників ІППО України через публікації у журналі «Імідж сучасного педагога», наприклад, за 1999–2016 рр. було виявлено, що найбільше публікацій у Полтавському ІППО (214), ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України (130), а також у навчальних закладах ІПО: КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» (99), Сумському (36), Кіровоградському (30), Дніпропетровському (29), Запорізькому (23), Київському (21), Вінницькому (14).

Для регіональної освіти Полтавщини журналом зроблено такі важливі речі: лише за 2010–2016 рр. представлений досвід різних навчальних закладів педагогічними працівниками Полтавського ОІПО імені М. В. Остроградського у 30 публікаціях.

Спільно з Полтавськими національним педагогічним університетом імені В. Г. Короленка та національним технічним університетом імені Юрія Кондратюка, ДВНЗ «Університет менеджмент освіти» НАПН України, Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Дніпропетровським національним університетом імені Олеси Гончара, КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», «Херсонська академія неперервної освіти», «Вінницька академія неперервної освіти», Педагогічним інститутом Київського університету імені Бориса Грінченка, з Кіровоградським, Сумським ОППО тощо) видано 29 тематичних спецвипусків ІСП.

Саме завдяки журналу відбувається поширення інформації, тобто доведення її до відома педагогічних працівників освіти не лише регіону, але й усієї України. Він є інформаційним партнером шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників не лише Полтавського, але й інших регіонів України.

Оперуючи поняттям «інформаційний партнер», розуміємо його змістовність, тобто, чим глибше взаємодія з різними школами новаторства (зонального, регіонального, міжрегіонального, всеукраїнського рівнів), тим більше поширюються різноманітні шляхи для поглиблення партнерства та підвищення ефективності спільної діяльності.

Реалізація новаторських пошуків має слугувати фундаментом стратегічних дій шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників України на основі мережевої інформаційної взаємодії з ІСП. Ефективність діяльності цих співтовариств дасть можливість вийти на новий якісний рівень у системі ППО.

Отже, періодичні видання регіональних навчальних закладів ППО дозволяють усім без виключення (науковцям і практикам) оперативніше знайомитися з новими науково-педагогічними розробками, винаходами; сприяють виходу української педагогічної науки на міжнародний рівень; вільно обговорювати з авторами статей та іншими зацікавленими особами педагогічні проблеми, що висвітлюються на сторінках цих видань; підвищують престиж наукових педагогічних журналів і їх рівень цитування.

Однак існує проблема поширення електронних наукових педагогічних журналів у системі науково-педагогічної комунікації, яка стримується, по-перше, через відсутність необхідних практичних навичок і досвіду у використанні сервісів Інтернету (недостатній рівень інформаційної освіти науковців); по-друге, через економічні перешкоди (доступ до мережі Інтернет платний, велику вартість доступу до наукових видань тощо); по-третє, через різні рівні розвиненості інфраструктури комунікацій у різних регіонах.

Журнали навчальних закладів ППО – одне з найважливіших джерел для вивчення громадсько-педагогічного руху та педагогічної думки, розвитку освіти України та регіональних освітніх систем. Виходячи з цього, вважаємо, що публікації педагога – це вихід на широку аудиторію читачів, пізнання себе як людини, як професіонала, процес розвитку та саморозвитку його професіоналізму.

Список використаної літератури

1. Биков В. Ю. Проектний підхід і дистанційне навчання у професійній підготовці управлінських кадрів / В. Ю. Биков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ime.edu-ua.net/cont/Вуков1.doc.
2. Білик Н. І. Відродження української преси на Полтавщині 1917–1920 рр. / Н. І. Білик // Імідж сучасного педагога. – 2006. – № 1. – С. 12–16.
3. Інформація : Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформація>.
4. Калініна Л. М. Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу : монографія / Л. М. Калініна. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – 160 с.
5. Науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://novadumka.at.ua/news/apons/2014-11-25-17>.
6. Олійник В. В. Сучасні тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні: стратегічні орієнтири : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. [«Проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти у сучасному суспільстві»], (м. Херсон, 26–27 травня 2011 р.). – Херсон, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrdeti.com/firstforum/b1.html.
7. «Педагогічний пошук». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vipro.org.ua/index.php?pagename=pedposhyk>.
8. Про інформацію: Верховна Рада України; Закон від 02.10.1992 № 2657-ХІІ.
9. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (проект) [Інтернет-ресурс]. – Режим доступу : www.pir.dp.ua/uploads/StrategizInnovRazvitiyaUkr.
10. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) / В. С. Цимбалюк. – Київ : Освіта України, 2010. – 388 с.

Білоус Петро Олександрович
*заступник начальника – завідувач редакційного відділення
відділу організації наукової роботи Харківського національного
університету внутрішніх справ*
petrobilous@ukr.net

НОРМИ ЧАСУ НА ВИКОНАННЯ ДОПОЛІГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИДАНЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА НАДАННЯ ВНЗ ПЛАТНИХ ВИДАВНИЧИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. Здебільшого вищі навчальні заклади не мають у своєму підпорядкуванні окремих видавництв, а є видавничими організаціями згідно зі ст. 1 закону України «Про видавничу справу». Будучи лише одним із напрямків діяльності ВНЗ, підготовка і випуск у світ видавничої продукції при цьому спрямовується, насамперед, на задоволення власних потреб, для комплектування бібліотечного фонду, який за якісними та кількісними показниками має відповідати Ліцензійним умовам провадження освітньої діяльності закладів освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187.

У такому разі ВНЗ стає вузькоспеціалізованим «видавництвом», коли таке «видавництво працює для однієї гомогенної читачької групи, що, як правило, може бути точно визначена за її професійним інтересом до конкретного виду фахової літератури. Завдяки контактам видавництва з цією групою й перехресним зв'язкам у самій групі можна точно з'ясувати її потреби. Книжки вузькоспеціалізованих видавництв вирізняються тим, що вони дуже потрібні читачеві ... Переважає пряма реалізація» [1]. Водночас найбільш «слабким» місцем у видавничій діяльності ВНЗ залишається напрямок розповсюдження видавничої продукції за плату або в безоплатному порядку до інших зацікавлених осіб, установ чи організацій (надалі – розповсюдження за межі ВНЗ).

Виявити причини цього стану справ і віднайти якісь рекомендації для розвитку вищими навчальними закладами діяльності з розповсюдження своєї видавничої продукції за межі ВНЗ є **метою** цієї роботи.

Виклад основного матеріалу. Безумовно, складна та бюрократична структура ВНЗ, який «може собі дозволити» видавничу діяльність, є тим першим, організаційним, чинником, що природно ускладнює всі процеси розповсюдження. Дополіграфічною підготовкою видань займається один підрозділ, їх виготовленням – другий, закупівлею витратних матеріалів – третій, обліком матеріалів, нарахуванням заробітної плати, амортизації тощо – четвертий, юридичними питаннями – п'ятий, здійснює розсилання пошти – шостий, і цей список виконавців можна продовжувати. Підпорядкованість цих підрозділів різним проєкторам за напрямками ще більше ускладнює відповідні технічні погоджувальні процедури.

Другим, економічним чинником, який, мабуть, існує і в недержавних (приватних) видавництвах, є рівень заробітної плати працівників як мотиватор до особистісного професійного зростання задля розвитку організації, де вони працюють. Принципова різниця від приватних видавництв полягає лише в тому, що з точки зору руху коштів ВНЗ державний займається *витрачанням* державних коштів, а ВНЗ недержавний чи приватне видавництво займається *зароблянням* коштів, що є основною метою їх діяльності. Економічний мотиватор для розвитку розповсюдження видавничої продукції за межі ВНЗ є одним з визначальних; у разі безумовного спрямування зароблених коштів на заробітну плату працівників, які роблять можливим отримання ВНЗ додаткових доходів, він має стимулювати впровадження інноваційних підходів у роботі та розвиток ініціативності працівників.

До третього, нормативно-правового чинника віднесемо в цілому нечітку урегульованість питань надання платних видавничих послуг вищими навчальними закладами. Так, наприклад, на реалізацію постанови Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» спрямовано Порядок надання інших платних послуг державними та комунальними навчальними закладами, затверджений спільним наказом МОН, Мінекономіки та Мінфіну України від 23.07.2010 № 736/902/758, що міс-

тить відкритий список складових вартості витрат, до яких, зокрема, віднесено такі: «витрати на оплату праці працівників; нарахування на оплату праці відповідно до законодавства; *безпосередні витрати* та оплата послуг інших організацій; капітальні витрати; індексація заробітної плати, *інші витрати відповідно до чинного законодавства*» [2] (виділено мною. – П. Б.). Такий стан справ, коли в нормативному акті немає вичерпного переліку витрат, а в тому переліку, що наведено, немає розмежування між загальновиробничими та віднесеними (безпосередніми) на конкретну продукцію чи послугу витратами, призводить до того, що «краще нічого не робити, ніж зробити неправильно, за що в подальшому покарає Держаудитслужба України». Адже, крім згаданих нормативних актів, видавнича галузь у цілому врегульована також положеннями цивільного, податкового, бюджетного та іншого законодавства, існує низка стандартів бухгалтерського обліку загальної сфери поширення, а міністерства та відомства, у підпорядкуванні яких перебувають ВНЗ, видають власні накази з цих питань.

Як приклад можна навести наказ Міністерства культури і туризму України від 29.12.2008 № 1631/0/16-08, яким затверджено Типові норми часу на основні процеси бібліотечної роботи, що серед іншого містять розділ «Редакційно-видавнича діяльність бібліотек» із певними нормами часу для певних (не всіх) процесів та операцій [3]. Але ж вимоги цього наказу не поширюються на більшість ВНЗ як видавничих організацій; наказ не зареєстровано в Мін'юсті України. Інших державних норм часу, які мають бути підґрунтям для калькулювання вартості видавничих послуг у частині заробітної плати, нарахувань на заробітну плату, комунальних витрат, амортизаційних відрахувань немає. Слід згадати лише юридично чинні Типові нормативи для розрахунку штату редакційно-видавничих працівників, зайнятих в установах і організаціях підготовкою і випуском відомчої літератури та інформаційних друкованих матеріалів, повз видавництва, затверджені наказом Держкомвидав СРСР від 11.07.1978 № 281 [4], але коментувати цей нормативний акт 40-річної давнини тут не будемо.

Що стосується калькулювання витрат матеріалів, то й тут спостерігається певна невизначеність, адже самі матеріали швидко змінюються, а обладнання, що використовується, змінюється ще швидше.

В такій ситуації є обґрунтована необхідність у ВНЗ самостійно визначати норми робіт, витрат матеріалів і використання обладнання. Але хто має за це відповідати у ВНЗ – інженер з охорони праці, бухгалтер, економіст, керівник видавничого підрозділу, юрист? Вбачається, що це має робити відповідна комісія під керівництвом проректора за напрямом господарської діяльності, але інструктивних матеріалів [5; 6] із цього питання, як і готових працювати за бюджетну зарплатню спеціалістів, сьогодні недостатньо. Крім того, сама діяльність із дополіграфічної редакційної підготовки видань є багатогранною, кожного разу виявляється певна специфіка, пов'язана чи то з особливостями стилю кожного з авторського колективу, чи то з якістю первинного матеріалу, чи то з ілюстраціями, чи то зі сферою знань, чи то із кількістю покладених на редактора додаткових завдань тощо [7].

Вважаємо доцільним запропонувати нормативи для окремих етапів та процесів додрукарської підготовки основних видань у ВНЗ (табл. 1), які ґрунтуються на власному досвіді роботи й діяльності редакційно-видавничого відділу (2009–2013 рр.) та редакційного відділення відділу організації наукової роботи (2013–2017 рр.) Харківського національного університету внутрішніх справ та спираються на певні нормативні акти й рекомендації науковців [3; 4; 8; 9].

Приклад: *тривалість опрацювання рукопису підручника обсягом 10 авт. (обл.-вид.) арк. становитиме 341,921006 год., з них:*

редагування – 238,45238 год.;

коректура – 56,581921 год.;

комп'ютерна верстка – 46,886704 год.

Пропонуємо також власну розробку зразків так званих калькуляційних карток для редакційно-видавничих послуг без урахування поліграфії у двох варіантах – у разі надходження рукопису видання (в електронному та друкованому вигляді) та у

Таблиця 1

**Нормативи робіт з дополіграфічної підготовки видань (літератури) у 2016 р.
(середня кількість роб. год. на місяць – 166,9; усього роб. год. на рік – 2003)**

№	Вид видання	Норматив		
		о.в.а./1 міс.	1 авт. арк./год.	авт. арк./1 хв.
I. Редагування (R)				
1.1	Наукові праці: монографії, дисертації, автореферати дисертацій	7	23,8452381	0,00069895
1.2	Підручники, посібники	7	23,8452381	0,00069895
1.3	Методична література (методичні рекомендації, тексти лекцій тощо)	9	18,5462963	0,00089865
1.4	Неперіодичні збірники наукових праць – матеріали конференцій, круглих столів, нарад тощо	10	16,6916667	0,0009985
1.5	Періодичні фахові збірники наукових праць, журнали	6	27,8194444	0,0005991
II. Коригування (K)				
2.1	тексту 1 гр. скл. (простий текст, який складається з незначної кількості виділення шрифтів іншого накреслення)	29,5	5,65819209	0,00294558
2.2	2 гр. скл. (ускладнений текст, з частковим використанням іноземних слів, спеціалізованої термінології, цифрових даних, з різноплановими шрифтовими та нешрифтовими виділеннями)	25,7	6,49481193	0,00256615
2.3	3 гр. «а» скл. (змінаного типу текст, з використанням іноземних слів, наукової термінології, шрифтів декількох алфавітів, формул з різних галузей знань, скорочень та знаків фонетичної транскрипції)	21,7	7,69201229	0,00216675
2.4	3 гр. «б» скл. (текст, насичений таблицями, великою кількістю формул, шрифтових виділень, статистичним матеріалом)	19,2	8,69357639	0,00191712
III. Комп'ютерне верстання в MS Word (V)				
3.1	тексту 1 гр. скл.	35,6	4,68867041	0,00355467
3.2	2 гр. скл.	23,76	7,02511223	0,00237244
3.3	3 гр. скл.	14,256	11,7085204	0,00142346

разі надходження відредагованого і зверстаного матеріалу видання (табл. 2, 3). Маємо певні напрацювання щодо того, як на практиці можна застосувати наші пропозиції під час обрахування вартості наданих послуг, але через установлені обмеження обсягу матеріалів, які можуть бути опубліковані у збірнику тез доповідей, поки що цим обмежимося, закликаючи до подальшого обговорення.

Є й ще одна проблема. Вищому навчальному закладу має бути надана можливість вільно розпоряджатися власною видавничою продукцією, створеною в межах виконання своїх завдань і функцій. На сьогодні калькулювання вартості видань, виготовлених для власних потреб, на практиці може здійснюватися лише за вартістю витрачених для її виготовлення матеріалів (паперу, фарби тощо). У разі необхідності відпуску видання на сторону, наприклад, направлення виданого підручника іншому ВНЗ чи матеріалів науково-практичної конференції профільним державним органам, виникає необхідність калькулювання повної вартості видання, про що йдеться в багатьох літературних джерелах з питань економіки підприємств, і це підтверджується результатами перевірок фінансової діяльності ВНЗ. Натомість законодавство дозволяє безоплатно розповсюджувати свою видавничу продукцію чи здійснювати обмін нею на договірних засадах (ч. 2 ст. 25 закону України «Про видавничу справу»), при цьому норму про те, з якою метою (науковою, культурно-просвітницькою, благодійною, рекламною тощо) здійснюється таке безоплатне розповсюдження, у 2014 році було виключено. Отже, немає необхідності і повного калькулювання вартості видавничої продукції, що відпускається на сторону безоплатно чи в порядку обміну. Зараз нормативно це ніде прямо не закріплено, тому пропонуємо, враховуючи вимоги ч. 2 ст. 73 закону України «Про вищу освіту», закріпити це положення в Порядку надання інших платних послуг державними та комунальними навчальними закладами, затвердженому спільним наказом МОН, Мінекономіки та Мінфіну України від 23.07.2010 № 736/902/758. Це лише полегшить виконання завдань, покладених на ВНЗ у ст. 26 закону України «Про вищу освіту», серед яких збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і до-

Таблиця 2

Калькуляційна картка І. Редакційно-видавничі послуги без урахування поліграфії у разі надходження рукопису видання (в електронному та друкованому вигляді)

Етапи роботи	№ завд.	Робочі процедури	Тривалість роботи	Виконавець	Обладнання, що використовується	Тривалість використання обладнання	Матеріали чи послуги, що використовуються, та їх кількість
1	2	3	4	5	6	7	8
Приймання матеріалів (здійснюється на підставі заяви замовника)	1.	Перевірка відповідності підручника, навчального посібника вимогам МОН за структурою	15 хв.	Керівник редакційно-дактильного підрозділу (далі – РП)	Комп'ютер	15 хв.	
		Перевірка електронних файлів, устанавлення первинних статистичних даних про видання (обсяг видання, кількість і якість ілюстрацій, формул тощо, група складності тесту)	25 хв.	Керівник РП	Комп'ютер	25 хв.	
	3.	Обговорення послуг, що можуть бути надані замовникові	20 хв.	Керівник РП			
	4.	Підготовка попереднього редакційного висновку-калькуляції	60 хв.	Керівник РП	Комп'ютер	60 хв.	Папір А4 80 г/м ² – 2 арк.
	Принтер				3 хв.	Картридж – на 4 ф/відб.	
	Комп'ютер				Х хв.	Папір А4 80 г/м ² – 2 арк.	
Укладення доповіді	7. 8. 9.	- із замовником – одноособним автором	Х хв.	(далі – ЮЗ)	Принтер	3 хв.	Картридж – на 4 ф/відб.

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8
	10.	- із замовником – представником авторського колективу (за наявності відповідних документів)	Х хв. + 10 хв.	Працівник під-розділу ЮЗ	Комп'ютер	Х хв. + 10 хв.	Папір А4 80 г/м ² – 2 арк.
	11.				Принтер	3 хв.	Картридж – на 4 ф/відб.
	12.				Комп'ютер	Х хв. + У*5 хв.	Папір А4 80 г/м ² – У*2 арк.
	13.	- із У замовниками – членами авторського колективу	Х хв. + У*5 хв.	Працівник під-розділу ЮЗ	Принтер	У*3 хв.	Картридж – на У*4 ф/відб.
	14.						
	15.						
Розміщення замовлення	16.	Перевірка наявності та з'ясування змісту укладених У договорів	5 хв. + У*1 хв.	Керівник РП			
	17.	Ресстрація замовлення в журналі	5 хв.	Керівник РП			
	18.	Отримання від автора електронних файлів та друкованої версії згідно з установленими вимогами	5 хв.	Фахівець РВ	Комп'ютер	5 хв.	
Надання ISBN	19.	- на одностороннє видання	15 хв.	Керівник РП			Один ISBN
	20.	- на Z-томне видання (Z>1)	15 хв. + Z*10 хв.	Керівник РП			Z+1 ISBN
Оформлення вихідних відомостей видання	21.	Визначення індексів УДК, ББК, авторського знаку, оформлення анотованої каталожної картки, визначення обсягу видання в обл.-вид. та ум. друк. арк. тощо (1-й арк. та остання сторінка видання)	60 хв.	Ст. редактор РП	Комп'ютер	60 хв.	

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8
Редагування	22.	Редагування за дві редактури (або за одну редактуру) видань за видами та згідно з нормативами, визначеними в розділі I додатку 1	R	Ст. редактор або редактор РП	Комп'ютер	R/4 – для двох редактур; R – для однієї редактури в електронному вигляді	
Коректура	23.	Коригування рукопису, внесення правок після 2-ї редактури за групами складності та згідно з нормативами, визначеними в розділі II додатку 1	K	Оператор комп'ютерної верстки або редактор РП	Комп'ютер	K	
Верстка	24.	Комп'ютерна верстка за групами складності та згідно з нормативами, визначеними в розділі III додатку 1 (з роздруківкою 1-ї верстки обсягом N с.)	V	Оператор комп'ютерної верстки або редактор РП	Комп'ютер	V	Папір А4 80 г/м ² – N/2*1,05 + 10 арк.
	25.				Принтер	3 хв. + N/2/15 хв.	Картридж – на N/2*1,05 + 10 ф/відб.
Передавання оригіналу макета у виробництво	26.	Переведення оригінал-макета обсягом N с. у формат «rftb», роздруківка його у форматі 2 с. / арк. з формату «rftb», підготовка та роздруківка супровідного листа	5 хв. + N/2*0,5 хв. + 5 хв.	Фахівець РП	Комп'ютер	5 хв. + N/2*0,5 хв. + 5 хв.	Папір А4 80 г/м ² – N/2*1,05 + 2 арк.
	27.				Принтер	N/2*0,1 хв. + 3 хв.	Картридж – на N/2*1,05 + 4 ф/відб.
	28.	Переведення оригінал-макета у формат «rftb»	5 хв.	Фахівець РП	Комп'ютер	5 хв.	
Розсилання обов'язкових примірників видань	29.	Визначення переліку адресатів та кількості примірників видання, підготовка та роздруківка ресурсів розсилання	30 хв.	Фахівець РП	Комп'ютер	30 хв.	Папір А4 80 г/м ² – 2 арк.
	31.				Принтер	3 хв.	Картридж – на 3 ф/відб.

Закінчення таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8
	32. 33. 34. 35.	Роздруковка відомостей про відправника та отримувачів, їх вирізання та наклеювання на конверти, пакування конвертів, наклеювання марок, поставлення штампів; після відправки – заповнення окремих відомостей у ресетрі даними про рекомендовані бандеролі, отриманими від ДП «Укрпошта», у розрахунку на F адресатів	3 хв. + F*10 хв.	Фахівець РП	Принтер	3 хв.	Папір А4 80 г/м ² – 2 арк. Картридж – на 2 ф/в/дб. Додатково включаються марки й конверти – згідно з тарифами ДП «Укрпошта» (тарифи на послуги див.: http://ukrposhta.ua/dovidka/tarifi/universalni-poslugi), якщо їх закупівля покладена договором на ВНЗ
36.	Доставлення обов'язкових примірників до відділення ДП «Укрпошта», здавання на відправку згідно з реєстрами	100 хв.	Фахівець РП				

Таблиця 3
Калькуляційна картка П. Редакційно-видавничі послуги без урахування поліграфії у разі надходження відредагованого і зверстаного матеріалу видання

Етапи роботи	№ завд.	Робочі процедури	Тривалість роботи	Виконавець	Обладнання, що використовується	Тривалість використання обладнання	Матеріали чи послуги, що використовуються, та їх кількість
1	2	3	4	5	6	6	7
Приймання матеріалів (здійснюється на підставі заяви замовника)	1.	Перевірка відповідності підручника, навчального посібника вимогам МОН за структурою	15 хв.	Керівник РП	Комп'ютер	15 хв.	
	2.	Перевірка вимог положень національних стандартів і чинних в Україні міждержавних стандартів, що регламентують видавничу справу	15 хв.	Керівник РП	Комп'ютер	15 хв.	
	3.	Загальна перевірка якості редакційно-видавничої підготовки	10 хв.	Керівник РП	Комп'ютер	10 хв.	
	4.	Обговорення послуг, що можуть бути надані замовникові	20 хв.	Керівник РП			
	5.	Підготовка попереднього редакційного висновку-калькуляції	60 хв.	Керівник РП	Комп'ютер	60 хв.	Папір А4 80 г/ м ² – 2 арк.
	Принтер				3 хв.	Картридж – на 4 ф/відб.	
Укладення до-говору	8.	- із замовником – одноособним автором	Х хв.	Працівник підрозділу ЮЗ	Комп'ютер	Х хв.	Папір А4 80 г/ м ² – 2 арк.
	Принтер				3 хв.	Картридж – на 4 ф/відб.	

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	6	7
	11. 12. 13.	- із замовником – представником авторського колективу (за наявності відповідних документів)	X хв. + 10 хв.	Працівник підрозділу ЮЗ	Комп'ютер	X хв. + 10 хв.	Папір А4 80 г/м ² – 2 арк.
	14. 15. 16.	- із У замовниками – членами авторського колективу	X хв. + У*5 хв.	Працівник підрозділу ЮЗ	Принтер	3 хв.	Картридж – на 4 ф/вдб.
Розміщення замовлення	17.	Перевірка наявності та з'ясування змісту укладених У договорів	5 хв. + У*1 хв.	Керівник РП	Комп'ютер Xerox Phaser 3160N	X хв. + У*5 хв.	Папір А4 80 г/м ² – У*2 арк.
	18.	Реєстрація замовлення в журналі	5 хв.	Керівник РП		У*3 хв.	Картридж – на У*4 ф/вдб.
	19.	Отримання від автора електронних файлів	5 хв.	Керівник РП	Комп'ютер	5 хв.	
Надання ISBN	20.	- на одностороннє видання	15 хв.	Керівник РП			Один ISBN
	21.	- на Z-томне видання (Z>1)	15 хв. + Z*10 хв.	Керівник РП			Z+1 ISBN
Оформлення вихідних відомостей видання	22.	Визначення індексів УДК, ББК, авторсько знаку, оформлення анотованої каталожної картки, визначення обсягу видання в обл.-вид. та ум. друк. арк. тощо (1-й арк. та остання сторінка видання)	60 хв.	Ст. редактор РП	Комп'ютер	60 хв.	

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	6	7
Виправлення помилок, виявлених під час приймання матеріалів	23.	Редагування або коригування окремих послань та списків використаних джерел згідно з ДСТУ 8302:2015, ДСТУ-ГОСТ 7.1-2003, ДСТУ 3582:2013, ГОСТ 7.12-93 тощо, для М джерел	М*4 хв.	Редактор РП	Комп'ютер	М*4 хв.	
	24.	Виправлення верстки	60 хв. для Г повних 100 с. оригінал-макета (менше 100 с. не рахують-ся)	Оператор комп'ютерної верстки або редактор РП	Комп'ютер	Г*60 хв.	
Передавання оригінал-макета у виробництво	25.	Переведення оригінал-макета обсягом N с. у формат «rdf», роздрукування його у форматі 2 с. / арк. з формату «rpdf», підготовка та роздрукування суворого листа	5 хв. + N/2*0,5 хв. + 5 хв.	Фахівець РП	Комп'ютер	5 хв. + N/2*0,5 хв. + 5 хв.	Папір А4 80 г/м ² – N/2*1,05 + 2 арк.
	26.				Принтер	N/2*0,1 хв. + 3 хв.	Картридж – на N/2*1,05 + 4 ф/відб.
Розсилання обов'язкових примірників видань	27.	Визначення переліку адресатів та кількості примірників видання, підготовка та роздрукування ресстрів розсилання	30 хв.	Фахівець РП	Комп'ютер	30 хв.	Папір А4 80 г/м ² – 2 арк.
	28.				Принтер	3 хв.	Картридж – на 3 ф/відб.
	29.						

Закінчення таблиці 3

1	2	3	4	5	6	6	7
	30.	Роздруковка відомостей про відправника та отримувачів, їх вирізання та наклеювання на конверти, пакування конвертів, наклеювання марок, поставлення штампів; після відправки – заповнення окремих відомостей у реєстрі даними про рекомендовані бандеролі, отриманими від ДП «Укрпошта», у розрахунку на F адресатів	3 хв. + F*10 хв.	Фахівець РП	Принтер	3 хв.	Папір А4 80 г/м ² – 2 арк. Картридж – на 2 ф./відб. Додатково включаються марки й конверти – згідно з тарифами ДП «Укрпошта», якщо їх закупля покладеном на договором на ВНЗ
	34.	Доставляння обов'язкових примірників до відділення ДП «Укрпошта», здавання на відправку згідно з реєстрами	100 хв.	Фахівець РП			

сягнень суспільства, поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян, створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів тощо. А інші, крім матеріальних, витрати цілком можуть бути віднесені до загальновиробничих витрат ВНЗ.

З викладеного зробимо низку **висновків**.

1. З метою розвитку видавничої діяльності ВНЗ у напрямку розповсюдження видавничої продукції за плату або в безоплатному порядку до інших зацікавлених осіб, установ чи організацій необхідними заходами є такі: організаційно-функціональна оптимізація діяльності підрозділів у складі ВНЗ, які провадять видавничу діяльність; безумовне спрямування (хоча б на першому етапі) зароблених від надання платних послуг коштів на заробітну плату причетних до цього працівників; усунення недоліків у нормативно-правовому регулюванні на державному рівні порядку надання ВНЗ платних послуг чи розроблення ВНЗ власних детальних нормативних актів із цих питань.

2. Типові норми часу на основні етапи та процеси допліграфічної підготовки видань у ВНЗ мають бути розроблені й затверджені (рекомендовані) на загальнодержавному рівні, для чого можуть бути використані наведені в нашому дослідженні розрахунки. Такі норми будуть сприяти оплаті праці фахівців залежно від результатів їх роботи й необхідні для правильного калькулювання вартості наданих послуг.

3. Пропонуємо внести доповнення до Порядку надання інших платних послуг державними та комунальними навчальними закладами, затвердженого спільним наказом МОН, Мінекономіки та Мінфіну України від 23.07.2010 № 736/902/758, яким: а) надати ВНЗ право самостійно, без погодження з головним розпорядником коштів (профільним міністерством), вирішувати питання безоплатного чи на підставі укладених договорів розповсюдження видавничої продукції, виданої на виконання статутних завдань ВНЗ, вартість якої не може бути меншою за віднесену величину безпосередніх витрат на її виготовлення; б) уточнити склад витрат, пов'язаних із наданням послуг у сфері видавничої діяльності.

Запропоновані кроки частково можуть бути зроблені самими ВНЗ, однак, як вбачається, керівну роль у цьому процесі необхідно відвести Міністерству освіти і науки України як основному центральному органів виконавчої влади, уповноваженому надавати роз'яснення щодо застосування постанови Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності».

Втім, наявні механізми надання платних послуг потребують продовження досліджень у цьому напрямку і, найголовніше, вжиття конкретних практично значущих заходів. Ще у 2014 р. учасниками Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні видавництва вищих навчальних закладів» було прийнято рішення звернутися з проханням до Держкомтелерадіо України розробити нормативи щодо редакційної та видавничої діяльності [10, с. 244], але досі вказане питання залишається, на жаль, невирішеним.

Буду вдячний за пропозиції та зауваження з викладених питань, які можуть бути направлені авторові на адресу Харківського національного університету внутрішніх справ.

Список використаної літератури

1. Організація видавництва: типи, видавничі структури, організаційні форми: реферат // Osvita.ua: сайт / Плеяди. 01.10.2011. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/journalism/24610/> (дата звернення: 07.05.2017).

2. Про затвердження порядків надання платних послуг державними та комунальними навчальними закладами: наказ М-ва освіти України, М-ва економіки України, М-ва фінансів України від 23.07.2010 № 736/902/758 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1196-10> (дата звернення: 07.05.2017).

3. Про затвердження Типових норм часу на основні процеси бібліотечної роботи: наказ М-ва культури і туризму України від 29.12.2008 № 1631/0/16-08 // UA PRAVO: прав. 6-ка України. URL: <http://www.uapravo.net/akty/postanova-resolution/akt5bpes7f/index.htm> (дата звернення: 07.05.2017).

4. Типовые нормативы для расчета штата редакционно-издательских работников, занятых в учреждениях и организациях подготовкой и выпуском ведомственной литературы и информационных печатных

матеріалов, минуя видавництва: утв. приказом Госкомиздата СССР от 11.07.1978 № 281 // Сборник руководящих и нормативных материалов для редакционно-издательских работников вузов / М-во высш. и сред. спец. образования РСФСР. М.: МВССО РСФСР, 1982. С. 182–186. URL: <http://lawru.info/dok/1978/07/11/n1186224.htm> (дата звернення: 10.05.2017).

5. Методичні рекомендації з формування складу витрат і собівартості видавничої та поліграфічної продукції: затв. наказом Держ. ком. телебачення і радіомовлення України від 29.04.2013 № 87 // Державний комітет телебачення і радіомовлення України: офіц. сайт. URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=104883 (дата звернення: 07.05.2017).

6. Лазановський П. П. Організація та економіка видавничої справи: навч.-метод. посіб. Львів : «Магнолія 2006», 2007. – 152 с.

7. Сковородина И. С. Нормы выработки редактора. К вопросу об организации издательской деятельности в современном вузе. *Университетская книга*. 2012. Октябрь. URL: <http://www.unkniga.ru/vuz/1013-pogru-> (дата звернення: 10.05.2017).

8. Лист Української академії друкарства Львівському регіональному інституту Української академії державного управління при Президенті України від 08.04.2003 № 84-10/344. Львів, 2003. 1 с.

9. Тимошик М. Книга автора, редактора, видавця: практ. посіб. 2-ге вид., стер. Київ: Наша культура і наука, 2006. С. 125–128.

10. Резолюція Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні видавництва вищих навчальних закладів» // Сучасні видавництва вищих навчальних закладів: матеріали Першої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23–26 верес. 2014 р.) / відп. ред. Л. Ф. Дьяченко; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». Одеса: ОНУ, 2014. С. 243–244.

Гедулян Сергій Іванович

кандидат технічних наук, начальник редакційно-видавничого відділу Одеської державної академії будівництва та архітектури, асистент каф. процесів та апаратів в технології будівельних матеріалів
rio@ogasa.org.ua

Острижнюк Максим Володимирович

провідний інженер каф. процесів та апаратів в технології будівельних матеріалів Одеської державної академії будівництва та архітектури

Казак Іван Сергійович

оператор редакційно-видавничого відділу Одеської державної академії будівництва та архітектури

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ОДЕСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ

Видавнича справа завжди була й залишається основним та універсальним засобом формування інформаційного простору, реалізації збереження науково-методичної спадщини.

Стрімкий розвиток сучасної видавничої системи та вдосконалення процесу поширення накопичених знань здійснив поштовх до появи та популяризації електронних видань нарівні з паперовими версіями, але незважаючи на це одним з найвагоміших показників наукової та науково-педагогічної діяльності вищого навчального закладу є книга. Книга об'єднує усіх тих, хто приймає участь у створенні її як закінченого інтелектуального продукту, тих, хто є безпосередніми учасниками видавничої справи [1].

Наявність у структурі вищого навчального закладу видавництва, діяльність якого надає можливість розповсюдження у соціальному та науковому середовищі результатів останніх досліджень науковців, створює умови для реалізації першого як інституції, що займає важливе місце у цивілізаційно-культурному та духовному житті країни [2].

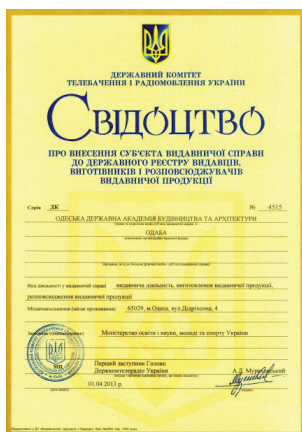
Видавнича діяльність, що здійснюється редакційно-видавничим відділом ВНЗ, спрямована на визначення пріоритетів у способах випуску видань, належну обробку вихідних матеріалів, просування видань ВНЗ шляхом обов'язкової розсилки, різних видів представлення видань в бібліотеках та електронних репозиторіях.

Більше 30 років тому в Одеській державній академії будівництва та архітектури (тоді – Одеському інженерно-будівельному інституті) була створена редакційно-видавнича група. Її першим керівником був А. М. Павлов – ветеран Другої світової війни, голова ветеранів Академії.

Навчально-методична література друкувалась спочатку в міських друкарнях, а

пізніше було налаштоване своє виробництво. Більше 27 років незмінним керівником видавничої групи Академії була А. І. Альошина – висококваліфікований спеціаліст в галузі поліграфії. Після реорганізації групи у редакційно-видавничий відділ (РВВ) у різні роки ним керували С. І. Пономаренко та О. М. Хоружа. Починаючи з 2017 р., відділ очолює С. І. Гедулян. У 2013 р. Державним комітетом телебачення та радіомовлення України академію внесено до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції, надано свідоцтво.

Важливу складовою забезпечення навчального процесу ОДАБА є видання навчально-методичної та наукової літератури, підготовленої професорсько-викладацьким скла-

дом. До того ж у зв'язку з переходом навчального процесу на кредитно-трансферну систему навчання значно збільшилась кількість годин, відведених на самостійне вивчення навчальних дисциплін, що викликало інтенсивну підготовку кафедрами матеріалів для самостійної роботи студентів.

Видавнича діяльність академії здійснюється під керівництвом ректора, контроль за виконанням замовлень покладений на проректора з науково-педагогічної роботи та навчально-методичний відділ. Плани щодо випуску друкованої продукції та їх виконання постійно розглядаються на засіданнях Науково-методичної та Вченої ради академії, Вчених рад факультетів, на засіданнях кафедр. За рівень підготовки видань відповідають декани факультетів, завідувачі кафедр. Науково-методична, навчальна та наукова література проходить зовнішнє рецензування.

Видавнича справа об'єднує дві сфери: творчу та виробничу. Перша полягає в умінні зрозуміти творчий задум автора, друга – в можливості перетворити його на якісний матеріальний продукт. Тож однією з найбільш актуальних проблем нашої діяльності є наявність загального уявлення про культуру видання [3]. Тому за роки існування редакційно-видавничого відділу Одеської державної академії будівництва та архітектури персонал постійно оновлювався згідно з функціональними обов'язками та професійними вимогами. На теперішній час сформувався колектив співробітників, які мають творчий підхід до робочих питань: підготовки авторського оригіналу, переносу його на папір та всього виробничого процесу в цілому.

За останні півроку роботи редакційно-видавничого відділу були переглянуті окремі технологічні етапи виробництва поліграфічної продукції, задіяні наявні технічні засоби, що раніше не використовувались, та у зв'язку з виниклою необхідністю проведено відновлення існуючого та встановлення нового технічного устаткування. Так, у дрітшвейній машині замінені рухомі частини головного приводу, механізм дискового ножа, пристрій формування та загину скоби; виконане калібрування робочого ножу та направляючих поверхонь ріжучого апарату, відновлено притискний механізм (рис. 1); замінено блок по-

дачі паперу (рис. 2) різнографу та підібрано оригінальні шестерні у блоці термоголівки, через які раніше відбувалися постійні перебої в роботі, оновлено обидві сітки покриття розкатних циліндрів, відрегульовано датчики кута ділянки затискання та завантаження майстер-плівки. Усе це разом з перерозподіленням робочого навантаження дозволило знизити процент браку витратних матеріалів. Наприклад, кількість відбракованого в процесі друку паперу зменшено більш ніж у 6 разів порівняно з минулими роками. Скасовано закладений раніше коефіцієнт браку. В разі скорочено час виконання замовлень.

Реорганізація робочого простору дозволила розмістити поліграфічне устаткування біля систем вентиляції та кондиціонування приміщень, які знов введено в експлуатацію, що покращить умови праці завдяки зменшенню шкідливого фону від наявності у повітрі полімерних часток та випаровувань клеїв.

Наразі перед редакційно-видавничим відділом ОДАБА стоїть мета подальшого підвищення рівня якості видань як навчально-методичної літератури з дисциплін, що викладаються у ВНЗ, так і наукових видань та монографій, які б гідно представ-

Рис. 1. Відновлення притискового механізму ріжучого апарату

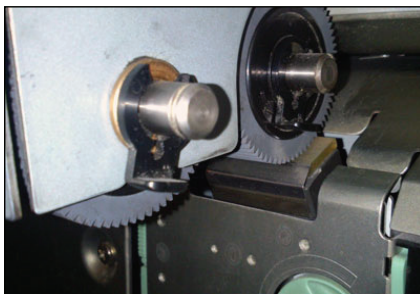

Рис. 2. Заміна блоку подачі паперу RZ-370EP

ляли досягнення вчених академії міжнародному науковому співтовариству.

В цей час розглядається можливість закупівлі додаткових сучасних поліграфічних систем та засобів для забезпечення виконання повного циклу якісного виробництва друкованих матеріалів.

Сьогодні в розпорядженні РВВ ОДАБА знаходиться наступне обладнання: різнографи Riso RZ 370 EP та GR 3750, копіювальні пристрої Canon iR 3530 та iR 2016, термобіндер Duplo DB-200, системи повнокольорового друку Epson WF-7515, Hewlett-Packard Officejet 7000 WF та Canon iR C3200N, дротошвейна машина ZD-2SR, ріжучий апарат IDEAL 4700, багатофункціональний рулонний ламінатор GBC Catena 35 та ін.

Зважаючи на вже проведені позитивні зміни у якості технічного забезпечення, об'єм замовлень всередині академії має тенденцію зростати, тому є необхідним впровадження довгострокової програми сервісного обслуговування та подальшого оновлення технічного парку відділу. Окремим напрямком є створення передумов та розвитку надання видавничо-поліграфічних послуг іншим організаціям на комерційній основі для переходу на частковий госпрозрахунок, що ускладнене без формування повного циклу друкарських послуг та якісної післядрукарської обробки (широкоформатний друк, твердий перепліт і т. ін.).

До видання у редакційно-видавничому відділі повернуто збірник наукових праць «Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури», який у минулому році отримав Міжнародний стандартний серійний номер як періодичне наукове видання, а в цьому готується отримати статус фахового.

Також з жовтня минулого року спільно з редакційною радою у РВВ знову верстають, готують до друку та тиражують у чорно-

білому та повнокольоровому форматах щомісячну газету Академії «Кадри – будовам», якій у травні виповнюється 85 років.

В подальшому планується введення сучасних видавничих сервісів, таких як друк «видань за вимогою» (Print on Demand), сканування публікацій з бібліотечного фонду Академії, що дозволені до копіювання, та ін.

Переглянуто та оптимізовано порядок присвоєння Міжнародного стандартного номеру книги та вже за перший квартал 2017 року з ISBN видано більше навчальних та наукових видань, ніж за кожен з попередніх років. Насамперед, це дає змогу нашим авторам отримати статус офіційного видання на міжнародному рівні та підтвердження авторських прав на свої наукові праці.

Зараз через друкарські машини редакційно-видавничого відділу за місяць проходить понад 150 найменувань навчально-методичної та наукової літератури, допоміжних поліграфічних матеріалів для забезпечення роботи підрозділів Академії. Усі видання крім замовника оперативно надаються до бібліотечно-методичного фонду та навчально-методичного відділу.

На постійній основі видаються збірки матеріалів локальних та міжнародних конференцій, в тому числі результати наукової діяльності студентів та аспірантів, навчальні посібники та підручники з грифом МОН України, монографії, автореферати та ін.

Підсумовуючи, хочеться сподіватися, що вся проведена на цей час робота – тільки початок подальшого розвитку та якісних змін у майбутньому редакційної справи Одеської державної академії будівництва та архітектури.

Список використаної літератури

1. Короткий курс лекцій з дисципліни «Економіка і організація видавничої діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studme.com.ua/12771205/ekonomika/ekonomika_i_organizatsiya_izdatelskoy_deyatelnosti.htm.
2. Сенік О. Ю. Проблеми і перспективи університетського книговидання: український та закордонний досвід / О. Ю. Сенік // Поліграфія і видавнича справа. – Львів: Українська академія друкарства, 2012. – № 4 (60). – С. 34-39.
3. Зелінська Н. В. Сучасний редактор: проблеми професійного вишколу / Н. В. Зелінська, Е. І. Огар, Ю. Е. Фінклер, Н. І. Черниш // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – К., 2002. – Т. 7. – С. 10-22.

Давидова Людмила Вікторівна
аспірант Інституту журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Luddavidova@googlemail.com

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАВНИЦТВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Організаційний статус, місія, мета і завдання видавництва вищого навчального закладу, стиль управління ним – фундаментальні передумови ефективності його діяльності. З ними синергічно комбінуються потенціал, структура і динаміка попиту на навчальну і наукову продукцію, особливості конкуренції в сегменті його функціонування, привабливість видавничої пропозиції й рівень оперування маркетинговим інструментарієм.

Важливим компонентом амбіцій університету є вихід його інтелектуального продукту в національний і світовий простір, що залежить від плідності наукового процесу, якості текстотворення і діяльності видавництва як продюсера наукомістких видань. Залежно від нормативних позицій, цільових імперативів і внутрішніх можливостей видавництво здатне ефективно діяти як самодостатній гравець глобалізованого науково-освітнього ринку. Попри це, в діяльності багатьох університетських видавництв не простежується чітка стратегія на розвиток наукової та навчальної книги, наукової періодики як чинника інтелектуального розвитку суспільства і просування іміджу університету.

Ідеї університету та його місії сформульовані в працях В. фон Гумбольдта, Дж. Г. Ньюмена, Х. Ортега-і-Гассета, К. Ясперса, Г.-Г. Гадамера, Ю. Габермаса, В. Лепеніса, Ж. Дерріди, М. Квека, Я. Пелікана. На цю тему багато пишуть в Україні В. Кремень, М. Згуровський, М. Зубрицька та ін. Дослідженню університетського книговидання присвячені праці Т. Бекера-Нільсона, Дж. Томпсона, С. Буряк, М. Тимошика, С. Водолазької, Н. Зелінської, Я. Приходи та ін. Певні аспекти організації й діяльності видавництва вищого навчального закладу розглядають Л. Гітіс, Є. Комаров, К. Костюк, М. Маковеев. У виборі університет-

ським видавництвом ефективних стратегій і маркетингових технологій можуть прислужитися праці В. Теремка, сучасних технологій видавничого процесу – праці М. Женченко та ін.

На різноманітних аспектах видавничої діяльності вищих навчальних закладів, пошуку шляхів її вдосконалення задля створення сучасної інтелектуальної книги, що відповідала б вимогам часу, була зосереджена Перша всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні видавництва вищих навчальних закладів» в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова (2014 р.). Її полеміка торкнулася теоретичної і прикладної проблематики електронного навчального книговидання [1].

Серед проблем університетського книговидання тривалий час поза увагою української науки залишаються важливі організаційно-структурні аспекти функціонування видавництва вищих навчальних закладів, розвитку їхньої самостійності, ініціативності й підприємницької відповідальності. Корисним щодо пошуку моделей такої діяльності може стати зарубіжний досвід, оскільки місцева практика не дає достатніх підстав для тверджень про її багатоманітність. В Україні цікавими мали б бути видавництва вищих навчальних закладів Німеччини. Свого часу через недостатній організаційний розвиток вони відігравали малопомітні ролі в сегменті наукового і навчального книговидання, оскільки діяли як статичні структурні підрозділи університетів або університетських бібліотек. З розвитком інформаційних технологій відбулося інтегрування університетської видавничої діяльності в національний видавничий простір, передумовами для чого послужили технології «open access» та «print on demand». За такого підходу бібліотека відповідає за поточну діяльність видавничої структури, університет фінансує і контролює її, за потреби залучаючи для випуску продукції і потужні спеціалізовані видавництва [2, с. 98–99]. Сьогодні ця діяльність інтегрується на основі спеціалізації, універсальізуючи національний науково-навчальний простір.

Більшість університетських видавництв США частково фінансуються навчальними закладами лише на 15%, а решту коштів залучають з різноманітних фондів, регіональних і феде-

ральних програм [3, с. 69–70]. Наприклад, видавництво Мічиганського університету The University of Michigan Press успішно діє на ринку наукової книги (видання монографій і підручників для вивчення англійської мови як другої) і фінансується з бюджету штату й за рахунок пожертв випускників [4, с. 317].

Необхідність підвищення конкурентоспроможності видавництв і видавничих підрозділів вищих навчальних закладів породжує потребу в реорганізації наявної організаційної структури, управлінських і процесуальних технологій, чому сприяє активне запровадження інноваційних підходів, методів і комплексних моделей діяльності. У пізнавальну і творчу активність науковців та освітян все настирливіше входять електронні книги, електронні бібліотеки, друк на замовлення, оперативний малотиражний друк та ін. Зарубіжний досвід впровадження інновацій засвідчує скорочення витрат і підвищення продуктивності виробництва, а також ефективність постійної або тимчасової кооперації, що підтверджує приклад видавництв Колумбійського університету та університету Джона Гобкінса [5, с. 17–18].

Ці можливості стають доступними і для університетських видавництв пострадянських країн, які за кількісними показниками працюють на горизонті малих накладів (середній показник – не більше 150 примірників). Серед їхніх видань підручники і навчальні посібники становлять понад 40%, конспекти лекцій і практикумів – близько 35%, наукові монографії і збірники наукових праць – 20% [6, с. 17]. На сучасному етапі ефективною для них маркетинговою стратегією може стати «персоналізація публікацій і відносин із споживачем освітніх послуг» [7, с. 66], тобто робота в режимі задоволення індивідуальних потреб, можливості для чого відкривають інформаційні технології. 3-поміж моделей друку на вимогу – трикомпонентної («читач (покупець) – книгорозповсюджувач – видавець») і двокомпонентної («покупець – книгорозповсюджувач») [8, с. 7], переважна їх кількість обирає двокомпонентну (виступаючи у ролі продавця і видавця).

Провідні видавництва вищих навчальних закладів, орієнтуючись на маркетингову самостійність, вибудовують «маркетинговий образ», який вирізняє їх у «конкурентному середовищі,

стимулює певні реакції, орієнтує цільові аудиторії, спонукає їх цілеспрямовану поведінку» [9, с. 257]. Сьогодні певною мірою брендом в сегменті університетського книговидавництва є «Видавничий дім «Києво-Могилянська академія»». Самодостатній маркетинговий образ послідовно культивують видавництва Національного університету «Львівська політехніка» і Львівського національного університету імені Івана Франка, Міжрегіональної академії управління персоналом. Щоправда, через залежність від багатьох чинників – суб'єктивне сприйняття і оцінні судження, асортиментна і цінова політика, тиск конкурентів – сформувати маркетинговий образ і підтримувати його на належному рівні вдається далеко не кожному видавництву вищого навчального закладу.

Організаційна структура університетського видавництва – найнеобхідніша передумова його ефективної діяльності. Його структурно-функціональна модель має бути оптимальною для функцій і здійснення цілей. Так званої «універсальної сталої структури» немає і не може бути, оскільки різні умови їх діяльності, постійно змінюються цілі, завдання і зовнішнє середовище.

Наприклад, у штаті видавництва Мічиганського університету The University of Michigan Press працюють 45 фахівців. Очолює його директор, якому підпорядковані сім відділів: редакційний, виробничий, цифрової обробки, маркетинговий, служба роботи з клієнтами, бізнес-офіс, відділ реалізації та склад. У редакційному відділі працюють п'ять редакторів, і кожний з них має у своєму підпорядкуванні чотирьох асистентів [4, с. 318]. Попри те, що у США «спостерігається тенденція до постійного зростання кількості малих і середніх видавництв» [10, с. 40], частина із них змушені скорочувати штат та поточні витрати, а також відмовитися від паралельного випуску друкованої книги та її електронного варіанту. Практику відтермінованого виходу електронної версії видання підтримують і британські університетські видавництва.

Одним з комерційно зорієнтованих університетських видавництв в Україні є видавництво Національного університету «Львівська політехніка». Рішення про його створення було прийняте у квітні 1993 р., у 1998-му відбулась реорганізація, яка

об'єднала всі видавничі й поліграфічні потужності університету. З 2006 р. на базі видавництва почав працювати інформаційно-виробничий вузол ІВС «Освіта», з 2008 р. запрацювала інтернет-сторінка [11, с. 260, 263]. Того ж року було відкрито першу книжкову крамницю, а в 2017 р. таких точок запрацювало вісім. На інтернет-сторінці й у вихідних даних структурний підрозділ позиціонує себе як видавництво Львівської політехніки.

Нині директору видавництва Національного університету «Львівська політехніка» підпорядковані: відділ замовлень (очолює заступник директора); редакційно-видавничий відділ (головний редактор, керівник групи комп'ютерного центру, технічний редактор, художник-дизайнер); редакція рекламної інформації (редактор); відділ маркетингу та розповсюдження (завідувач відділу розповсюдження книжкових видань, організатор зі збуту видавничої продукції); центр прикладних інформаційних технологій (заступник директора, інженер-програміст, спеціалісти – 2); поліграфічний центр (головний технолог) [12].

Досвід «Львівської політехніки» доводить, що університетське видавництво може і має бути комерційно успішним, впроваджуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології, беручи активну участь у книжкових форумах і виставках, реалізуючи продукцію не лише через мережу власних книгарень, а й активно використовуючи можливості сайту із зручною навігацією і структурованим каталогом продукції, а також технологію «друк на вимогу», пропонуючи своїй аудиторії якісну наукову і навчальну книгу.

Активно діє у сегменті наукового і навчального книговидання і періодики видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, яке є структурним підрозділом вищого навчального закладу і має субрахунок, печатку та фірмові бланки. Фінансування видавництва відбувається із загального та спеціального фондів університету. Директору видавництва підпорядковані: відділ додрукарської підготовки, відділ друку, відділ «Інформаційно-виробничий вузол», відділ маркетингу [13]. Протягом року виходять 20–25 нових назв книг загальним тиражем 7,5–8 тис. примірників. Підготовку і виготовлення якісної наукової і навчальної літератури забезпечують 36 пра-

цівників. Придбати видавничу продукцію можна лише у видавництві й книгарні Львівського національного університету імені Івана Франка, опція придбання книг через мережу Інтернет поки що відсутня, як і послуга «друк на вимогу».

Видавництво Чернівецького університету імені Юрія Федьковича, яке, згідно із Статутом, є структурним підрозділом вищого навчального закладу, має менш розгалужену організаційну структуру (на сайті підрозділ представлений як видавництво «Рута»). Директору підпорядковані: літературно-редакційний відділ (головний редактор, редактор I категорії, провідні фахівці – 2); комп'ютерно-видавничий відділ (завідувач відділу, фахівці I категорії – 2, редактор II категорії, фахівець II категорії) та поліграфічний відділ (завідувач відділу, провідні фахівці – 3, коректор, оператор КРМ, палітурниці – 2) [14].

Унікальним є досвід видавництва Міжрегіональної Академії управління персоналом (МАУП) – найбільшого недержавного вищого навчального закладу в Україні. Засноване одночасно з Академією (1989 р.), видавництво одразу взяло за орієнтири «наслідування традицій справжньої науковості й етичної спрямованості» [15, с. 49] і високу якість продукції. Розпочавши з найпростіших видань – методичних рекомендацій, у стилі терміни видавництво МАУП змогло забезпечити потреби студентів у якісній сучасній навчальній літературі, а згодом вийшло на новий рівень, видаючи наукові монографії, започаткувавши тематичну бібліотеку електронних видань МАУП, книжкові серії «Бібліотека українознавства», «Бібліотека української героїки», низку періодичних видань – науковий журнал «Персонал», журнал «Книжковий клуб Плюс», всеукраїнський освітнянський тижневик «Персонал Плюс», газети «Український лідер», «Українська газета Плюс», «За українську Україну», «За вільну Україну Плюс». Значне розширення асортименту продукції зумовило створення власної мережі книгарень «Бібліон» (2003 р.) і кілька реорганізацій структури видавництва.

У 2001 р. у підпорядкуванні директора видавництва МАУП були редакційний та виробничий відділи й відділ дополіграфічної підготовки. Згідно з наказом президента МАУП від 21 січня 2002 р., було створено службу з питань видавництва та книжкової торгівлі, підпорядковану віце-президентові з питань видавництва та книжкової торгівлі-директорові видавництва.

Структура служби з питань видавництва та книжкової торгівлі МАУП: віце-президент з питань видавництва та книжкової торгівлі-директор видавництва; заступник директора видавництва-головний редактор; відділ дизайну та верстання (начальник відділу, провідні оператори комп'ютерного верстання – 2, оператори комп'ютерного верстання – 3, оператори комп'ютерного верстання (художники-дизайнери) – 2); виробничий відділ (заступник директора видавництва з виробництва та розвитку-начальник відділу, заступник начальника відділу, провідний фахівець, фахівець, друкарі – 2, палітурниця, референт з поліграфії); редакційний відділ (начальник відділу, науковий редактор, старший редактор, редактор, технічний редактор, коректор); відділ замовних і комерційних видань (начальник відділу, редактори – 2); відділ маркетингу (заступник директора видавництва з маркетингу та регіонального розвитку-начальник відділу, фахівці-аналітики з досліджень товарного ринку – 2). Того ж року був створений Центр мас-медіа, у складі якого працювали 7 фахівців. Надалі структура змінювалася ще кілька разів, адаптуючись до нових завдань і потреб вищого навчального закладу (додалися прес-служба, головна редакція періодичних видань, друкарня та ін.), і з часом видавництво, що діяло як структурний підрозділ при МАУП, виокремилось у ДП «Видавничий дім «Персонал»».

Як і у більшості європейських країн та США, українські університетські видавництва функціонують переважно як структурні підрозділи вищого навчального закладу. Однак, якщо за кордоном така організаційна модель видавництва вищого навчального закладу зумовлена пільгами в оподаткуванні, то в Україні, переконують емпіричні дані, значна кількість таких структурних підрозділів не готова брати на себе ризики, пов'язані з самостійним, відокремленим від вищого навчального закладу, функціонуванням.

Список використаних джерел та літератури

1. Сучасні видавництва вищих навчальних закладів : матер. Першої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23–26 верес. 2014 р.) / відп. ред. Л. Ф. Дьяченко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». – Одеса : ОНУ, 2014. – 256 с.

2. Капелистая О. А. Организационно-правовые формы создания вузовских издательств в России и Германии : сравнительно-правовой анализ / О. А. Капелистая // Вестник Тюменского государственного университета. Социально-экономические и правовые исследования. – 2008. – № 2. – С. 96–103. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/organizatsionno-pravovye-formy-sozdaniya-vuzovskih-izdatelstv-v-rossii-i-germanii-cravnitelno-pravovoy-analiz>. – Дата обращения : 11.12.2016. – Название с экрана.
3. Издательское и библиотечно-информационное обеспечение высшего образования : Сб. трудов. – М. : Изд-во МГУ, 1995. – 176 с.
4. Эриашвили Н. Д., Саудаханова Д. Н. Университетские издательства США / Н. Д. Эриашвили, Д. Н. Саудаханова // Вестник Московского университета МВД России. – 2014. – № 10. – С. 316–319.
5. Водолазья С. А. Традиції та інновації у світовому університетському книговидаванні / С. А. Водолазья // Вісник книжкової палати. – 2012. – № 3. – С. 15–18.
6. Толбатов К. В. Функционирование вузовской учебной книги в условиях рыночных отношений. Автореф. дис. ... канд. пед. наук / К. В. Толбатов. – Краснодар : КГУКИ, 2011. – 22 с.
7. Издательская и полиграфическая деятельность вуза : вопросы и ответы / Университетская книга. – 2013. – Январь-февраль. – С. 62–67.
8. Водолазья С. А. «Друк на вимогу» : інноваційний мотиватор трансформації видавничої галузі / С. А. Водолазья // Вісник книжкової палати. – 2014. – № 3. – С. 6–9.
9. Теремко В. І. Видавничий маркетинг : навч. посіб. / В. І. Теремко. – К. : Академвидав, 2009. – 272 с. (Серія «Альма-матер»).
10. Водолазья С. А. Видавнича справа США як мотиватор східноєвропейських інновацій / С. А. Водолазья // Поліграфія і видавнича справа. – 2012. – № 2. – С. 39–45.
11. Голощук Р. О., Паров'як І. П. Досвід упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у видавництві Львівської політехніки / Р. О. Голощук, І. П. Паров'як // Інформаційні системи та мережі : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор В. В. Пасічник. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – С. 259–266.
12. Видавництво Львівської політехніки. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://vlp.com.ua>. – Дата доступу : 10.05.2017.
13. Положення про Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/reg_publishing.pdf. – Дата доступу : 10.05.2017.
14. Видавництво Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/zaginf/02%20strukt_univ/10%20ruta. – Дата доступу : 10.05.2017.
15. Віват Академія! : [Кол. моногр.] / Г. В. Щокін, М. Ф. Головатий, Д. І. Ткач та ін.; [За заг. ред. М. Ф. Головатого, Г. В. Щокіна]. – К. : МАУП, 2004. – 216 с. : іл.

Дяченко Ольга Вікторівна
*старший викладач кафедри видавничої справи та редагування
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Стаття присвячена проблематиці порушень авторських прав в мережі Інтернет. Стаття розкриває, з якими проблемами доводиться стикатися при охороні авторських прав в мережі Інтернет. Розкривається нормативно-правовий аспект охорони таких прав в мережі Інтернет та відношення суспільства до необхідності захисту авторського права в інформаційному просторі.

Ключові слова: авторські права, суміжні права, автор, правовласник, провайдер, домен, сервер, мережа Інтернет, інформаційний простір, охорона, інтелектуальна власність, результат інтелектуальної діяльності, комп'ютерні технології, кіберпростір, плагіат, інформатизація суспільства.

Актуальність даної теми викликана недостатнім висвітленням та закріпленням в науковій літературі проблеми порушень авторського права в мережі Інтернет та значною кількістю порушень в даній сфері інтелектуальної власності.

Метою дослідження є вивчення питання щодо забезпечення охорони авторського права в мережі Інтернет, безпосереднього захисту об'єктів авторського права, що є результатом інтелектуальної діяльності автора, а також аналіз проблемних аспектів захисту авторського права в мережі Інтернет.

Для досягнення нами поставленої мети необхідне вирішення наступних завдань:

- опис наявних проблем правової охорони авторського права в мережі Інтернет;
- розкриття змісту авторського права в мережі Інтернет;
- вивчення питань розвитку українського законодавства щодо забезпечення авторських прав в мережі Інтернет та виявлення основних недоліків.

Об'єктом дослідження є захист авторських прав в мережі Інтернет, визначення основних проблем у цій сфері, що зумовлені розвитком інформаційних технологій та врегулювання

суспільних відносин та спорів, що виникають з приводу порушення авторських прав в мережі Інтернет.

Інтернет – це величезна мережа, що безперервно розвивається людьми, які користуються її послугами. Дуже важливою є проблема порушення авторського права в мережі Інтернет. Сфера захисту авторського права в мережі Інтернет є доволі специфічною, через те, що використання стороннього контенту відбувається практично кожним, хто має до неї.

Журналісти, враховуючи творчий характер їх роботи, постійно стикаються з порушеннями авторських прав. Найпоширенішими є: передрук журналістських матеріалів іншим засобом масової інформації без отримання згоди та виплати гонорару, а також включення до власного твору частин інших творів без належного посилання на автора. Використання творів у мережі Інтернет теж є порушенням авторського права. Дослідник Тарас Шевченко зазначає, що журналісти часто хибно вважають, що відсутність згадки про Інтернет на рівні закону означає, що відносини, пов'язані з використанням мережі, взагалі не регламентуються. Він пише: «Закон про авторське право та суміжні права захищає авторів від будь-якого відтворення творів. Чітка судова практика вказує на те, що закон захищає авторів від незаконного відтворення творів в Інтернеті [7, 36].

Дослідники Наталія Петрова і В'ячеслав Якубенко вважають, що саме в Інтернеті авторські права найчастіше порушують, але притягнути винних до відповідальності практично неможливо. На їх думку, Інтернет опинився поза правом, формально Інтернет-ЗМІ навіть не належать до засобів масової інформації, що цілком задовольняє власників самих цих видань. Вони пишуть, що «електронну публікацію прямо не зараховує до об'єктів авторського права ні Цивільний кодекс, ні Закон «Про авторське право і суміжні права». І хоч перелік об'єктів охорони не є вичерпним, суди далеко не завжди готові прирівняти публікацію в Інтернеті до письмового твору» [5, 136].

Додаткові складнощі виникають, якщо з допомогою мультимедійних програм користувач легко створює нові твори на основі вже відомих, захищених авторським правом. При цьому нові твори подекуди докорінно відрізняються від оригіналу,

тож важко розрізнити самостійну творчу працю та інтерпретацію охоронюваного твору [8, 101].

На нашу думку, ключовим є те, що перелік об'єктів охорони авторського права не є вичерпним. Авторське право в Україні регулюється Цивільним кодексом та Законом України «Про авторське право та суміжні права». Стаття 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» чітко визначає, які дії є порушенням авторського права і суміжних прав в тому числі і в електронних мережах та дають підстави для судового захисту. Вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, піратство (опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення); плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору; публічне сповіщення об'єктів авторського права, з яких без дозволу автора вилучена чи змінена інформація про управління правами, насамперед, в електронній формі [2, ст. 50]. Відповідно до нещодавно внесених доповнень розміщення твору в оцифрованому вигляді в Інтернет вважається публікацією твору або його поширенням і тому потребує дозволу власника авторського права. Розміщення в Інтернет копії твору чи його частини без дозволу автора є порушенням Закону і може бути оскаржене в суді з вимогою відшкодування моральної шкоди та завданих матеріальних збитків (упущеної вигоди).

У 2000 р. був виданий Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31.07.2000 р. Характеризуючи цей документ, слід сказати, що він має декларативний характер, але при цьому визначає основні напрями правового регулювання Інтернет в Україні. Передовсім, це захист авторського права в глобальній мережі [4].

Якщо автор запідозрив факт порушення своїх авторських прав у мережі Інтернет, то він згідно зі своїм конституційним

правом та відповідно ст. 52 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» має право звернутися до суду та вимагати компенсації за незаконне використання об'єкта інтелектуальної діяльності або втрати вигоди матеріального характеру, якщо така могла бути [2, ст. 52].

Проблема полягає в тому, що дії, передбачені даним законом, свідомо або несвідомо здійснюються майже всіма користувачами мережі Інтернет. Як вказує Ріппа П. С., через особливості функціонування Інтернету, а саме: анонімності користувачів, екстериторіального характеру, свободи та швидкості поширення інформації – порушення авторських прав стало настільки буденним і поширеним явищем, що особа, вчиняючи протиправні дії, просто не усвідомлює їх сутності, а навпаки: гадає, що діє в рамках закону [6].

Одним з основних проблемних аспектів захисту авторських прав у мережі Інтернет є якраз сам факт подання позову. Частіше за все відповідачем у таких справах є власники веб-сайтів або ж провайдери, які на своєму сервері розміщують або дозволяють розміщення незаконного контенту у вигляді авторських об'єктів інтелектуальної власності. Але все це можливе лише при наявності інформації про фізичну або юридичну особу, яка здійснює моніторинг домену чи серверу. В разі порушення провадження в суді іноді важко довести, хто саме є власником авторських прав на розміщений в Інтернеті твір, хто повинен відповідати за порушення авторських прав. Важко визначити і територіальну юрисдикцію судів у таких випадках, адже в Інтернеті юридичне поняття державних кордонів взагалі відсутнє.

Зважаючи на думки, які були вказані нами вище, світова практика за неможливості ідентифікувати осіб порушників або притягнути їх до відповідальності за порушення авторських прав у мережі Інтернет, застосовують практику засобів впливу на осіб порушників через провайдерів, які надають послуги таким особам.

Наше законодавство звільняє інформаційних провайдерів від відповідальності за зміст інформації, яку використовують на серверах та хостингах їх клієнти, що передбачає ч. 4. ст. 40 Закону України «Про телекомунікації», регулювання відносин «про-

вайдер – клієнт» і «провайдер – правовласник» в Україні проходить на договірному та претензійному рівні.

Разом з тим правовий статус провайдерів, зокрема, у сфері забезпечення захисту авторського права і суміжних прав, міг бути більш конкретизований і визначений законодавцем. Мова йде про неофіційний законопроект, розробниками якого виступають Міністерство освіти і науки України та Державна служба інтелектуальної власності України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет» № 6523 від 19.08.2013 [3], проєкт розроблено з врахуванням досвіду США та Російської Федерації щодо процедури протидії піратським сайтам. Таким чином законодавець хотів перекласти левову частину відповідальності на провайдерів. На нашу думку, вирішувати питання за рахунок провайдерів є не зовсім доречним.

Зважаючи на вищевказане, така концепція позасудового вирішення проблем не є придатною, так як передусє захисту авторських прав в мережі Інтернет за рахунок виключного збільшення навантаження на провайдерів.

Беручи до уваги всі проблемні аспекти нашої теми, самою важливою проблемою залишається безпосереднє відношення суспільства до порушення авторських прав у мережі Інтернет, ця проблема притаманна не тільки країнам пост радянського простору, з цією проблемою стикаються абсолютно всі країни світу. Як показує практика, не завжди користувачі готові оплачувати отриману інформацію, цьому передусє низка факторів: 1) економічний (ціна авторської або ліцензованої продукції занадто висока); 2) соціальний (світова мережа заснована на принципі взаємності, при цьому ринковий принцип відсутній, так як вимагає легальне отримання контенту, а саме – його оплату); 3) правовий (користувачам важко розібратися у нормативній базі, що стосується авторських та суміжних прав, та навіть при певному знанні відповідальності відсутнє бажання слідувати букві закону).

Але з кожним роком весь світ намагається посилити покарання за порушення авторських прав та за плагіат, що на практиці не увінчується успіхом, так як істотно не впливає на поведінку людей. Люди, як правило, прихильники теорії: «Інформа-

ція має бути вільною», якщо інформація знаходиться у вільному доступі, то кожен має право нею скористатися на безоплатній основі.

Отже, можна підсумувати дані тези тим, що в реаліях нашої країни та ментальності наших громадян, важко встановити нормальне регулювання щодо захисту авторських прав в мережі Інтернет, так як користувачі вважають цілком за нормальне використовувати в особистих цілях праці інших осіб, тобто авторів або правовласників. Тому, на нашу думку, перед тим як запровадити посилення відповідальності за порушення авторських прав в мережі Інтернет, потрібно переконати громадян в тому, що це погано, а головне, протизаконно, і в результаті, якщо зміниться відношення до самого порушення авторських прав, як до чогось негативного, на краще зміниться і ситуація в цій сфері загалом.

Проаналізувавши та дослідивши проблематику захисту авторських прав у мережі Інтернет, ми прийшли до висновку, що в даній сфері дуже великий обсяг невирішених проблем, починаючи з ідентифікації особи, що порушує авторські права в мережі Інтернет, до подачі позовів та притягнення порушників до відповідальності та відшкодування в них моральних, матеріальних та компенсаційних збитків.

Наразі цифрові технології в Інтернеті набирають все більшого вжитку та популярності, що призводить до трансформації основного розуміння таких понять як «інтелектуальний продукт» та «інтелектуальна власність», в результаті чого вбачається не доопрацювання законодавчої бази як іноземних країн, так і національного законодавства в розгляді проблем пов'язаних з цими питаннями. Звідси впливає ще одна проблемна ділянка цієї сфери – це міждержавний фактор, що породжує неможливість охорони об'єктів інтелектуальної діяльності в мережі Інтернет та неможливість притягнення порушників до відповідальності для відшкодування збитків через відсутність злагодженого співробітництва держав щодо захисту авторських прав в мережі Інтернет від незаконного привласнення, використання, копіювання, розповсюдження результатів творчої діяльності.

Також ми приділили увагу проблематиці правового становища інформаційних провайдерів, безпосередньо розглянули

світову та національну практику застосування засобів впливу на осіб порушників через провайдерів, та спроби України на законодавчому рівні, нормативно закріпити положення, де б левова частка відповідальності за порушення авторських прав в мережі Інтернет покладалася саме на провайдерів.

Отже, основоположним фактором всіх проблемних аспектів захисту авторських прав в Інтернеті перш за все, є правосвідомість як звичайних користувачів, так і інших суб'єктів, що використовують або розповсюджують інформацію, яка закріплена за авторами як їх власність. Кожен повинен розуміти, що його дії не відповідають ні законним, ні моральним принципам, і завжди ставити себе на місце авторів творів. Вирішення саме цієї проблеми більшою мірою сприятиме вирішенню всіх інших проблем захисту авторських прав в мережі Інтернет.

Список використаної літератури та джерел

1. Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. / zakon.rada.gov.ua
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 р. / zakon.rada.gov.ua
3. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет»/ Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0607.html
4. Указ Президента № 928/2000 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31.07.2000 р.
5. Петрова Н., Якубенко В. Медіа-право / Наталія Петрова, В'ячеслав Якубенко. – К.: ТОВ «Київська типографія», 2007. – 280 с.
6. Ріппа П. С. Забезпечення авторських прав у мережі Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
7. Шевченко Т. Курс лекцій з права медіа / Тарас Шевченко. – К.: Інститут Медіа Права, 2009. – 103 с.
8. Штефан О. Авторське право та сучасні комп'ютерні технології / О. Штефан // Право України. – 2005. – № 2. – С. 99 – 102.

Зелінська Надія Віталіївна
професор, завідувач кафедри медіакомунікацій
Української академії друкарства, м. Львів
 nvzelinska@gmail.com

МОНОГРАФІЯ *VERSUS* ПІДРУЧНИК: ЯК ЦЕ РОБИТЬСЯ В ЄВРОПІ

Кілька років тому вища освіта в Україні виявилась об'єктом активного реформування, в результаті чого з переліку освітніх галузей і спеціальностей була вилучена ціла низка позицій (згодом незначна їх частина повернула втрачені позиції, проте більшість із «зниклих» так і не повернулася до переліку). Ще однією резонансною реформою стала поява статусного освітньо-наукового рівня «доктор філософії» (про його ефективність варто поговорити через кілька років – коли вона буде доведена/не доведена). Ці два кроки в напрямі «європейської освіти» найчастіше обговорюються у професійних колах, а також викликають загальне зацікавлення.

Утім, з огляду на тематику нинішньої конференції, слід наперед згадати про ще один реформаторський крок – напевно, не такий глобальний, як попередні, та все ж суттєво важливий для інформаційного забезпечення навчального процесу у вищій школі. Маємо на увазі Наказ Міністерства № 486 від 18.04.2014 «Деякі питання скасування процедури надання Міністерством освіти і науки грифів навчальній літературі для вищих навчальних закладів». За цим документом, Міністерство відмовляється від грифування підручників та посібників для вищих навчальних закладів, передаючи їх схвалення до друку Вченим радам тих навчальних закладів чи академічних установ, де ці видання написані.

Реформа має на меті *«забезпечення реальної автономії вищих навчальних закладів, підсилення їх відповідальності за якість освітніх послуг, стимулювання наукової діяльності»*. Насправді ж чи не головною причиною скасування грифів стало, за словами экс-замміністра І. Совсун, те, що *«ці грифи жоднісеньких гарантій якості не давали. Більше того, оскільки наяв-*

ність грифованих підручників була обов'язковою для кар'єрного зростання, то їх штампували без оглядки на якість» (наступним кроком «розвінчування» грифів, як і позбавлення їх впливу на кар'єру викладача вишу, стало скасування вимоги авторства грифованого видання при присвоєнні вчених звань – див.: Наказ Міністерства України № 174 від 06.02.2017 «Про внесення змін до Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам»).

На перший погляд, торжествують справедливість і здоровий глузд. Адже відміна грифів, з-посеред іншого, свідчить про демократизацію навчального процесу, знаменує розширення прав університетів. Та й гриф, насправді, дуже мало захищає від неякісних видань: відомі випадки, коли, навіть не маючи підтримки академічної спільноти та не отримуючи «добро» відповідної Науково-методичної комісії, автори отримували його – в обхід всіх вимог і правил.

Чимало доклалися до дискредитації грифів і деякі спритні видавці, що знали, в які міністерські двері слід постукати, аби одержати бажане (відомо ж: навчальний посібник, а надто підручник, в силу своєї придатності, а то й забезпеченої грифом обов'язковості для використання в усіх навчальних закладах певного рівня і профілю, природно, міг претендувати на більший наклад, а отже, бути вигіднішим для видавництва). Як результат, підручник разом із «тотальним покриттям», уже незалежно від його реальної якості, ще й одержував монополію на істину. З відміною ж грифів, здавалося, ситуація кардинально зміниться на краще.

Утім, все не так однозначно. Безумовно, скасування грифів значно скорочує час проходження авторського оригіналу, а також, дійсно, є своєрідною маніфестацією самостійності вишу. Проте геть не виправдався розрахунок на те, що, як передбачалося згаданим наказом, контроль за використанням у навчально-виховному процесі якісної навчальної літератури здійснюватиметься керівниками вищих навчальних закладів: найчастіше, керівник лише підтверджує відповідне рішення Вченої ради, просто покладаючись на думку структурного підрозділу, що рекомендує підручник/посібник, та на представлені самим автором

рецензії (їхня об'єктивність найчастіше залишається справою сумління автора).

А зникнення ще кількох перепон на шляху до публікації навчального видання (зокрема, таких, як незалежний експерт, рішення Науково-методичної комісії та ін.), навіть якщо і не абсолютизувати їхній вплив, часто призводить до самодіяльності та практично безкарної плагіаторської «вольниці». На підтвердження останнього – недавній приклад з власної практики, коли авторка такого видання (воно вийшло на підставі рекомендації Вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка) виправдовувалася за виявлений у ньому плагіат тим, що *«готувала саме навчальний посібник, а не писала дисертацію чи монографію»*, а карт-бланш на вільне поводження з чужими текстами вона отримала з *«Методичних рекомендацій щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів»*, де сказано, що у навчальному посібнику має бути *«дидактично та методично оброблений і систематизований автором навчальний матеріал...»*. Щоправда, «методичним опрацюванням» авторка вважала дослівне використання чужих текстів без належної їх «паспортизації» у вигляді посилань на джерела. Якби ж оригінал цього посібника опинився хоча би в експертів Науково-методичної комісії, навряд чи він одержав би видавниче втілення.

Не кажемо вже про те, що посібник, а особливо підручник без грифу, випущений за рішенням ради конкретного університету, помітно звужує сферу свого поширення і, без докладання додаткових зусиль з боку всіх причетних до появи видання, може залишитися таким собі матеріалом «для домашнього вжитку» (а це впливає на його наклад і, відповідно, знижує зацікавленість видавців).

І все ж, коли обидва варіанти – підручники з грифом і без грифу – виявляються далеко не досконалыми, то який же з них вибрати? І чи взагалі є якийсь ідеальний варіант? Відповіді на ці питання – це, радше, фольклорний пошук «сокирки під лавкою»: адже поки ми «шукаємо», світ уже давно знайшов відповідь, та й в Україні вона теж була артикульована: ще у 2010 році відомий історик А. Портнов, розмірковуючи про вітчизняні

освітні реформи (точніше, про їхню відсутність), принагідно зауважив: «В Україні базові гуманітарні дисципліни викладають здебільшого на основі затверджених Міністерством освіти і науки підручників. Не знаю, чи підозрюють більшість викладачів, що майже у всіх європейських країнах такого поняття, як університетський підручник, просто немає» [5, с. 19].

Кількома роками раніше британський дослідник видавничої справи Дж. Кларк (*Giles Clark*) у переліку навчальних видань назвав лише «вступні підручники» («*introductory textbooks*») для початкових курсів, зазначаючи, що далі у навчальному процесі їх заміняють впорядкованими репринтами або вибраними статтями (збірниками), дослідницькими монографіями, книжками для професійного використання, спеціальними журналами [6, с. 51].

А один з найсерйозніших світових дослідників галузі Дж.-Б. Томпсон (*John B. Thompson*), говорячи про глобальні зміни у книговидаванні для вищої школи упродовж останніх тридцяти років, пише, що вони особливо увиразнилися на початку ХХІ ст. Томпсон вважає, що природу книговидавання для вищої школи необхідно розглядати лише у тісному взаємозв'язку з вимогами власне до вищої освіти, а вони, ці вимоги, дуже швидко зростають. Відтак, старе визначення підручника як «книжки, що написана для використання викладачами і студентами з метою навчання і вивчення» [7, с. 196], вже не відповідає сучасним реаліям і може стосуватися лише базових предметів. Що вищий курс, то гнучкішою має бути структура дисципліни і меншою – її орієнтованість на сталий навчальний план.

На думку Томпсона, варто брати до уваги також і диференціацію навчальних видань з різних груп дисциплін: так, математика, фізика, біологія, хімія, економіка та психологія мають чітко сформовану та структуровану «сукупність знань» («*body of knowledge*»), їх вивчення відбувається поступово, а отже, їх легко організувати у підручники, що можуть використовуватися значною кількістю вишів. Для більшості ж соціальних та гуманітарних дисциплін важко, а то й неможливо створити універсальні підручники, якими би користувалася широка аудиторія: «сукупність знань» у цих дисциплінах має надто багато варіацій та змістових пріоритетів залежно від навчального закладу,

до того ж чимало викладачів воліють послуговуватися замість навчальних матеріалів оригінальними текстами. І хоча підручники відіграють певну роль на початкових стадіях вивчення літератури, історії, філософії, соціології та ін., вони не є такими необхідними, як у попередньому випадку (див.: [7, с. 195–197]).

Прогнозуючи перспективу подальшого використання підручників лише для «*introductory courses*», Томпсон іронічно зауважує, що навчальне видання полегшує життя професору, який може покликатися на матеріали книжки, економлячи свій час, та зменшує зусилля студента, якому не потрібно самому збирати ці матеріали по різних джерелах [7, с. 198]. Але чи такі професори і такі студенти потрібні в сучасному світі? А на що перетворюється, наприклад, пересічна лекція, якщо «за нею» стоїть параграф зі... скажімо так, не надто нового підручника, та ще й написаного самим лектором? – ці та подібні запитання неминуче рано чи пізно виникають у «просунутого сегмента» учасників освітнього процесу.

Відповіддю на них можуть бути теж запитання, але вже риторичні: а чи потрібні нам узагалі підручники для вищої школи, якщо навіть «вступні підручники», за Дж. Кларком, «*повинні включати оригінальні дослідження*» [6, с. 51]? якщо, відповідно до реформаторських намірів МОН, планується поступове розширення університетського сегменту науки? якщо замість підручників/посібників (що, практично, мають «індульгенцію» на плагіат) можна використовувати ретельніше та принциповіше оцінені наукові праці?

Немає сумнівів, що наукова література краще вписується і в систему викладання, і в систему опанування знаннями у вищій школі. Так, викладач, вимоги до професійної та наукової кваліфікації якого дедалі більше зростають, має стати не просто ретранслятором нехай своїх (а то й чужих), але вже сформованих знань, а експериментатором і демонстратором народження нових версій і концепцій. пише знаний дослідник «ідеї університету» Я. Пелікан (*Jaroslav Jan Pelikan*), «...одна з найбільш захопливих форм викладання «*наявного знання*» – зокрема, викладання студентам, – це не виклад якогось «*наявного знання*» інших вчених, а повідомлення про власні результати в самому процесі їх «*відкриття*» (чи переосмислення)» [4, с. 211].

При такому процесі викладання вироблятиметься творчий підхід до навчання також і з боку студентів, а вони, згідно з новою концепцією вищої освіти, у перспективі мають стати не просто фахівцями – дослідниками, вченими. А *«це з новою гостротою порушує проблему університетської науки, позаяк ця проблема відтепер фокусується на підготовці вчених як авторів...»* (виокремлення моє. – Н. З.) [4, с. 215], – ясно, авторів наукових творів! І чи це не підстава для того, аби якнайскоріше вводити у навчальний процес саме наукову книгу – і як джерело первинної інформації з дисципліни, що вивчається, і як певний взірць для власного майбутнього текстотворення?

Сьогодні «компенсаційна» заміна підручників відповідними до курсу науковими книжками і журналами, як і вироблена європейською освітньою системою студентська «звичка» – вивчаючи певну дисципліну, користуватися саме науковою літературою за темою, – ще недостатньо прищеплені на українському ґрунті. Та проблема тут, вочевидь, значно глибша, аніж лінощі студентства та консервативні традиції вітчизняного викладацького корпусу: адже пропонуючи студентові замість підручника монографію, викладач має бути впевненим, що ця монографія є справді якісним – за змістом і викладом – науковим твором, втіленим у досконалий видавничий продукт. Лише за таких обставин її «компенсаційна» роль буде виконана.

Не зупиняючись детально на чинниках якості наукового видання, придатного для використання у навчальному процесі (це – тема для окремого виступу), зазначимо лише, що у підготовці таких видань, на нашу думку, провідне місце має належати університетським видавництвам. Дійсно, ідея функціонування власного видавництва на базі навчального закладу успішно відпрацьована упродовж тривалого часу і західними, і вітчизняними університетами, які вже самим фактом появи в їхній структурі видавництв заявили про себе як про інституції, що виконують значно серйознішу цивілізаційну роль, аніж просто забезпечення навчального процесу необхідною літературою (див: [3]). На переконання Президента Міжнародної асоціації видавців наукової літератури (він же – колишній директор *Aarhus University Press*, Данія) Т. Беккера-Нільсена (*Tønnes Bekker-Nielsen*), уні-

верситетські видавництва не є продуцентами лише навчальних та навчально-методичних видань, – навпаки, ці видавництва *«випливають у відповідь на вимогу поширення досліджень, яку традиційний видавничий сектор не може задовольнити»* [1, с. 103], і діє «як демонстраційний зал для результатів його (університету) досліджень» [1, с. 105]. Оскільки ж наукові дослідження кожного університету пов'язані з навчальним процесом спільністю наукової проблематики, а виконавцями конкретних проєктів виступають переважно викладачі, то останнім не так вже й складно задіяти одержані ними результати в програмах фахових дисциплін.

Важливим є ще один вислід такого підходу до наукового «збагачення» навчального процесу. Сьогодні наукова діяльність, перебіг якої стає надбанням студентів, а результати втілюються у викладацькі наукові праці, що можуть успішно замінити навчальні видання, а також ставати взірцями наукового текстотворення для майбутніх учених, – саме наукова діяльність починає відвойовувати все більший сегмент діяльності вишу загалом, і за її здобутками оцінюють здатність навчального закладу відповідати зростаючим запитам практики. Як наголошує Я. Пелікан, діяльність університету можна *«оцінювати у трьох споріднених... аспектах: (1) покликання університетських викладачів публікувати результати своїх наукових досліджень; (2) прищеплення студентам не лише дослідницьких вмінь, але й навичок написання й оприлюднення наукових публікацій; (3) місія університету як наукового видавничого осередку»* [4, с. 208].

Отже, не «перетравлене» викладачем наукове знання, не спопуляризовані «для кращого розуміння» студентами припрошені пилом десятиліть – бо ж мають бути надійно «апробовані» перш ніж потраплять до підручника – наукові відомості, а буквально вісті «з наукових фронтів», повідомлення з лабораторій, «стріми» з конференцій, учасниками яких є самі викладачі, – такою науковою інформацією має бути насичений навчальний процес. А найкращим носієм такої інформації традиційно є наукова книга. Принаймні, так є в «добрій, старій» Європі, та й у цілому цивілізованому світі, на чій освітні системи рівняється Україна, що вибрала європейський вектор розвитку.

Список використаної літератури та джерел - ????????

1. *Беккер-Нильсен Т.* Университет как издатель / Т. Беккер-Нильсен // Эффективное книгоиздание. – М. : Весь Мир, 2002. – С. 102–108.
2. *Гарагонич О.* Гриф МОН вузівським підручникам присвоюватись не буде / Олександр Гарагонич // Ліга. Блоги. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/ogaragonych/article/14257.aspx>.
3. *Зелінська Н.* Університетське видавництво: вчора, сьогодні, завжди?... / Надія Зелінська / Друкарство. – 2005. – № 6. – С. 14–17.
4. *Пелікан Я.* Ідея Університету: переосмислення / Ярослав Пелікан. – К. : Дух і літера, 2008. – 360 с.
5. *Портнов А.* Навчити конкурувати. Справжні освітні реформи в Україні ще й не починалися / Андрій Портнов // Український тиждень. – 2010. – № 13(126). – С. 18–19.
6. *Clark G.* Inside Book Publishing / Giles Clark. – 3rd ed. – London; New York : Routledge, 2001. – 252 p.
7. *Thompson J. B.* Books in the Digital Age: The Transformation of Academic and Higher Education Publishing in Britain and the United States / John B. Thompson. – Cambridge : Polity Press, 2005. – 468 p.

Котляревський Ярослав Вікторович
доктор економічних наук, професор, заступник директора з науково-організаційної роботи Науково-дослідного фінансового інституту Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління», м. Київ
 e_research@ukr.net

Мельников Олександр Валерійович
кандидат технічних наук, докторант Науково-дослідного фінансового інституту ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ
 e_research@ukr.net

ВИДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

За останні десятиліття досягнуто значний прогрес у царині *людського розвитку*¹. Важливе значення для цього мали Декларація тисячоліття та сформульовані у ній цілі розвитку [14] і Порядок денний для сталого розвитку на період до 2030 р. та наведені у ньому глобальні цілі сталого розвитку [13], що були ухвалені державами-членами Організації Об'єднаних Націй. Людський розвиток характеризується *індексом людського розвитку*, що об'єднує три базових виміри: очікувана тривалість життя при народженні; середня тривалість навчання та очікувана його тривалість; валовий національний продукт на душу населення.

Потрібно відзначити, що людський розвиток, зокрема в Україні, залишається нерівномірним. Як відзначають автори на-

¹ це розвиток людей шляхом формування людського потенціалу, що здійснюється людьми та для людей. Ця концепція стосується розширення свобод для усіх і кожного. У цих свобод є дві складові: свобода благополуччя, що складається з функцій і потенційних можливостей, та свобода суб'єктності. У свою чергу потенційні можливості являють собою різні набори функцій, що особа може досягнути [11]

ціональної доповіді «Інноваційна Україна 2020»: «Українська економіка та її суспільство в найближчі десять, а то й двадцять років будуть розділені на три, деякою мірою умовні частини. Перша і наймасовіша – це та, де населення буде зайняте переважно індустріальними, в тому числі й аграрно-індустріальними видами діяльності... і для них є перспективи модернізації за рахунок інноваційної діяльності у традиційних секторах економіки. Друга, порівняно невелика, – це ті, хто займатиметься високотехнологічним бізнесом, що інтегруватиметься у глобальні ланцюги доданої вартості, виконуючи сучасні наукові дослідження на замовлення та займаючись відповідною освітянською діяльністю. Сюди ж можна віднести розробку та виробництво сучасного виду озброєнь, що зумовить успішний вихід на світові ринки, в тому числі і за рахунок нової кооперації з країнами ЄС. Третя частина – це збідніла маса населення, в тому числі і та, яка втратить роботу внаслідок структурних зрушень та не матиме ресурсів для отримання відповідної освіти і таким чином не працюватиме на зближення першої та другої груп... Трансформаційні перетворення сформували третю групу населення, яка є економічно несаможиттєвою з критично малими доходами при порівняно низьких можливостях до високопродуктивної праці, оскільки має низький творчий потенціал... Україна теж стоїть на шляху дедалі ширшої інтеграції у глобальне ринкове середовище, котре впливатиме на нас щораз більше. Саме тому ця третя група населення формує особливу інституційну обумовленість щодо розширення її участі у прискоренні інноваційного розвитку, а не формуванні групи людей, викреслених із життя. Тому над цим слід працювати в першу чергу, розробляючи та використовуючи нові соціальні інновації та залучаючи значні ресурси, спрямовані на забезпечення та піднесення людського розвитку» [9].

Бачимо, що для досягнення відповідного рівня людського розвитку інформаційна продукція (зокрема друкована) має дуже важливе значення. Основним споживачем інформаційної продукції довгий час виступала наука як відносно відокремлена система. Але для суспільства особливо важливим є те, що інформаційна продукція «циркулює» в значно більш широких межах. Раніше традиційно розглядалася система «наука – техніка – ви-

робництво». На наш погляд, говорячи про хід наукового і технічного розвитку, необхідно в цю тричленну систему ввести ще й складову – «освіта». Під освітою у даному випадку розуміємо не загальноосвітню школу, яка надає базові знання, а вищу школу, яка готує висококваліфікованих фахівців, без яких неможливе нормальне функціонування всіх взагалі складових суспільної системи. Треба усвідомлювати, що саме освіта на сучасному етапі розвитку людини і суспільства визначатиме перспективу і життєвий цикл продукту виробництва через моделювання якісного рівня потенційного споживача і економічної системи в цілому. Крім того, освіта виступає комунікаційним елементом трьох виділених класичних підсистем.

Однак для повнішого відображення найбільш значущих взаємозв'язків у системі ми ще пропонуємо до вище визначених складових додати «економіку» в якості регулятора і мірила перерозподілу ресурсів, в тому числі інформаційних. Більш того, помістивши отриману конструкцію в поле соціокультурної сфери конкретного суспільно-політичного утворення, можна обґрунтовано вважати спроектованим глобальний інформаційний кластер, що, безсумнівно, має відношення до інформаційної сфери, основним результатом діяльності якої і є реалізація специфічного зв'язку між змістом (текстом і формою подачі), носієм (матеріалом і способом виробництва) і споживачем (тією чи іншою групою людей). У кінцевому результаті це змінює саме поле існування системи. Саму схему логічно побудувати як тривимірну (рис. 1).

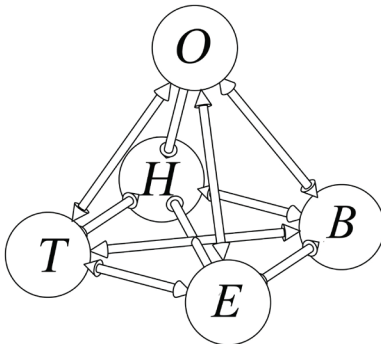

Рис. 1. Розширена модель інтерпретації «потоків» інформаційної продукції в суспільстві
Т – техніка, Н – наука, В – виробництво, О – освіта, Е – економіка

ного зв'язку між змістом (текстом і формою подачі), носієм (матеріалом і способом виробництва) і споживачем (тією чи іншою групою людей). У кінцевому результаті це змінює саме поле існування системи. Саму схему логічно побудувати як тривимірну (рис. 1).

Логіка невпинного зростання потреб людини, що стимулюються суспільним життям і потребами виробництва, що швидко зростає й ускладнюється, закономірно склалася так, що в наш час усі потоки

інформаційної продукції в системах Н – Т – В – О і Е – Н – Т – В – О надзвичайно інтенсивні. Для інформаційної сфери така постановка питання важлива ще й тому, що не дивлячись на те, що друкарство, як першооснова інформаційної сфери, в нашій країні розпочалося ще в XVI столітті, про появу галузевої освіти, а тим більше науки в сучасному розумінні можна говорити тільки стосовно другої половини XX ст. [10; 12].

Інформаційну сферу слід розглядати як економічну систему, до складу якої повинні бути включені такі елементи (відповідно до життєвого циклу інформаційної продукції): авторське середовище, інформаційно-аналітична діяльність, інформаційні послуги, поширення (передавання) інформації та споживачі інформаційної продукції. Сукупність цих елементів, об'єднаних однією програмою та єдиною метою, і утворює один з господарських комплексів. Наявні елементи (або підсистеми) інформаційної сфери забезпечують відносно-замкнений характер системи і зумовлюють її ефективність (здатність діяти адекватно), тобто передумову успішного вирішення тих завдань, які перед нею стоять та постійно виникають з плином часу.

Розвиваються, безперечно, всі системні утворення, однак та чи інша економічна система може володіти чи не володіти здатністю до сталого розвитку. Таку здатність інформаційної сфери визначають притаманний їй економічний та науково-технічний потенціал, зв'язок із зовнішнім середовищем. Тобто *сталий розвиток інформаційної сфери* полягає у створенні відповідних умов для стійкого зростання виробництва інформаційної продукції, що здатне забезпечити інтереси теперішнього та майбутнього поколінь за умови забезпечення інформаційної безпеки.

Говорячи про сталий розвиток інформаційної сфери, необхідно розуміти, що він полягає у сприянні досягненню заданих параметрів розвитку на макрорівні.

Для потреб нашого аналізу, ґрунтуючись на даних ДНУ «Книжкова палата України ім. Івана Федорова» [1, 3-8], книги і брошури видані в Україні протягом 2005–2016 рр. з'єднаємо у сім груп за цільовим призначенням (табл. 1–3).

Таблиця 1

**Розподіл книг і брошур, виданих протягом 2005–2008 рр.
за цільовим призначенням**

Цільове призначення видань	2005		2006		2007		2008	
	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.
Громадсько-політичні	77	2741,0	91	273,9	94	3009,8	74	361,3
Наукові та науково-популярні	3547	4913,9	3696	7269,9	3996	6170,0	5275	5487,6
Нормативні та виробничо-практичні, офіційні	1813	3031,5	1733	2609,3	1897	1535,3	2080	2053,5
Навчально-методичні	5684	26542,8	5611	24750,5	6276	21647,3	8873	24721,6
Довідково-інформаційні*	1105	4985,5	1089	4172,1	993	2996,9	1711	4705,6
Літературно-художні та для дітей та юнацтва	3060	9631,1	3196	11481,7	3991	12166,8	5682	16945,8
Релігійного змісту та для організації дозвілля	434	2214,0	451	3652,2	740	8585,6	345	3882,7
Усього	15720	54059,8	15867	54209,6	17987	56111,7	24040	58158,1

*Тут і далі у табл. 2 і 3 ця група об'єднує видання: Рекламні. Проспекти. Довідково-інформаційні. Для видавців і книгорозповсюджувачів. Бібліографічні

Таблиця 2

**Розподіл книг і брошур, виданих протягом 2009–2012 рр.
за цільовим призначенням**

Цільове призначення видань	2009		2010		2011		2012	
	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.
Громадсько-політичні	76	226,4	72	306,1	60	71,4	62	67,7
Наукові та науково-популярні	5863	5211,7	6178	5708,1	6159	4556,7	6807	4006
Нормативні та виробничо-практичні, офіційні	1645	2228,1	1733	2244,2	1766	2111,6	1548	1924,8
Навчально-методичні	7746	19189,6	7602	17966,6	7998	19764,9	8611	27864,1
Довідково-інформаційні	1062	4753,6	1081	2573,3	983	2066,6	954	1784,5
Літературно-художні та для дітей та юнацтва	5391	12596,3	5033	11556,3	5013	12862,8	6598	16645,9
Релігійного змісту та для організації дозвілля	708	43408,7	858	4703,7	847	5131,7	1456	9827,5
Усього	22491	48514,4	22557	45058,3	22826	46565,7	26036	62120,5

Таблиця 3

**Розподіл книг і брошур, виданих протягом 2013–2016 рр.
за цільовим призначенням**

Цільове призначення видань	2013		2014		2015		2016	
	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.	к-сть видань, од.	тираж, тис. пр.
Громадсько-політичні	59	73,0	39	49,0	76	1307,8	54	565,2
Наукові та науково-популярні	6712	3664,8	5755	3459,3	5744	3776,7	5744	3854,3
Нормативні та виробничо-практичні, офіційні	1682	1645,1	1269	1377,5	1327	903,5	1790	894,7
Навчально-методичні	8955	36540,2	7721	27538,5	6818	16223,0	7098	27146,1
Довідково-інформаційні	862	1659,9	754	1598,8	599	713,7	525	810,7
Літературно-художні та для дітей та юнацтва	6452	16203,6	5166	12077,6	4598	9803,7	5431	11969,2
Релігійного змісту та для організації дозвілля	1601	9789,1	1092	9091,1	796	3681,4	688	3737,9
Усього	26323	69575,7	21796	55191,8	19958	36409,8	21330	48978,1

Якщо ми подивимося на розподіл робіт, виданих протягом 2005–2016 рр. за цільовим призначенням (табл. 1-3), то побачимо що ці показники незначно змінювалися за останні десять років. Так, наукові та науково-популярні видання за назвами складають чверть від загальної їх кількості (рис. 2), а за тиражами усього 10% (рис. 3).

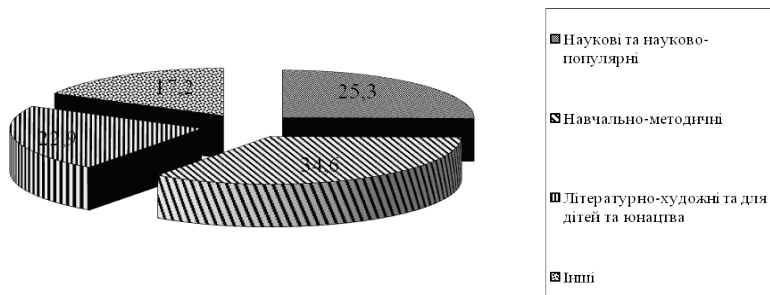

Рис. 2. Співвідношення назв основних груп видань за цільовим призначенням, виданих протягом 2005–2016 рр., %

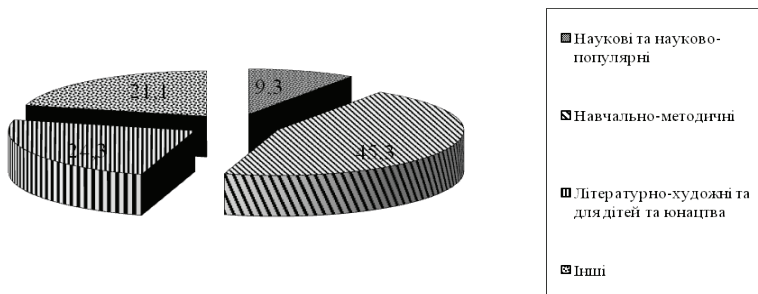

Рис. 3. Співвідношення тиражів основних груп видань за цільовим призначенням, виданих протягом 2005–2016 рр., %

Навчально-методичні видання, що у багатьох випадках виконують спільну з науковою літературою функцію, за назвами традиційно обіймають третю частину ринку книжкових видань

(рис. 2) й половину – за тиражами (рис. 3). З наведених даних бачимо, що науково-популярна та навчально-методична література разом охоплюють половину ринку книжкових видань за назвами та тиражами.

Останніми роками намітилася сумна тенденція значного скорочення видання наукової та навчально-методичної літератури для вищої школи. Так видання навчально-методичної літератури для вищої школи скоротилося за тиражами у 2015 р. удвічі порівняно з 2006 р. з 3397,2 тис примірників до 1239,0 тис примірників [1; 8]. Недержавні видавництва, що спеціалізувалися на виданні підручників та посібників для вищої школи, останніми роками або припинили свою діяльність або переключилися на видання іншої літератури. Наприклад, одне з найбільших вітчизняних видавництв – «Знання» – переорієнтувалося на видання літератури англійською й практично відмовилося від видання навчальної літератури для вищої школи.

Потрібно також мати на увазі, що більшість навчальної літератури за тиражами становлять підручники для середньої школи, що видаються за рахунок державного бюджету, якщо ж прийняти до уваги, що наукові видання в масі своїй видають останніми роками вищі навчальні заклади, то стане очевидним, що від державних інституцій фактично повністю залежить майбутнє книжкової справи держави.

В Україні, як і в інших пострадянських країнах, видавнича діяльність та поліграфія традиційно вважаються такими, що потребує державного регулювання. У серпні 2017 р. набув чинності Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», ухвалений ще в липні 2014 р. [2], що становить правову основу для побудови нової системи контролю за державною допомогою суб'єктам господарювання.

Протягом 2017–2018 рр. буде запроваджено низку регуляторних заходів, що мають забезпечити належне функціонування цієї системи після її повноцінного впровадження, а також відповідність поточних заходів підтримки суб'єктів господарювання вимогам нового Закону. Створення такої системи вимагає створення переліку чинних або запланованих заходів підтримки суб'єктів господарювання, що можуть кваліфікуватися як дер-

жавна допомога, для створення національного реєстру державної допомоги, який є центральним елементом системи її регулювання. Протягом перехідного етапу, передбаченого цим Законом, всі зацікавлені державні органи і установи повинні отримати чітке розуміння критеріїв, за якими підтримка суб'єктів господарювання може розглядатися як державна допомога та потребує подальшої перевірки стосовно її чинності та відповідності міжнародним та європейським стандартам. Зазначене формує перспективи подальших досліджень і наукових розвідок щодо соціально-економічного контексту випуску наукових та навчальних видань в процесі розбудови інноваційного типу економіки із одночасним забезпеченням належного рівня людського розвитку в умовах глобалізації.

Список використаної літератури

1. Випуск видавничої продукції в Україні [Електронний ресурс] / Книжкова палата України ім. Івана Федорова. – Режим доступу : http://www.ukrbook.net/statistika_.html (Дата звернення 14.04.2017 р.)
2. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 р. № 1555-VII // ВВР України. – 2014. – № 34. – Ст. 1173.
3. Засоби масової інформації та книговидання в Україні у 2010 р. : Статист. бюлетень / Держкомстат України. – К. : Держкомстат України, 2011. – 34 с.
4. Засоби масової інформації та книговидання в Україні у 2011 р. : Статист. бюлетень / Держкомстат України. – К. : Держкомстат України, 2012. – 34 с.
5. Засоби масової інформації та книговидання в Україні у 2012 р. : Статист. бюлетень / Держкомстат України. – К. : Держкомстат України, 2013. – 34 с.
6. Засоби масової інформації та книговидання в Україні у 2013 р. : Статист. бюлетень / Держкомстат України. – К. : Держкомстат України, 2014. – 34 с.
7. Засоби масової інформації та книговидання в Україні у 2014 р. : Статист. бюлетень / Держкомстат України. – К. : Держкомстат України, 2015. – 25 с.
8. Засоби масової інформації та книговидання в Україні у 2015 р. : Статист. бюлетень / Держкомстат України. – К. : Держкомстат України, 2016. – 25 с.
9. Інноваційна Україна 2020. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. – К.: НАН України, 2015. – С. 25–26.

10. Розум О. Ф. Таємниці друкарства : Минуле. Сучасне. Майбутнє / О. Ф. Розум, О. М. Величко, О. В. Мельников. – 2-е вид., перероб і доп. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2012. – С. 241–262.

11. Human Development Report 2016. Human Development for Everyone / UNDP (2016). URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (Last accessed: 14.04.2017)

12. Semenyuk, E. P. Information and communication aspects of founding and operating the scientific schools in the field of publishing and printing / E. P. Semenyuk, Ya. V. Kotlyarevsky, A. V. Melnikov // Science and innovation. – 2016. – Vol. 12, № 2. – P. 63–80.

13. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development / UN (2015). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/285/73/pdf/N1528573.pdf?OpenElement> (Last accessed: 14.04.2017)

14. United Nations Millennium Declaration / UN (2000). URL: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm> (Last accessed: 14.04.2017)

Кузик Оксана Станіславівна
завідувачка редакційного відділу видавництва
ЛНУ імені Івана Франка

Галечко Наталія Володимирівна
спеціаліст відділу маркетингу видавництва
ЛНУ імені Івана Франка
gale4@ukr.net

ОФОРМЛЕННЯ ВИХІДНИХ ВІДОМОСТЕЙ У НАУКОВИХ ТА НАВЧАЛЬНИХ ВИДАННЯХ

Однією з важливих якостей у характеристиці наукового та навчального видання є його бібліографічна культура, що ґрунтується на даних з вихідних відомостей.

Вихідні відомості є візитною карткою видання, яка містить довідкову характеристику праці, тобто є головним джерелом інформації документа і основою культури книги.

Законодавчою базою для нормативного оформлення вихідних відомостей у неперіодичних виданнях є Закон України «Про видавничу справу» (ст. 27), де зазначено: «Книжкова палата України здійснює ... контроль за дотриманням стандартів суб'єктами видавничої справи». У ст. 23 цього Закону також зазначено: «Вихідні відомості оформляє видавець» та «Вихід у світ видання без обов'язкових для нього вихідних відомостей не допускається».

Під час оформлення вихідних відомостей видавці повинні керуватися ще й такими правовими і нормативними документами:

- Закон України «Про авторське право і суміжні права»;
- ДСТУ 3017–95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення»¹);
- ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «СІБВС. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання»;
- ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «СІБВС. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання»;
- ДСТУ 3582–97 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила»;

- ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання»;
- ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ІСО 214–76) «СИБИД. Реферат и аннотация. Общие требования»;
- інструкція «Про порядок надання Міжнародного стандартного номера книги в Україні (ISBN)»;
- рекомендації «Знак охорони авторського права у виданнях, які містять твори науки, літератури і мистецтва».

Розглянемо детальніше вихідні відомості видання та вимоги щодо їх оформлення на прикладі наукових та навчальних видань.

Вихідні відомості – це сукупність даних, що характеризують видання і призначені для його оформлення, інформування споживачів, бібліографічної обробки і статистичного обліку.

Склад вихідних відомостей визначений ГОСТом «Видання. Вихідні відомості». Відповідно до стандарту вихідні відомості поділяються на основні (їх видавець зобов'язаний вміщувати в кожному виданні) і додаткові (ті, що розміщують за бажанням видавця і які поглиблюють відомості про видання).

Вихідні відомості наукового та навчального видання повинні містити:

- надзаголовкові дані;
- відомості про автора (-ів);
- назву видання;
- підзаголовкові дані;
- вихідні дані;
- шифр зберігання видання;
- Міжнародний стандартний номер книги (ISBN);
- знак (знаки) охорони авторського права;
- надвипускні дані;
- випускні дані;
- штрих-код.
- макет анотованої каталожної картки.

Надзаголовкові дані – це відомості, які розташовані вгорі титульного аркуша над заголовком книги або над прізвищем автора та назвою. До них належить:

- найменування організації, від імені чи за участю якої випускають видання (подають в офіційно встановленій формі);
- відомості про серію (назву, номер випуску, рік заснування) та підсерію (назву, номер випуску);
- відомості про осіб, які брали участь у створенні серії, підсерії.

Надзаголовкові дані розміщують у верхній частині титульної сторінки (над ім'ям автора і назвою видання). Дозволено переносити їх на контртитул чи авантитул.

Відомості про автора(-ів)

– Ім'я автора (ініціали та прізвище, чи ім'я та прізвище, або псевдонім) наводять так, як його подав автор. Ім'я автора вказують у називному відмінку. Після імені автора дозволено подавати відомості про його вчений ступінь, посаду тощо.

У колективній праці імена авторів зазначають в узгодженій ними (авторами) послідовності.

– Імена одного, двох, трьох авторів у моновиданні розміщують на титульній сторінці перед назвою видання.

Якщо авторів чотири і більше, їхні імена вказують у верхній частині звороту титульного аркуша після слів «Автори» чи «Авторський колектив». Після імен авторів дозволено зазначати, які розділи (параграфи, глави тощо) вони написали.

Ім'я автора повторюють і на інших елементах видання: обкладинці, супер-обкладинці, палітурці та корінці обкладинки чи палітурки.

– Повне ім'я автора (прізвище, ім'я і по батькові) наводять у надвипускних даних.

– Відомості про те, громадянином якої країни є автор, треба подавати в анотації (зокрема у макеті анотованої каталожної картки) літературно-художнього видання, незалежно від мови тексту, а також в анотації перекладного видання.

Дозволено подавати ці відомості у вступі чи передмові.

– У збірнику творів із загальною назвою імена кількох (багатьох) авторів зазначають у змісті.

– У збірнику творів кількох авторів без загальної назви ім'я кожного автора наводять на титульній сторінці перед назвою його твору.

Назва видання

– Назву видання наводять у тому вигляді, в якому її подано або затверджено автором чи видавцем. Назву треба виокремлювати за допомогою засобів вирізнення (шрифтом, фарбою тощо) серед інших вихідних відомостей.

Не дозволено випускати видання без назви.

– Назву видання наводять на титульній сторінці, а також у надвипускних даних.

Її повторюють і на інших елементах видання: обкладинці, суперобкладинці, палітурці, корінці обкладинки чи палітурки. Місце розміщення назви на цих елементах визначає видавець.

– Назва, наведена в різних місцях видання (на титульній сторінці, в надвипускних даних, на обкладинці, палітурці, корінці обкладинки чи палітурки), має бути однаковою.

Назву на корінці обкладинки чи палітурки дозволено (за узгодженням з автором) скорочувати (відсікати останні слова, вилучати слова із середини), уникаючи перекручування.

Підзаголовкові дані містять відомості:

- такі, що пояснюють чи доповнюють назву;
- про читацьку адресу;
- про вид видання і літературний жанр;
- про повторність видання (перевидання), характер перевидання та особливості відтворювання видання;
- про затвердження видання як підручника, навчального посібника, офіційного видання;
- про укладача (ім'я укладача: ініціали та прізвище чи ім'я та прізвище) наводять у називному відмінку. Перед іменем укладача треба наводити слова, що визначають характер виконаної роботи: «укладач» («упорядник»), «уклав», «редактор-укладач», «опрацював», «узагальнив», «зібрав», «записав» тощо. Імена одного, двох, трьох укладачів наводять під назвою видання в підзаголовкових даних або на звороті титульного аркуша (у верхній його частині). Якщо укладачів чотири і більше, їхні імена треба розміщувати на звороті титульного аркуша. Повне ім'я укладача (прізвище, ім'я і по батькові) подають у надвипускних даних);

– про мову тексту, з якої перекладено твір, та ім'я перекладача (ім'я перекладача(-ів) разом із відомостями про мову, з якої перекладено моновидання, наводять у підзаголовкових даних. Дозволено переносити відомості про перекладача(-ів) на зворот титульного аркуша. У збірнику творів, які перекладено з однієї мови різними перекладачами, відомості про мову оригіналу наводять у підзаголовкових даних чи на звороті титульного аркуша, а імена перекладачів розміщують усередині видання після назви твору чи після його тексту. У збірнику творів, перекладених із різних мов, відомості про перекладача та мову, з якої перекладено твір, наводять усередині видання після назви твору чи після його тексту. Відомості про перекладачів у збірнику творів подають також у змісті згідно з ГОСТ 7.5);

– про титульного, наукового, відповідального редакторів, членів редакційної колегії (ім'я титульного редактора (редактор, який виконав загальне редагування видання), відповідального чи наукового редактора наводять у підзаголовкових даних. Ім'я відповідального чи наукового редактора дозволено переносити на зворот титульного аркуша. Склад редакційної колегії зазначають у підзаголовкових даних, чи на звороті титульного аркуша, чи на контртитуллі (у багатотомних і перекладних виданнях));

– про художника та фотографа (імена художника-ілюстратора та фотографа ілюстрованих видань, художника-дизайнера та художника-оформлювача ілюстрованих і неілюстрованих видань, художнє конструювання й оформлювання яких має творчий характер та особливу художню цінність, наводять у підзаголовкових даних чи на звороті титульного аркуша);

– про автора передмови, вступної статті, коментарів (ім'я автора передмови, вступної статті, коментарів подають у підзаголовкових даних або на звороті титульного аркуша);

– про загальну кількість томів багатотомного видання і порядковий номер тому (книги, частини);

– про основне видання в окремо виданому додатку до нього;

– у виданнях матеріалів конференцій (з'їздів, симпозіумів, нарад тощо) – місце і дату (число, місяць, рік) їх проведення.

Підзаголовкові дані розміщують на титульній сторінці під назвою.

Вихідні дані містять:

– місце випуску видання (вважається місцезнаходженням видавця. Місце випуску видання дозволено не наводити, якщо воно є частиною назви видавця);

– найменування (ім'я) видавця наводять у формі, встановленій під час його реєстрування (у повній або скороченій формі). Організаційно-правову форму (її абрєвіатуру) видавця перед його назвою дозволено не наводити. Найменування (ім'я) видавця подають у всіх його виданнях в однаковій формі;

– рік випуску видання (рік випуску видання позначають арабськими цифрами без слова «рік» чи його скорочення «р.». Рік випуску видання має відповідати року виходу у світ тиражу).

Вихідні дані наводять у нижній частині титульної сторінки у встановленій цим стандартом послідовності.

Шифр зберігання видання складається з класифікаційних індексів Універсальної десятикової класифікації (УДК) та авторського знака, що наводять у встановленій цим стандартом послідовності. Авторський знак подають під першою цифрою класифікаційного індексу УДК.

Шифр зберігання видання розміщують у верхньому лівому куті звороту титульного аркуша.

Макет анотованої каталожної картки містить бібліографічний запис, який складається із заголовка бібліографічного запису, бібліографічного опису, анотації, класифікаційних індексів УДК і авторського знака.

Макет анотованої каталожної картки наводять у всіх виданнях. У наукових виданнях замість макета анотованої каталожної картки рекомендовано подавати реферат (анотацію і реферат складають згідно з ГОСТ 7.9). Перед текстом реферату розміщують класифікаційний індекс УДК (окремим рядком ліворуч) і бібліографічний опис.

Анотацію і реферат розміщують на звороті титульного аркуша; їх можна розміщувати на останній сторінці видання перед надвипускними і випускними даними або на другій, на третій чи на четвертій сторінці обкладинки, палітурки або на клапані суперобкладинки.

У підручниках для загальноосвітніх шкіл дозволено не подавати анотацію в макеті каталожної картки.

Макет анотованої каталожної картки наводять мовою тексту видання та розміщують у нижній частині звороту титульного аркуша чи на останній сторінці видання перед надвипускними даними (за відсутності титульного аркуша – на останній сторінці або на другій чи на третій сторінці обкладинки).

Міжнародний стандартний номер книги (ISBN) наводять згідно з ДСТУ 38141 і розміщують у лівому нижньому куті звороту титульного аркуша чи в лівій нижній частині суміщеного титульного аркуша. ISBN зазначають повторно в макеті анотованої каталожної картки.

У серійному виданні (якщо серія періодична чи продовжувана) під ISBN розміщують ISSN.

Знак охорони авторського права (Копірайт) містить латинську літеру «С», обведену колом – ©, ім'я особи, що має авторське право, і рік першої публікації твору.

Штрих-код – це графічне умовне зображення, що складається з вертикальних штрихів різної товщини, призначенням якого є автоматична ідентифікація книг.

Знак охорони авторського права розміщують у правому нижньому куті звороту титульного аркуша. У збірнику творів різних авторів знак охорони авторського права на кожний окремий твір розміщують у нижній частині першої текстової сторінки твору.

Надвипускні дані містять такі відомості:

– вид видання за цільовим призначенням (визначають згідно з ДСТУ 3017);

– назву та номер випуску серії (підсерії);

– ім'я автора(-ів) (ім'я автора подають у повній формі: прізвище, ім'я і по батькові, виокремлюючи таку інформацію за допомогою шрифту, фарби тощо). У колективній праці у повній формі подають імена лише трьох перших авторів, долучаючи слова «та ін.». Якщо по батькові вживати не прийнято, то наводять лише повне ім'я автора);

– назву видання (подають у тій формі, що вказана на титульній сторінці);

– підзаголовкові дані;

– мову тексту видання (крім видань українською мовою);

– наявність паралельного видання іншою мовою, окремо виданого додатка.

Надвипускні дані розміщують у зазначеній цим стандартом послідовності перед випускними даними видання.

Випускні дані мають містити такі відомості:

- формат паперу та частку аркуша;
- обсяг видання в умовних друкованих аркушах;
- тираж (зазначають загальну кількість примірників видання, у разі виготовлення тиражу запусками – загальну кількість примірників і кількість примірників (з першого до останнього) кожного запуску; кількість примірників видання зазначають арабськими цифрами);

- номер замовлення виготовлювача видавничої продукції;
- повне найменування (ім'я) та місцезнаходження видавця;
- серію, номер, дату видачі свідоцтва про внесення видавця до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції;

- повне найменування (ім'я) та місцезнаходження виготовлювача видавничої продукції;

- серію, номер, дату видачі свідоцтва про внесення виготовлювача видавничої продукції до Державного реєстру (якщо видавець одночасно є й виготовлювачем видання, про це треба зазначити («Видавець і виготовлювач...»); відомості про видачу видавцю та виготовлювачу видавничої продукції свідоцтва про внесення до Державного реєстру наводять окремим рядком у такому порядку: після слів «Свідоцтво суб'єкта видавничої справи» зазначають номер серії, номер свідоцтва і дату його видачі. Рекомендовано додатково наводити телефон, факс, електронну адресу видавця).

Випускні дані наводять у встановленій цим стандартом послідовності. Випускні дані розміщують на останній сторінці видання. Дозволено за потреби випускні дані переносити на зворот титульного аркуша.

У цій статті подано теоретичний аспект вимог до подання вихідних відомостей, якими послуговується Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, правових і нормативних документів, положення яких треба враховувати

під час оформлення вихідних відомостей у наукових та навчальних друкованих виданнях.

Сподіваємося, що співпраця видавців української книжкової продукції з Книжковою палатою сприятиме випуску високоякісної друкованої продукції.

Список використаної літератури

1. Бібліографічне оформлення наукових робіт : метод. рек. / уклад. : Лобановська І. Г., Помчалова О. Г., Грудініна Н. Д. ; [наук. ред. І. Г. Лобановська] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ :[б. в.], 2015. – 90 с. – (Серія „На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек” ; вип. 12).

2. . Закон України «Про видавничу справу» : за станом на 20 берез. 2004 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2004. – 17, [3] с. – (Серія «Законо України»).

3. Знак охорони авторського права у виданнях, які містять твори науки, літератури і мистецтва : рекомендації / Держ. наук. установа «Кн. палата України ім. Івана Федорова» ; уклад.: Плиса Г. М., Жигун Т. Ю. – К. : Кн. палата України ім. Івана Федорова, 2009. – 13 с.

4. Інструкція про порядок надання Міжнародного стандартного номера книги в Україні (ISBN) / Держ. наук. установа «Кн. палата України ім. Івана Федорова» ; уклад. Погореловська І. О. – К. : Кн. палата України ім. Івана Федорова, 2007. – 22 с.

Листвак Галина Богданівна
кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач
кафедри медіакомунікацій Української академії друкарства,
м. Львів
halyna.lystvak@gmail.com

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ РЕДАКТОРА: ДАНИНА ТРАДИЦІЇ ТА ВИМОГИ ЧАСУ

В сучасних умовах видавнича справа та редагування як галузь знань переживає період «постійних змін». Іноді ці зміни (а йдеться передусім про реформування переліку галузей знань і спеціальностей для вищої освіти [8]) спонукають не стільки до переосмислення, скільки до пошуку шляхів виживання. Як відомо, оновлений перелік передбачає лише галузь знань «Журналістика» та однойменну спеціальність, однак підготовка фахівців власне видавничої справи може відбуватися в рамках окремої спеціалізації, «захованої» під узагальненим «крилом» журналістики. Таким чином, уже вкотре виникає потреба заявити про редактора і/та видавця як про особливого медіа-фахівця, відмінного від журналіста.

Дослідження журналістики як сфери діяльності, та журналістського фаху зокрема, в Україні і світі традиційно потужніші та більш «ресурсні»: якість освіти і кадрів, запити галузі моніторять як навчальні заклади, насамперед, Інститут журналістики КНУ імені Шевченка [3], так і громадські організації, наприклад, «Телекритика» (спеціальний звіт «Актуальні аспекти реформування журналістської освіти в Україні», 2016 р.) та «Детектор медіа» (спеціальний звіт «Стан журналістської освіти на факультетах журналістики в Україні (результати пілотного дослідження)» 2016 р.).

У нових світових журналістикознавчих розвідках, наприклад, «Boundaries of Journalism» за редакцією М. Карлсона (M. Carlson) та С. Люїса (S. C. Lewis) [13] чи «Journalistic Role Performance» за редакцією К. Мелладо (C. Mellado), Л. Гелмуелера (L. Hellmueller) та В. Донсбаха (W. Donsbach) [15] – йдеться

про зміни, які відбуваються в медійній сфері загалом, про розвивання кордонів фаху і нові виклики, з цим пов'язані.

Що ж стосується власне видавничої справи, то найвагоміші світові праці присвячені переважно її історії, законодавчому підґрунню та окремим аспектам: підготовці періодики, наукових чи цифрових публікацій а також особливостям видавничого бізнесу (згадати хоча б багатолітню класику «Inside Book Publishing» Дж. Кларка (G. Clark) та А. Філіпса (A. Phillips), що вийшла у світ уже у п'ятому перевиданні).

Однак проблеми підготовки медіа-фахівців у цих працях переважно згадують лише побіжно, акцентуючи на основних вимогах до їхньої кваліфікації.

Серед не таких численних українських досліджень вже класичними є напрацювання кафедри медіакомунікацій (донедавна кафедри видавничої справи і редагування) Української академії друкарства «Видавнича галузь і кадри: досягнення, проблеми, перспективи» [1], окремі публікації, присвячені підготовці фахівців, наприклад, «Сучасний редактор: проблеми професійного вишколу» [5]. Натрапляємо також на дисертаційні дослідження з педагогіки та психології (наприклад, О. Жирун «Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності у майбутніх редакторів у взаємодії з авторами» та Р. Бобренка «Формування культурознавчої компетентності майбутніх фахівців з видавничої справи і редагування засобами образотворчого мистецтва»).

Так виникає потреба зосередитися на тих освітніх моментах, які, з одного боку, виокремлюватимуть унікальні особливості редактора/видавця, а з іншого – даватимуть йому змогу конкурувати з іншими фахівцями-медійниками. Тут також зауважу, що суто редакторські компетенції розглядатиму в загальному ключі видавничої справи та редагування, а обидва терміни «редактори» та «видавці» вживатиму як рівнозначні на позначення майбутнього фаху студентів, що навчаються на спеціальності «Видавнича справа та редагування».

Професіограми редактора та видавця традиційно передбачають дуже широкий спектр умінь та обов'язків, що часто спонукає до появи не меншої кількості міфів та стереотипів про цей

фах [10]. Одним із стереотипів, подекуди виправданим, є незначна роль публічності в роботі редактора. Навчальна програма видавців теж не настільки орієнтована на публічність, як журналістська (яка, наприклад, включає роботу на радіо і телебаченні). Це, однак, не повинно обмежувати розвиток знань, умінь та особистісних компетентностей «непоказного» на перший погляд фахівця, який потім може знайти себе у найрізноманітніших професіях медійного блоку і цілком витримувати конкуренцію поряд із представниками більш «публічних» спеціальностей.

Болонський процес, хоч скільки вже сказано про його недоліки (чи то недоліки його імплементації) [6], пропонує важливі концепти, які змушують переосмислювати засади сучасної освіти. Це, передусім, орієнтація на студента та його потреби у формуванні структури курсу («студентоцентричність»), а також так звана «employability», тобто здатність знайти чи влаштуватися на роботу і виконувати її, при цьому постійно навчаючись. Болонська система передбачає, що на заняттях викладач не стільки передає знання, скільки супроводжує студента на цьому шляху і спрямовує у певному напрямку.

Апелюючи до цих вимог, новий український закон «Про вищу освіту» [4] робить більший акцент на особистісних якостях студента і на їхньому комплексному розвитку.

Тут логічно буде окреслити поняття компетентності, яке стали використовувати на позначення набутої здатності виконувати певну діяльність. Теоретичну структуру особистісних компетентностей розглядають, починаючи з середньої школи, мабуть, тому в українській педагогіці найбільше розроблені вимоги саме до учнівських компетентностей. При цьому активне впровадження компетентнісного підходу в освіті (який виник у США наприкінці 1960-х і поступово був запроваджений у європейських університетах [14, с. 3], не є чимось принципово новим, лише призначеним краще структурувати запити різних галузей знань) посприяло появі різних варіантів класифікації.

Саме тому єдиного прийнятого переліку компетентностей не існує, вони дуже динамічні, часто перетинаються та об'єднуються, розвиток одних автоматично «підтягує» та долу-

час інші. «Потрібніші» чи «важливіші» здібності й навички на тому чи іншому етапі освіти залежать від економічних, соціальних, культурних точок зору та пріоритетів; їх переглядають, оновлюють, визначають за різними ознаками та акцентами; роботодавці враховують ті компетентності, які найбільше проявляються вже під час прийому на роботу, під час співбесіди, які важливі для просування себе на ринку праці.

Філософію європейських традицій та підходів до освіти демонструє, зокрема, перелік рекомендованих Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу компетентностей, які вони формулюють як «key competences for lifelong learning» [17], тобто для навчання «впродовж життя» – набуті знання та вміння не сприймаються як константа, а як динамічні реакції на потреби часу. Сюди належать: спілкування рідною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетенція та основні компетенції в галузі науки і техніки, цифрова компетентність, вміння вчитися, соціальні та цивільні компетенції, почуття ініціативи і підприємливості, культурне усвідомлення і вираження.

Проект «Тьюнінг», на який орієнтуються українські ВНЗ при створенні навчальних програм, визначає приблизний «топ» загальних компетенцій, створений за результатами анкетування випускників університетів, викладачів та роботодавців. До них належать: здатність до аналізу і синтезу, здатність застосовувати знання на практиці, базові загальні знання в області навчання, навички управління інформацією, навички міжособистісного спілкування, здатність працювати самостійно, базові комп'ютерні навички та вміння проводити дослідження [2, с. 67].

Що цікаво, за результатами проведеного опитування деякі компетенції, про які піде мова далі (зокрема, розуміння культури та звичаїв інших країн, позитивне ставлення до несхожості та інших культур), опинилися найнижче за рівнем значущості для роботодавців та випускників і на вищих позиціях серед викладачів. Швидше за все через те, що вони є основою неспеціальної, загальної освіти. Очевидно, стверджують розробники проекту, їхня важливість проявить себе у майбутньому [2, с. 33–34]. До того ж у сучасному світі вибір правильних слів у розмові чи виступі, вміння апелювати до почуттів, вміння переконува-

ти й досягати компромісу є запорукою успіху для представників будь-якої професії.

Окрім того будь-яку загальну компетенцію можна і треба адаптувати до потреб конкретного фаху. Ми зупинимося на двох компетентностях – риторичній та культурній, які є важливими компонентами освітнього рівня бакалавра та майбутнього професіоналізму редактора/видавця.

Підходи до формування цих компетентностей було апробовано, зокрема, на базі навчальних курсів «Основи риторики» та «Історія мистецтв», з якими студенти спеціальності «Видавнича справа та редагування» ознайомлюються під час п'ятого семестру навчання в Українській академії друкарства. А оскільки ці дві дисципліни вивчаються у синхроні, між ними (та між розробленими з їх допомогою компетентностями) виникають певні зв'язки.

В українських джерелах *риторичну компетентність* найчастіше розглядають у контексті навчання школярів або ж підготовки майбутніх вчителів, викладачів чи студентів-філологів. Та для видавничої справи ораторська майстерність є не менш важливою, адже робота з будь-яким інформаційним повідомленням передбачає глибоке розуміння структури тексту, логіки викладу, чуття стилістичної доречності, вміння формулювати ефективні тексти для різних потреб та аудиторій, вміння переконувати інших та презентувати себе.

Традиційно риторика входила до тривіуму так званих *artes liberales*, вільних мистецтв, і, за античними традиціями, красномовство було неодмінною ознакою освіченої людини. Сучасний науковець, «філософ мови та риторики» Хосе Луїс Рамірес, перефразовуючи Аристотеля, стверджує, що «людину можна означити як «істоту риторичну», бо тільки людина може виражати власні відчуття за допомогою символічної знакової системи – мови, за допомогою «слова, доповненого іншими виражальними знаками, жестами». [9, с. 10–11].

Враховуючи те, що сучасна риторика значною мірою ґрунтується на цих античних засадах, на заняттях з риторики ми, фактично, «викроємо» за давніми мірками новий риторичний тип, – можемо говорити про сучасного редактора і видавця як про творчу риторичну особистість.

У структурі курсу «Основи риторики» максимальний акцент поставлено на практиці. Теоретичну базу дисципліни студенти вивчають на основі оглядових лекцій (про історію риторики, її ключовий інструментарій, досвід інших видатних ораторів тощо) та самостійної роботи.

Завдання на практичних заняттях спонукають працювати над вимовою та інтонуванням (для цього вивчаємо зі студентами кількадесят скоромовок і виголошуємо спеціально підібрані фонетично складні тексти); над жестикуляцією, мімікою та поставою (випробуємо найкомфортніші для себе базові пози для виступу); над страхом та хвилюванням перед виступом (практикуємо методи подолання страху, опрацьовуємо різні сценарії); над правилами створення ефективних презентацій (для цього створюємо вдалі і невдалі слайди та аналізуємо їх); над швидким запам'ятовуванням та відтворенням інформації тощо. Дуже корисно також запрошувати на заняття фахівців, які можуть детальніше розповісти про гігієну голосу, акторську майстерність; а також проводити дискусії, співбесіди з умовним роботодавцем та переговори з конфліктною стороною.

Важливо, що на кожному занятті кожен студент виступає чи дає коментар, а впродовж семестру готує декілька виступів у різних форматах та з різною цільовою настановою. Це дає можливість максимально використовувати аудиторний час для набуття студентами хай невеликого, але структурованого досвіду публічних виступів.

Ключовим у роботі є самоаналіз студентів, який вони здійснюють за записом своїх виступів на диктофон та на відео, а також аналіз промов однокласників. Запис на відео одного з виступів робить викладач, тоді кожен доповідач може побачити і почути себе зі сторони і відзначити моменти, які потребують вдосконалення.

Попри те, що «риторичну особистість учня» розглядають у багатьох публікаціях із педагогіки, на практиці середня школа не завжди дає поштовх для розвитку ораторської майстерності. Часто студенти приходять на заняття з риторики, маючи ще зі шкільних років певний страх перед «виходом до дошки». З такими моментами теж потрібно працювати, враховувати інди-

відуальні особливості: хтось має вроджений хист оратора і любить виступати публічно, хтось сором'язливий і спілкується майже пошепки. В такому випадку дуже важливо «обнулити» попередній досвід і працювати, враховуючи ті задатки, які студенти вже мають на початку занять з риторики.

Доволі популярними є численні тренінги з риторики та школи ораторської майстерності, які активно пропонують свої послуги і дійсно можуть дати у концентрованій формі знання про основний інструментарій публічного виступу та досягати при цьому високої ефективності. Однак слід враховувати, що відвідувачі таких занять можуть бути більш мотивованими, орієнтованими у своїй діяльності на потребу виступати публічно, з чіткішим розумінням, чому вони обрали саме цей спеціалізований тренінг і для чого їм розвивати власну риторичну компетентність.

Натомість завданням навчального курсу в Українській академії друкарства ми ставимо не виховати за один семестр «риторичний ідеал», а передусім надати майбутнім фахівцям практичний інструментарій для подальшого вдосконалення та саморозвитку, оскільки робота над власним красномовством справді триває впродовж цілого життя.

Для назви ще однієї компетентності, про яку піде мова далі, можна було обирати варіанти – «творча», «креативна», «художня», «мистецька», «артистична» (у ширшому сенсі). Однак структура самого курсу «Історія мистецтв» засвідчила, що через мистецтво ми засвоюємо культуру загалом, і саме **культурну компетентність** використовуємо для сприйняття людей та явищ, які нас оточують, для налагодження крос-культурних комунікацій.

У випадку з цією дисципліною нам пощастило, адже ми активно використовуємо ті можливості, які пропонує Львів, для відвідин зі студентами. У місті понад 2000 (за деякими даними 2500) історичних, архітектурних і культурних пам'яток (і ще більше розташовано поблизу, на Львівщині), з 1998 р. історичний центр Львова занесено до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, з 2009 р. місто має статус культурної столиці України. Практично щодня в місті відбуваються десятки культурних

заходів. Такий досвід особливо цінний для студентів, які приїхали навчатися з інших областей, і не менш цікавий для місцевих, які про багато подій і явищ теж дізнаються вперше. Для глибшого розуміння певного періоду чи стилю ми запрошуємо мистецтвознавців, які проводять студентам тематичні екскурсії місцем. За мотивами відвідин мистецьких заходів студенти пишуть есе і презентують його перед групою.

Зрозуміло, що завданням цього навчального курсу є загальний розвиток та розширення ерудиції, мистецтвознавцями після нього не стати. Однак на заняттях студенти отримують комплексне бачення мистецьких стилів і напрямків, відсвіжують у пам'яті знання періодизації та типових елементів і орнаментів тощо. Ці знання будуть їм корисні для розуміння естетики, стилю, гармонії та доречності в оформленні, розвитку власного смаку.

Найоптимальнішим рішенням для цієї дисципліни було перереформувати заняття у дискусійний клуб з мистецтва. Щотижня студенти отримують електронною поштою блок матеріалів для опрацювання та питання, які потрібно підготувати для обговорення. Також вони добирають зображення, музику, відео, які найкраще ілюструють певний мистецький напрям, взаємовпливи у мистецтві та використання певних стилів у сучасній масовій культурі.

Наше улюблене питання під час обговорень – «що таке мистецтво?» і «що ним може чи не може бути?» – до них ми час від часу повертаємося, щоб переглянути свої погляди і зрозуміти, що суб'єктивне враження, категорії «інакшість» та «відмінність» цілком мають право на існування у сприйнятті та тлумаченні творів мистецтва.

На основі викладання цих курсів можна виокремити декілька **принципів**, які могли б стати ключовими **для розвитку потрібних компетентностей**, своєрідним «лайфхаком» для навчання майбутніх редакторів:

– у створенні структури курсу важливо дотримуватися балансу давнього і сучасного, враховувати і традиції, і нові суспільні запити;

– варто залучати студентів до розробки занять. Власне, тут проявляється «студентоцентричний» підхід, при якому опрацю-

в'ємо конкретні проблеми і питання, які цікавлять саме студентів. У такому випадку освітній процес стає менш формалізованим та цікавішим;

- підштовхувати студентів до виходу за межі зони комфорту, адже іноді окремим індивідам чи й цілим академічним групам може бути притаманна певна інертність у виборі теми для виступу чи заходу для відвідування, яку потрібно долати;

- відстежувати результати за принципом «було» – «стало», дослухаючись до відгуків самих студентів та їхніх колег;

- бути відкритими до усіх джерел інформації та точок зору. При цьому формувати критичне й обережне ставлення до отриманої інформації, практикувати спільне навчання у роботі з джерелами.

На прикладі цих двох дисциплін, «Основи риторики» та «Історія мистецтв», можна побачити, що практично будь-який навчальний курс може і має бути відкритим до експериментів. Завданням викладача у сучасному навчальному процесі є не надати (або не лише надати) нову інформацію, а проаналізувати її і показати інструментарій, за допомогою якого її можна перевірити та використати.

Головним викликом у розробці курсів та розвитку компетентностей вважаємо спонукати студентів до особистісного самовдосконалення та постійного навчання. Саме такий підхід даватиме можливість майбутньому фахівцеві стати креативною особистістю, готовою до викликів часу.

Список використаної літератури

1. Видавнича галузь і кадри: досягнення, проблеми, перспективи = Publishing and Human Resource: Achievements, Problems, Perspectives : наук.-практ. зб. / упоряд. Е. І. Огар ; Укр. акад. друкарства ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська акад.» ; Оксфорд Брукс ун-т ; Ляйпцизька Вища шк. техніки, вир-ва і культури. – Львів : Аз-Арт, 2002. – 276 с.

2. Вступне слово до Проекту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес // TUNING Educational Structures in Europe. – Режим доступу: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf.

3. Демченко О., Зубченко Я. Володимир Різун: «У медійної галузі немає запиту на підготовку кадрів» // MediaSapiens. – 17 жовтня 2016. –

Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/education/volodimir_rizun_u_mediynoi_galuzi_nemae_zapitu_na_pidgotovku_kadriv.

4. Закон України «Про вищу освіту». – 2014. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

5. Зелінська Н., Огар Е., Фінклер Ю., Черниш Н. Сучасний редактор: проблеми професійного вишколу // Поліграфія і видавнича справа. – 2002. – № 39. – С. 203–209.

6. Зубченко Я. Болонська система «по-українськи»: мімікрія, лінгвістика та відверта маніпуляція // MediaSapiens. – 03 жовтня 2016. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/education/bolonska_sistema_poukrainski_mimikriya_lin_ta_vidverta_manipulyatsiya.

7. Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції: монографія (рукопис) / Б. А. Воронкова, М. А. Дебич, Н. М. Дем'яненко, Н. О. Дівінська та ін.] ; за заг. ред. Г. В. Онкович. – Київ, 2014. – 326 с. – Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/biblioteka/viddil-3_mon_Optimizac-ciklu-gumanitar-discipl-Onkovich_2014_326.pdf.

8. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. – 2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF/page>.

9. Рамірес Х. Л. Поновлення Риторики як основи громадянства і освіти. – Львів : Центр гуманітарних досліджень ; Київ : Смолоскип, 2008. – 96 с. – (Університетські діалоги. – № 7).

10. Ренн О. 8 міфів і правда про редакторський фах // Читомо. – 20.01.2017. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/fetysh/8-mifiv-i-pravda-pro-redaktorskij-fax>.

11. Старовойт І., Чопик Р. Секрети доброї лекції // Збруч. – 05.05.2017. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/65606>.

12. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти». – 2002. – Режим доступу: <http://www.workforce.com/2002/09/03/31-core-competencies-explained>.

13. Boundaries of Journalism: Professionalism, Practices and Participation (Shaping Inquiry in Culture, Communication and Media Studies) / ed. by M. Carlson, S. C. Lewis. – New York : Routledge, 2015. – 246 p.

14. Bowden J. A. Competency-Based Education – Neither a Panacea nor a Pariah. – 1.10.2009. – Access: <https://pdfs.semanticscholar.org/f971/fd6bda-b8d9c345c29472b35888714ed5c46d.pdf>.

15. Journalistic Role Performance: Concepts, Contexts, and Methods / ed. by C. Mellado, L. Hellmueller, W. Donsbach. – New York : Routledge, 2017. – 264 p.

16. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC) // Official Journal of the European Union. – 30.12.2006. – Access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006H0962>.

Лоза Галина Іванівна
кандидат наук із соціальних комунікацій, начальник навчально-виробничого відділу Видавництва «Політехніка» Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського

**БАЗОВІ ОСОБЛИВОСТІ Й ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
(на прикладі видавництва «Політехніка» Київського
політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського)**

Розглянуто управління процесом видавничої діяльності у вищому навчальному закладі, організаційну структуру видавництва, організаційно-планову підготовку видання у сучасному видавництві на прикладах забезпечення науково-навчальною літературою для вищої школи.

Ключові слова: управління процесом видавничого забезпечення, редакційно-видавничий відділ, наукова, навчально-методична література, видавнича діяльність, управління виробництвом.

Актуальність дослідження обумовлена сучасними реаліями, тісно пов'язаними з ефективним та якісним управлінням процесом видавничого забезпечення навчальною літературою для вищої школи. Окреслено основні поняття, базові особливості й моделі організації, які фігурують у видавничій діяльності Видавництва «Політехніка» КПІ імені Ігоря Сікорського. Урахування видової палітри продукції видавництва вищого навчального закладу, термінологічна впорядкованість у її аналізі є важливою методологічною передумовою досягнення несуперечливих, взаємоузгоджених результатів дослідження.

Об'єкт дослідження – Видавництво «Політехніка» КПІ імені Ігоря Сікорського.

Видавнича діяльність вищого навчального закладу є його важливим статусно-рольовим компонентом, чинником конкурентних переваг у боротьбі за найкращі кадри і в наданні навчальних послуг, створенні академічної атмосфери, стимулюван-

ні наукової діяльності, підвищенні його авторитету в науковому світі, забезпеченні високого рівня викладання навчальних дисциплін, стимулюванні навчально-наукової активності й фахового становлення студентів.

У вищій школі України видавничу діяльність здійснюють структурні підрозділи навчальних закладів, відповідно до законодавчих вимог про заборону комерційної діяльності. На такій організаційній платформі функціонує Видавництво «Політехніка» КПІ імені Ігоря Сікорського. Загальні особливості такої діяльності – відносна автономія і повноцінний зовнішній контроль, максимальні вимоги до якості продукції та обмежена зовнішня конкуренція, максимальна взаємодія з вишівськими авторами і ризик програшу в боротьбі за їх увагу сильнішим у профільному сегменті видавництвам тощо.

Передумовами започаткування будь-якого виду діяльності є потреба в ньому і можливості для його розвитку. Ці складові предметно більш дотичні до менеджменту, основ підприємницької діяльності й економіки підприємства. Різні аспекти організації роботи видавництв і з неоднаковою пізнавальною глибиною розглядали Л. Х. Гітис [2], О. В. Смирнова [6], Є. І. Комаров [4], Б. В. Дурняк [3], В. І. Теремко [7; 8], М. С. Тимошик [9; 10; 11].

Система об'єктивних і суб'єктивних чинників започаткування видавничої діяльності у вищій школі не так часто потрапляла у предметне поле спеціальних досліджень. Синтезований погляд на положення, сформульовані в різних працях, і досвід практики дає підстави стверджувати, що ключовою об'єктивною передумовою для цього є законодавча легітимізація видавничої діяльності у вищій школі, правомірність використання для цього коштів, людських ресурсів, приміщень тощо.

Зазвичай на видавничій діяльності зосереджуються вищі навчальні заклади, укомплектовані передовими науковими кадрами, які мають сучасну матеріально-технічну базу, а головне – усвідомлення їх керівництвом необхідності створювати довкола видавничої структури наукові школи, формувати інтелектуальні традиції, згуртовувати інтелектуальні й творчі сили.

Серед представників вищої школи і видавничого середовища побутує думка, що наявність у структурі вищого навчального закладу видавництва чи видавничого підрозділу є не тільки гарантом

насичення навчального процесу добротною науковою, навчальною і довідковою літературою, а й запорукою якості освіти й наукової діяльності. Отже, видавництво – значущий чинник і суспільної репутації вищого навчального закладу. Як зауважив Л. Х. Гітіс, «Висока якість освіти і науково-дослідницьких робіт напряму залежить від публікацій своїх співробітників. Фахівець, який отримує значний обсяг інформації із друкованих джерел, а не з усного мовлення викладача або колеги, значно глибше проникає в суть питань, які він розглядає» [2, с. 17]. На його думку, організувати видавничу діяльність на високому рівні здатний кожний вищий навчальний заклад, що зумовлено доступністю техніко-технологічних компонентів. Не розширюючи переліку передумов, з таким твердженням можна легко погодитися. Однак вищий навчальний заклад свою діяльність проводить у напруженому конкурентному середовищі, ще інтенсивніше конкурує його видавнича продукція, тому для виходу у видавничий простір необхідне суттєве доповнення об'єктивних передумов суб'єктивними – лідерськими позиціями у сфері наукових знань, методичних умінь, творчих здібностей та амбіцій, – зреалізованими у високоякісному видавничому проекті. Все це може стати ключовим чинником успіху діяльності, оскільки видавництво вищого навчального закладу майже монополює інформацію про потенціал авторів, перспективні для цільових аудиторій авторські оригінали, незадоволені потреби викладачів і студентів та прямий доступ до гіпотетичних споживачів власної продукції.

Вищому навчальному закладу важливо, щоб усі інтелектуальні продукти викладачів стали надбанням студентів; кожен студент віддає перевагу високоякісному науковому чи навчальному виданню автора, якого знає як високоінтелектуального фахівця; кожен викладач має на меті видати затребуване і визнане у своєму сегменті наукове чи навчальне видання. Це є ще однією передумовою доцільності організації у вищому навчальному закладі видавничої діяльності й базових переваг структури, яка нею опікуватиметься.

Залежно від національного законодавства, традицій вищої школи, інтересів і можливостей вищого навчального закладу видавничу діяльність можуть здійснювати засновані ним одноосібно або у партнерстві відокремлені підрозділи – видавництва як автономні суб'єкти діяльності. Вищий навчальний за-

клад стратегічно управляє ним, послуговуючись повноваженнями засновника (співзасновника): затверджує програми розвитку й оцінює їх виконання, добирає керівні кадри, контролює і стимулює їх роботу, змінює інвестиційні пріоритети тощо. За таких умов статус вищого навчального закладу не змінюється, а засноване ним видавництво – типове самостійне підприємство, що видає видавничу продукцію, користуючись повноваженнями та відповідаючи за свою діяльність як автономний суб'єкт згідно з чинним законодавством. За умови видавничої діяльності невидокремлений підрозділ вищого навчального закладу набуває статусу видавничої організації – суб'єкта, одним із видів діяльності якого є видавнича. Він і фігурує в усіх ділових ситуаціях та правовідносинах.

Статусний чинник впливає на організаційно-функціональну специфіку видавничої діяльності й критерії оцінювання її ефективності. Відокремлені видавництва більш гнучкі й самостійні у власній діяльності, між тим через свій статус можуть мати слабкий зв'язок із каналами циркулювання важливої інформації та центрами ухвалення рішень. За такого статусу ускладнено доступ до ключових ресурсів, але більше можливостей для їх використання, якщо вони наявні. Видавництва як структурні підрозділи вищого навчального закладу не дуже гнучкі в маневруванні й менше піддаються ризикам, загалом у них зрозуміліший зовнішній контекст діяльності, однак у них низькі самодостатність і самоусвідомлена відповідальність, які працюють і як декваліфікатори. На такі висновки наводять вивчення умов і характеру діяльності видавництв, інтерв'ювання їхніх працівників, а також застосування в процесі аналізу емпіричних фактів основних засад видавничого менеджменту.

Нормативна база України передбачає умови діяльності вищого навчального закладу як суб'єкта видавничої справи. Система цієї діяльності загалом забезпечена нормативно-правовими документами, зорієнтованими на досягнення високих освітніх стандартів, здійснення державної політики в галузі освіти і науки.

Так, у КПІ імені Ігоря Сікорського функціонує чітка система підвищення відповідальності редакційних комісій кафедр, авторів за якість видання підручників і навчальних посібників.

Навчальну літературу друкують згідно з «Положенням про підготовку навчальних видань та електронних засобів навчально-го призначення», де подано рекомендації щодо структури, змісту й обсягів підручників і навчальних посібників. Експертна рада КПШ імені Ігоря Сікорського визначає першочергові видання, контролює прозорість проходження та якість матеріалів, оцінює відповідність авторського оригіналу сучасним вимогам до навчальної книги, науково-методичному рівню та забезпеченість навчальної дисципліни відповідною сучасною україномовною літературою тощо. До оригіналів автори додають пакет документів: обґрунтування доцільності видання, рецензії, навчальні програми і робочі навчальні програми.

Дослідження авторських оригіналів та супровідної документації виявили такі типові проблеми: невідповідність назви авторського оригіналу його змісту; обсягу видання – кількості годин, відведених на вивчення дисципліни за навчальним планом; низький науково-теоретичний рівень; недотримання вимог щодо структури; використання невідредагованих комп'ютерних перекладів з іноземних джерел; компіляція опублікованої інформації; елементи плагіату.

Активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій інтенсивно впливає на обіг електронних видань. Для навчально-методичного, науково-методичного, інформаційного забезпечення та організації навчально-виховного процесу наказом МОН України № 1060 від 01.10.2012 р. затверджено положення про електронні ресурси, покликані забезпечити доступ учасників навчально-виховного процесу до якісних навчальних і методичних матеріалів незалежно від місця їх проживання, створених на основі інформаційно-комунікаційних технологій [5]. Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського став одним з лідерів застосування цифрових технологій у навчальному процесі, активним оператором у сегменті електронних видань.

За статусними характеристиками і специфікою джерел забезпечення функціонування, середовищем та моделями діяльності, очікуваннями і сприйняттям результатів видавництво вищого навчального закладу вирізняється серед сукупнос-

ті суб'єктів видавничого поля. Ці його відмінності, описані багатьма дослідниками (Л. Х. Гітис [2], О. В. Смирнова [6], Є. І. Комаров, М. П. Маковсеєв [4]), і є результатом тривалого вивчення особливостей їх функціонування в реальних умовах. Дослідження здійснювали відповідно до принципів науковості, цілісності, об'єктивності й системного підходу.

На базу видавничу специфіку впливають характер ресурсів діяльності й кінцеві її результати. Ключовим ресурсом функціонування видавництва є інтелектуальний продукт (авторський оригінал наукової монографії чи навчального видання), кінцевим результатом – інтелектуальний видавничий продукт – наукова монографія або навчальне видання певного типу.

Перша визначальна ознака організації роботи видавництва вищого навчального закладу полягає в необхідності враховувати під час організації роботи над тематичними планами, редакційним процесом налаштованість реципієнта на специфіку навчальної чи наукової книги. У навчальній він шукає логічно і методично викладені знання, опанування якими допоможе йому стати висококваліфікованим фахівцем, а дехто може мати очікування, пов'язані з майбутньою науковою діяльністю. У роботі з науковим виданням у користувача на першому місці – нові знання, наукові відкриття, спроможні прислужитися в його науковому пошуку, викладацькій діяльності, підготовці навчальних видань, іноді – й у професійному становленні як фахівця певної галузі. Ураховання цих відмінностей важливе під час планування репертуару, взаємодії з авторами, у роботі з авторськими оригіналами, оцінюванні виданих видань і коригуванні подальшої діяльності. Усвідомлення цих особливостей виводить на одне із чільних місць видавничої політики принцип співмірності особливостей контенту видань їхній типологічній приписаності, реалізація якого забезпечує їм статус, згідно з визначенням Я. Владарчика, «сильних виробів», спроможних максимально оволодіти увагою цільових аудиторій і відповідати своїм змістом їхнім найвищим очікуванням. Орієнтація на творення інтелектуально наповнених видань як «сильних виробів» – важлива ознака видавничої діяльності Видавництва «Політехніка» КПІ імені Ігоря Сікорського впродовж усіх років [1].

Друга ознака – зорієнтованість навчально-методичних видань на навчальні плани та програми підготовки фахівців, нау-

кових – на плани наукової діяльності. Підготовка навчально-методичних видань передбачає дотримання багатьох вимог щодо їх змісту, способу викладення інформації та навіть обсягу текстів. Робота з науковими виданнями, для яких пріоритетними є результати наукового пошуку і наукової творчості, потребує технологічної розкомплектованості видавництва. У зв'язку з цим особливої ваги набуває принцип єдності технологічної дисципліни і творчого підходу, який по-своєму моделює всі види діяльності на її довидавничому, видавничому і післявидавничому етапах.

Потужний вищий навчальний заклад – це багатомірність напрямів, спеціальностей і спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка фахівців. За таких обставин зовні здається, що спеціалізоване видавництво втрачає свою спеціалізованість і стає універсальним в ареалі наукової та навчально-методичної книги. Його тематика стає диверсифікованою на велику кількість дисциплін, урізноманітнюється типологічний спектр видань, розширюються адресність їхнього авторства і варіанти ділових взаємодій. Це спонукає в організації роботи дотримуватися принципу поєднання спеціалізованості й універсальності, що у функціонуванні видавництва вищого навчального закладу визначає розуміння джерел діяльності, моделює підбирання й додаткову підготовку кадрів, структурування редакційно-видавничих служб, тематичне планування. Зосередженість на різноманітній тематиці, зорієнтованість на високу інтелектуальну якість продукції потребує вишкolenих за стандартами фаху редакторських кадрів, спроможних швидко інтелектуально адаптуватися до роботи з текстами з різних галузей знань, різних стилів і різного цільового призначення майбутніх видань. Об'єктивно структура видавництва не може бути співмірною за проблемно-тематичними критеріями структурі вищого навчального закладу. Звідси виник принцип універсалізації та проблемно-тематичної спеціалізації редакційно-видавничого процесу у видавництві вищого навчального закладу.

Нааявність у видавничому портфелі різноманітних наукових напрацювань підпорядковує його роботу принципу оперативності, дотримання якого не відсторонює від аналітичної роботи над випущеними виданнями як джерелом ідей, тем, інформації

про майбутніх авторів, студентів і викладачів. Саме авторитетні наукові видання допомагають видавництву вищого навчального закладу задіяти принцип багатоманітності ресурсів і зробити такий підхід своєю суттєвою модельною характеристикою.

Використання видавництвом вищого навчального закладу інтелектуальних ресурсів в організаційному і правовому аспектах суттєво відрізняється від ресурсного режиму спеціалізованого на аналогічній продукції автономного видавництва. Організаційно-правові особливості зумовлені зосередженням уваги на можливостях і потребах свого навчального закладу, що фокусує і водночас обмежує активність. Ця модельна особливість діяльності зобов'язує до її підпорядкування принципу диверсифікації та поглибленого використання актуального контенту.

Зосередження уваги на організаційно-структурному статусі, модельних характеристиках, функціональній специфіці видавництва вищого навчального закладу – передумова вибору оптимальної методології дослідження його роботи на різних етапах історії і в сьогоденні, що вберігає від невмотивованих очікувань, безпідставних зауважень і контрпродуктивних рекомендацій.

Висновки

1. Видавнича діяльність вищого навчального закладу важлива для його позиціонування в науці, сфері освітніх послуг і в організації внутрішнього наукового та освітнього процесів. Залежно від законодавства, специфіки навчального закладу її здійснюють засновані одноосібно або у партнерстві відокремлені підрозділи – видавництва як автономні суб'єкти видавничої діяльності. Вищий навчальний заклад має повноваження засновника (співзасновника). За таких умов його статус не змінюється, а засноване ним видавництво самостійно здійснює підготовку і випуск видавничої продукції, відповідаючи за свою діяльність як автономний суб'єкт. За умови видавничої діяльності невідокремлений підрозділ вищого навчального закладу набуває статусу видавничої організації – суб'єкта, одним із видів діяльності якого є видавнича, і фігурує в ділових ситуаціях та правовідносинах. Статус зумовлює організаційно-функціональну специфіку видавничої діяльності й критерії оцінювання її ефективності.

2. Видавничу сферу України та принципи її організаційно-правового забезпечення регламентують законодавчі та норма-

тивні документи. Організаційно-правовий статус, особливості функціонування вищого навчального закладу зумовлюють універсальні та специфічні модельні характеристики його видавничої діяльності.

3. Видавнича діяльність завжди була в центрі уваги керівництва КПІ імені Ігоря Сікорського. У стратегіях розвитку домінує поєднання вимог до роботи вищої школи, якості видавничої продукції, інтересів і потреб основних учасників навчально-виховного процесу (викладачів та студентів), а також інтелектуально зорієнтованої частини суспільства. Ця діяльність організована на всьому типологічному просторі видань у всіх актуальних технологічних формах.

Список використаної літератури

1. Владарчик Я. Маркетинг у видавничій справі – фантазія чи дійсність? Львів : Кальварія, 2002. – 144 с.
2. Гитис Л. Х. Современное университетское издательство. М. : Изд-во Москов. гос. горн. ун-та, 2005. – 543 с.
3. Дурняк Б. В., Мельников О. В. Організація видавничої діяльності у вищому навчальному закладі: наук.-вироб. вид. Львів : УАД, 2010. – 160 с.
4. Комаров Е. И., Маковеев Н. П. Эффективное издательство. Менеджмент и маркетинг в издательской деятельности : учеб.-метод. пособие для сист. повышения квалификации. М. : Логос : МГУП, 2000. – 239 с.
5. Про затвердження «Положення про електронні освітні ресурси» : Наказ МОН молодьспорту України від 01.10.2012 р. № 1060. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Смирнова Е. В., Федотова З. Н. Издательская деятельность в современном вузе: организационные основы и особенности редакционного процесса : учеб.-метод. пособие. М. : Логос : МГУП, 2001. – 184 с.
7. Теремко В. І. Видавничий маркетинг : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2009. – 271 с.
8. Теремко В. І. Основні засади видавничого бізнесу : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2009. – 135 с.
9. Тимошик М. С. Історія видавничої справи : підручник. Київ : Наша культура і наука, 2007. – 496 с.
10. Тимошик М. С. Її величність – книга. Історія видавничої справи Київського університету. 1834–1999 : монографія. Київ : Наша культура і наука, 1999. – 308 с.
11. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця: практ. посіб. Київ : Наша культура і наука, 2006. – 560 с. (Серія «Бібліотека видавця, редактора, автора»).

Мазаракі Анатолій Антонович

*доктор економічних наук, професор, ректор Київського
національного торговельно-економічного університету*
knteu@knteu.kiev.ua

Притульська Наталія Володимирівна

*доктор технічних наук, професор, перший проректор Київського
національного торговельно-економічного університету*
pritulska@knteu.kiev.ua

Мельниченко Світлана Володимирівна

*доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Київського національного торговельно-економічного університету*
melnichenko@knteu.kiev.ua

PUBLISHING:

СКЛАДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Інформаційний розвиток країни викликає необхідність побудови суспільства знань, оснований на переході до інноваційної моделі економічного зростання, включення інноваційних факторів до процесу соціально-економічного розвитку держави. Вагомою складовою цієї системи є освіта, що зумовлює посилення ролі науки та інноваційної діяльності в університетах, потребує зміцнення їх науково-дослідної та видавничої бази.

Видання вищих навчальних закладів виразно відображають розвиток університетської науки та трансформацію її напрямків, глибину досягнень залежно від завдань та етапів соціально-економічного розвитку країни.

У Київському національному торговельно-економічному університеті (КНТЕУ) створена сучасна потужна матеріально-технічна база та необхідні умови для інтеграції результатів наукових досліджень в європейський і світовий дослідницький та освітянський простір через видання високоякісної наукової та навчальної літератури.

Центр підготовки навчально-методичних видань (далі – Центр), який функціонує в університеті, за рік видає понад тисячу різноманітної наукової та навчально-методичної літера-

тури. Тираж за останні три роки зріс у 1,5 рази (рис. 1). Серед продукції Центру монографій, підручники, навчальні посібники, інформаційні пакети та стандарти, програми і робочі програми та інші методичні і наукові видання.

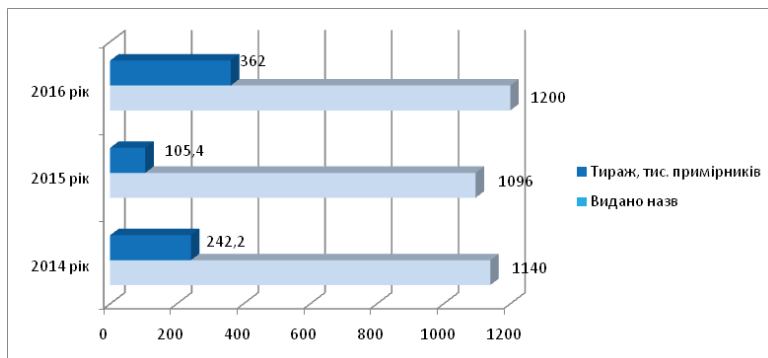

Рис. 1. Динаміка кількості видань наукової та навчально-методичної літератури в КНТЕУ за 2014-2016 роки

Велика увага приділяється оприлюдненню результатів наукових досліджень студентів, які здобувають освітній ступінь магістра. Щороку Центром видається близько 30 збірників наукових статей студентів, в яких представлено результати досліджень з обраного напрямку. Така практика в університеті існує вже понад 10 років, оскільки підготовка магістрів передбачає не тільки здобуття теоретичних знань, набуття практичних навичок, а й уміння здійснювати наукові дослідження.

Суттєвим здобутком університету є започаткування серійних видань, які сприяють якісній підготовці фахівців у сфері торгівлі та послуг. У 1999 р. засновано серію «Товарознавство», в яку ввійшли підручники та навчальні посібники з питань методики товарознавчої оцінки та контролю якості продовольчих і непродовольчих товарів. У 24 книгах сконцентровано інформацію та завдання для виконання лабораторних робіт щодо товарознавства ювелірних виробів, побутових годинників, хутряних, господарських та культурно-побутових товарів. Розглянуто теоретичні основи і методологію наукових досліджень у то-

варознавстві та торговельному підприємстві, процес їх здійснення та обґрунтування вибору методів дослідження з ілюстрацією застосування на прикладах різних груп харчових продуктів і непродовольчих товарів та ситуаційних завдань торговельного підприємства. Висвітлено питання щодо інформаційного й організаційного забезпечення наукового дослідження, основних сучасних інструментів ресурсного наповнення, апробації отриманих результатів. Досліджено якість плодоовочевих товарів, крохмалю, цукру, меду та кондитерських виробів, молочних та яєчних товарів відповідно до нормативної технічної документації, їх споживні властивості і стійкість до фізіологічних розладів шляхом визначення їхнього хімічного складу із застосуванням сучасних методів дослідження. Видано підручники в яких розкрито товарознавчу оцінку пакувальних матеріалів і тари, експертизи товарів, експрес-методи визначення якості харчових продуктів.

У 2016 р. започатковано дві серії видань «Митна справа» і «HoReCa». У підручнику «Митна справа» всебічно розглянуто складові державної митної справи. Значну увагу приділено тарифному та нетарифному регулюванню зовнішньо-економічної діяльності, митному контролю та оформленню товарів, здійсненню митних формальностей при переміщенні товарів та транспортних засобів через митний кордон України.

Унікальний трьохтомник із серії навчальних посібників «HoReCa» присвячено проектуванню готелів, ресторанів та кейтерингу. У першому томі висвітлено основні етапи проектування готелів (Ho – hotel) з використанням передового досвіду вітчизняних та зарубіжних операторів з наданням готельних послуг. Саме в цьому томі відтворено успішні докорінні зміни, пов'язані з управлінням готельним господарством, що сприятиме підвищенню якості готельних послуг.

У другому томі (Re – restaurant), який присвячено проектуванню суб'єктів ресторанного бізнесу, представлено методичні рекомендації ініціювання бізнес-ідей та обґрунтування концепції закладу, етапи проектування, чинники вибору місця розташування та професійного обладнання, дизайнерські рішення, сервісні процеси обслуговування споживачів, методики економічних розрахунків показників господарської діяльності та ефективних управлінських рішень.

Унікальність представленого посібника в тому, що основні складові успішного ресторану – атмосфера, виробництво, сервіс та управління представлено з урахуванням трендів і прогнозів розвитку ринку ресторанних послуг, досвіду провідних рестораторів України, актуальних наукових досліджень.

У третьому томі (Са – catering) зроблено екскурс у становлення і розвиток кейтерингу в Україні, наведено різноманітні види, які мають місце у сучасній вітчизняній та закордонній практиці кейтерингової діяльності. Методичні рекомендації, які надано в книзі, стосуються розробки концепції кейтерингової компанії, яка може здійснювати діяльність у промисловому та подієвому напрямі; бізнес-процесів, пов'язаних з виробництвом-пакуванням-транспортуванням готової до споживання кулінарної продукції до локації. Важливим моментом є висвітлення процесів рисайклінгу та клінінгу на локаціях, що зроблено в Україні вперше. Велика увага приділяється процесам сервісу в кейтеринговій діяльності, сучасним трендам у дизайні локацій, авангардним тенденціям фуд-декору тематичних та фуд-дизайну презентаційних та бенкетних столів; ексклюзивним і синтетичним способам презентації страв замовникам. Немало важливим є запропоновані методики економічних розрахунків показників ефективності здійснення господарської діяльності та прийняття ефективних управлінських рішень персоналом кейтерингової компанії. Книги серії «HoReCa» повинні стати настільними для успішного менеджера.

На рівні з навчально-методичною літературою вчені університету мають можливість оприлюднювати результати наукових досліджень через матеріали, які носять монографічний характер. За останні три роки кількість опублікованих монографій чи розділів у колективних монографіях зростає вдвічі. Переважна більшість видається Центром підготовки навчально-методичних видань, які проходять кваліфіковане рецензування не тільки вченими університету та інших вищих навчальних закладів чи наукових установ, що мають відповідний науковий ступінь і суспільне визнання, а і провідними фахівцями-практиками, які працюють у відповідній галузі науки.

З метою захисту прав інтелектуальної власності щороку укладаються договори про створення навчальних і наукових

праць на передачу майнових прав на твір та отримання свідоцтв про авторське право. Ця робота здійснюється спільно з Центром трансферу технологій. У результаті за останні три роки кількість свідоцтв авторського права зросла у 5 разів, а саме: з 6 у 2014 р. до 29 – у 2016 р.

У 2016 р. університет відзначав 70-річчя з дня заснування. У зв'язку з цим підготовлено низку ювілейних видань, серед яких: монографія *«Зовнішня торгівля України: XXI століття»*, у якій висвітлено результати комплексного аналізу умов та тенденцій розвитку зовнішньоторговельних відносин сучасної України, розкрито вплив екзогенних та ендогенних детермінант на динаміку та структуру зовнішньої торгівлі. Проаналізовано секторальну та геопросторову компоненти зовнішньоторговельних зв'язків за участі України. Науково обґрунтовано концептуальні засади і механізми структурних змін у системі зовнішньоторговельних відносин України. Надано рекомендації щодо удосконалення системи управління у зовнішньоторговельній сфері з огляду на захист національних інтересів в умовах глобальних та внутрішніх дисбалансів.

У монографії *«Внутрішня торгівля України»* здійснено комплексне обґрунтування теоретичних і прикладних засад функціонування і динаміки внутрішньої торгівлі, розкрито економічний зміст і механізми управління, а також регулювання внутрішньої торгівлі в сучасний період розвитку національної економіки в умовах глобалізації.

Організаційно-економічний механізм оптової торговельної діяльності, особливості окремих видів торговельно-посередницьких операцій, систему показників оцінки діяльності суб'єктів оптової торгівлі на товарному ринку висвітлено в монографії *«Оптова торгівля в Україні»*.

Ці монографії розраховані не тільки на студентів, аспірантів, викладачів, але й на практикуючих фахівців, державних службовців.

Крім того, до відзначення ювілею було видано книги: *«Історія торговельно-економічної освіти в Україні»*; *«Історія КНТЕУ»*; *«Випускники КНТЕУ»*; *«Дисертації, захищені в Київському національному торговельно-економічному університе-*

ті», в якій репрезентовано анотації дисертаційних досліджень за весь період існування закладу.

Апробація результатів наукових досліджень здійснюється через друк матеріалів і тез конференцій, симпозіумів, круглих столів, семінарів. Найбільш ґрунтовним виданням у трьох частинах обсягом 228 друк. арк. стали матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Глобалізаційні виклики розвитку національних економік», у яких висвітлено проблеми та стратегічні вектори розвитку національних економік в умовах викликів глобалізації та запропоновано науково обґрунтовані рекомендації щодо відновлення й підтримання високої якості економічного потенціалу.

Щороку Центром видаються «Інформаційні пакети. Європейська кредитно-трансферна система (ЄКТС)» ступеня вищої освіти «бакалавр», «магістр», «доктор філософії», що дозволяють сформувати враження про майбутній фах, зрозуміти сутність професійних компетенцій. Ці видання допомагають зробити навчання та навчальні курси прозорішими, сприяючи поліпшенню якості вищої освіти.

В університеті щороку видається 6 номерів науково-практичного журналу «Вісник КНТЕУ», який є фаховим з економічних та філософських наук, останній номер якого видається англійською мовою. У журналі висвітлюються питання з проблем макроекономічної теорії та реформування економіки України; підвищення ефективності підприємницької діяльності в різних галузях; менеджменту й маркетингу в торгівлі, готельному господарстві, туризмі; обліку, фінансового аналізу та контролю; розвитку фондового, страхового та банківського ринків; формування асортименту товарів і підвищення їх якості; розвитку зовнішньоекономічної діяльності; опанування спадщини філософських та історичних наук.

Питанням теорії та практики товарознавства, нових технологій, готельно-ресторанного бізнесу, маркетингу, мерчандайзингу, логістики, якості та безпеки товарів (послуг), стандартизації, метрології, сертифікації та управління якістю, захисту прав споживачів щорічно присвячуються два номери міжнародного науково-практичного журналу «Товари і ринки», який є фаховим з технічних наук.

У 2016 р. видано науковий журнал «*Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*» у новітньому форматі, з високохудожнім рівнем дизайну обкладинки. Визначено новий склад редакційної колегії наукового журналу, до якої увійшли відомі вітчизняні та закордонні науковці, дослідники. Шість номерів журналу, який є фаховим з економічних та юридичних наук присвячено висвітленню результатів наукових досліджень теоретичного і практичного спрямування в галузі міжнародної та вітчизняної економіки, фінансів і права.

Членами редакційних колегій журналів «*Вісник КНТЕУ*», «*Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*» є відомі вітчизняні науковці та вчені з Білорусії, Великої Британії, Греції, Латвії, Польщі. До редакційної колегії міжнародного журналу «*Товари і ринки*» входять науковці з Австрії, Білорусії, Болгарії, Італії, Кореї, Литви, Польщі, Румунії, США, України. Таке поважне представництво в редакційних колегіях журналів дають можливість забезпечити зовнішнє об'єктивне рецензування статей із залученням членів редколегії, що відповідають за науковий напрямок по темі статті.

Процедура рецензування є анонімною для автора. При цьому рецензенти дотримуються вимог до етики в наукових публікаціях та прагнуть бути об'єктивними і неупередженими. Обговорення змісту видань на редакційних колегіях дає можливість забезпечити високу якість поданих матеріалів. Друк статей як науковців університету, так і сторонніх авторів є безкоштовним.

Журнали зареєстровано у міжнародних наукометричних базах даних Index Copernicus, Directory of Research Journals Indexing, Research Bible та пошуковій системі Google Scholar, представлені в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» та українському реферативному журналі «Джерело». Продовжується експертиза щодо включення журналів «Вісник КНТЕУ», «Товари і ринки» до міжнародної наукометричної бази даних Scopus.

За інформацією бази даних Index Copernicus (ICI), проіндексовано наукові журнали у рамках процедури оцінки для ICI Journals Master List. Як видно з таблиці, рейтинг журналів у базі даних Index Copernicus у 2016 році зріс.

Оцінка для ICI Journals Master List

Журнал	ICV, бал	
	2015 рік	2016 рік
«Вісник КНТЕУ»	41.00	55.23
«Товари і ринки»	37.20	47.47
«Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право»	50.83	51.19

У зв'язку з тим, що сучасне суспільство характеризується великими обсягами інформації, швидким розповсюдженням нових інформаційних технологій і радикальними змінами соціально-економічного життя під впливом цих процесів, в університеті використовуються сучасні способи подання інформації через створення електронних підручників, яких нині нараховується 41. Саме така форма представлення матеріалу дає можливість індивідуалізувати навчальний процес, використовуючи інтерактивні засоби.

Вагомим досягненням колективу університету є система управління якістю **КНТЕУ**, гармонійною складовою якої є система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, яка вперше серед ВНЗ України сертифікована на відповідність вимогам **ДСТУ ISO 9001:2015**. Основу системи складають розроблені та видані Стандарти вищої освіти КНТЕУ як сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності та спеціалізації.

При всіх позитивних результатах видавничої діяльності університету для подальшого розвитку закладу і забезпечення інтеграції в європейський та світовий інтелектуальний простір необхідно здійснити ряд заходів, пов'язаних із: актуалізацією роботи по створенню електронних навчально-методичних видань для студентів та аспірантів; оприлюдненням результатів спільних наукових досліджень із закордонними партнерами

у вигляді монографічних матеріалів та наукових статей у журналах університету; забезпеченням включення наукових журналів КНТЕУ до міжнародних наукометричних баз даних Scopus, Web of Science, RePEc (Research Papers in Economics) та інших; збільшенням кількості публікацій англійською мовою з метою збільшення індексу цитування журналів.

Список використаних джерел:

1. Київський національний торговельно-економічний університет [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <https://www.knteu.kiev.ua/>
2. Публічна інформація КНТЕУ [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <https://www.knteu.kiev.ua/blog/read/?pid=7381&uk>.

Огар Емілія Ігорівна

*доктор наук із соціальних комунікацій, професор Української
академії друкарства, м. Львів*

ohar@litech.lviv.ua

МЕДІА-ОСВІТА У СФЕРІ МЕДІА-КОМУНІКАЦІЙ: ОЗНАЧЕННЯ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ

Епоха інформаційного суспільства зумовила появу нової парадигми медіаосвіти або, згідно з останніми директивами ЮНЕСКО, «медіаінформаційної освіти»¹, що в багатьох країнах світу функціонує як система безперервного навчання² дітей і дорослих ефективній взаємодії із сучасним медіа – що в особистісному, що в професійному аспектах. У радикально трансформованому медіапросторі медіаосвіченість перетворилася на потужний чинник глобалізаційних перетворень, розвитку демократії та зміцнення конкурентоспроможності світової та національних економік. Світовий досвід свідчить, що медіаосвіта передбачає інтеграцію зусиль різних інституцій освітнього, культурного та іншого профілю (державних і громадських), різного інструментарію – цілеспрямованого освітнього процесу і самоосвіти; в її орбіту повинні бути втягнуті різні групи соціуму.

На державному рівні Україна доєдналася до цього освітнього руху лише на початку 2010-х рр. У травні 2010 р. Президія Національної академії педагогічних наук України схвалила першу редакцію «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» (далі – Концепція), у квітні 2016 р. – другу, оновлену із врахуванням результатів апробаційного періоду. У рамках п'ятирічної апробації було проведено низку заходів за участі понад 40 тис.

¹ Про запровадження нового концепту «медіаінформаційна грамотність» - Laws of Media and Information Literacy (MIL) див. дет. [11].

² Згідно з базовими принципами ЮНЕСКО, медійна та інформаційна грамотність не набувається одномоментно. Це постійний та динамічний досвід і процес. Його можна вважати завершеним, якщо він включає в себе знання, вміння та установки щодо використання, створення та передачі інформації, щодо медіа та технологічного контенту.

учнів із 250 загальноосвітніх навчальних закладів, а також у рамках Програми медіа-грамотності для громадян, запровадженої Академією української преси, IREX та StopFake, спеціальні тренінги у 14-ти областях країни більше ніж для 14 тис. учасників [2]. В оновленій редакції відображені концепти, пов'язані з такими викликами сьогодення, як інформаційна війна, пропаганда, фейкові інформаційні стратегії, а також зумовлені новітніми підходами до медіаосвіти в контексті нової ери комунікації³. Ідеї медіаосвіти та медіаграмотності в Україні активно просувають Українська академія преси, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Інститут вищої освіти НАПН України як в теоретичній площині, так і в практичній, проводячи тренінги, освітні курси, публікуючи на основі узагальненого світового та українського досвіду практичні та навчальні посібники з медіа-дидактики.

Особливе місце в системі загальної медіаосвіти посідає освіта фахівців у сферах, що самі продукують різні медіа, за нашим визначенням, медіаорієнтованих. Активізація різнопланових досліджень, спрямованих на оптимізацію впровадження медіа-освітніх програм у фахову підготовку майбутніх медійників, визнана в Україні пріоритетною на державному рівні. Так, у Концепції йдеться про так званий «журналістський напрям медіаосвіти», про потребу «повноцінного суспільного діалогу з метою оптимізації медіаосвітньої діяльності **самих медіа** (виокремлення наше – *Е. І.*), підвищення психологічної та педагогічної компетентності працівників редакцій різних медіа» [4].

Вважаємо, однак, що сьогодні поняття «медіа», що у документі традиційно пов'язують лише зі сферою журналістики (масмедіа), можна і варто розуміти ширше, уводячи до нього й такі

³ Йдеться про необхідність враховувати в медіаосвітніх технологіях реалії тотальної цифровізації інформаційно-комунікаційних процесів. Нові підходи відображені у низці базових міжнародних документів, зокрема у резолюції Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (від 16 грудня 2008 р.), Феській декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (від 17 червня 2011 р.), Паризькій декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (від 28 травня 2014 р.) та ін.

соціо-комунікаційні практики, як бібліотечно-інформаційна, рекламна та ПР-діяльність, видавнича справа. Такий підхід уможливило системне бачення медіасередовища, різні складові якого здійснюють спільні медіакомунікаційні функції, а також корелює з пропозицією ЮНЕСКО охоплювати «медіаінформаційною грамотністю» не лише всі види засобів масової інформації, а також інших постачальників інформації, таких як бібліотеки, архів, музеї та Інтернет, незалежно від використовуваних технологій [9]. На нашу думку, є усі підстави згадати у цьому переліку й видавництва.

У пропонованій публікації ми ставимо собі за мету означити семантику базових для медійно-орієнтованої медіаосвіти понять, виходячи із узагальненого розуміння сучасних медіа, критично осмисливши і розвинувши напрацьований термінно-поняттєвий інструментарій. Упорядкування ключових термінів і визначень понять є не просто робочим завданням – систематичне розмірковування про предмет науки, пошук, створення або оновлення наукових смислів сприяє структуризації плану виразу її терміносистеми, що набуває особливої ваги за наявності у медіазнавчому та медіадидактичному дискурсах поліваріантності у трактуванні основних концептів⁴. Водночас розв’язання цього завдання має важливе значення для удосконалення відповідних навчальних програм з медіаосвіти майбутніх фахівців у різних сферах медіакомунікацій.

У вивченні проблеми ми виходимо з ключових засад медіаосвіти, сформульованих у працях зарубіжних дослідників – Дж. Брауна, А. Бурхорста, К. Ворснопа, Л. Мастермана, О. Федорова, І. Челишевої та ін.⁵ Для конкретизації семантики базових концептів медійно-орієнтованої медіаосвіти з урахуванням її реальних професійно-освітніх завдань корисними є міркування, викладені в публікаціях українських авторів, зокрема в навчальному посібнику «Медіаосвіта та медіаграмотність» за редакцією В. Іванова та О. Волошенюк [7] та колективній монографії «Медіакомпетентність фахівця» [5]. Скласти уявлення про но-

⁴ Див. про це дет. [3].

⁵ Основні теорії і підходи описані й узагальнені, зокрема в [3, 5-8 та ін.].

вітні тенденції у сфері медіаосвіти, зокрема у мас-медійній сфері, можна з матеріалів, вміщуваних на спеціалізованому веб-ресурсі «Mediasapiens».

Як уже мовилося, у своїх міркуваннях ми виходимо з ототожнення поняття «медіа» із поняттям «засоби масової комунікації»⁶, під яке, як відомо, підпадають й видавництва. Таке узагальнювальне розуміння концепту дає нам змогу розширити наукову семантику іншого концепту – «медіаосвіта», скоригувавши його дефініцію, подану в Концепції: «це частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою **медіа**, включаючи як традиційні: **друковані видання** (виокремлення наше – **Е.О.**), преса, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (**цифрові видання**, комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія тощо) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

У розвиток поняття «професійно-орієнтована медіаосвіта»⁷ під медійно-орієнтованою освітою пропонуємо розуміти цілеспрямоване формування у фаховій освіті сукупності професійних компетентностей, що забезпечують фаховий (а отже найвищий) рівень «медіакультури», що вважаємо тотожним «фаховій медіакомпетентності».

Як впливає зі згадуваних нормативних документів з медіаосвіти, маркерами різного рівня «медіакультури» (здатності соціуму, конкретних соціальних, професійних груп і особистості взаємодіяти з усім спектром сучасних традиційних і новіт-

⁶ «Термін «медіа» походить від латинських *medium* (засіб, посередник), *media* (засоби, посередники) і в сучасному світі повсюдно вживається як аналог терміна ЗМК – засоби масової комунікації (друк, фотографія, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, включно з інтернет) та/або ЗМІ (засоби масової інформації) [10].

⁷ Запровадження цього терміна замість термінів «журналістська освіта», «журналістський вектор медіаосвіти» послідовно обстоюється, зокрема, Г. Онкович та її учнями [6,10].

ніх медіа) виступають «медіаобізнаність», «медіаграмотність» і «медіакомпетентність».

Розглядаючи ці характеристики як своєрідні сходинки на шляху удосконалення, як перехід від пасивного до активного стану, вважаємо, що формування медіаосвіченості фахівців з медіакомунікацій може будуватися на поетапному їх подоланні/опануванні – від загальних уявлень і знань про сучасні медіа до фахового вміння ними оперувати, свідомо сприймати і критично осмислювати і далі – до розуміння фахівцем соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, до здатності бути носієм і передавачем медіакультурних смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором.

Показником найвищого рівня медіакультури в цій ієрархії вважається медіакомпетентність. Як уже мовилося, для фахівця в царині медіакомунікацій ця характеристика набуває статусу обов'язкової «фахової компетентності», або, за нашим визначенням, «фахової медіаосвіченості», що нею визначається здатність внаслідок набутих знань ставати активним суб'єктом процесів, давати обґрунтовані судження та ефективно діяти.

Сьогодні, в умовах стрімкого інноваційного поступу цифрових технологій, вибухового зростання обсягів інформації та розширення спектру її джерел, появи новітніх цифрових медіапродуктів і відповідних технологій їх створення, першорядними з-поміж інших складових «фахової медіакомпетентності» або «фахової медіаосвіченості» спеціаліста у сфері медіакомунікацій є «фахова медіакреативність» та «фахова медіакритичність». Остання є ключовою для однієї з поширених сьогодні у світовій науці теорій медіаосвіти – теорії розвитку критичного мислення, що її пов'язують з іменем британського дослідника Л. Мастермана і відносять до аналітичних [3, 6, 8]. Формування рефлексії та критичного мислення визнано одним з пріоритетних завдань загальної медіаосвіти в Україні [4].

Якщо «фахова медіа креативність» є ознакою, що кореспондує радше із самим бізнесом, спроможністю провадити його на модернізованих платформах, засадах, із новим інструментарієм, із урахуванням особливостей сучасного медіаменеджменту, то від медіакритичності медійника («фахової медіакритич-

ності») залежить не лише успіх його справи, а й якість медіапродукту, який він пропонуватиме суспільству. На жаль, на практиці це часто не одне і те саме, адже прагнення комерційного успіху за будь-яку ціну домінує над почуттям відповідальності за генерований продукт. Варто пам'ятати, що медійні галузі попри все є соціально маркованим бізнесом, покликаним реалізувати важливі суспільні функції.

Змістове наповнення концепту «медіакритичність медійника» впливає зі змісту загальної медійної освіти та конкретного освітнього напрямку зокрема. Так, здатність грамотно сприймати інформацію – розуміти її, аналізувати, мати уявлення про механізми та наслідки її впливу на різні цільові аудиторії – є універсальною й однаково важливою для усіх спеціалістів, причетних для створення та просування інформаційного продукту, що традиційного, що новітнього.

Для журналістів ключовими в аспекті «фахової медіакритичності» вважаються уміння «1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; 2) визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси та контекст⁸; 3) інтерпретувати медіатексти й цінності, що розповсюджують медіа; 4) добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів та охоплення зацікавленої в них аудиторії» [3, С. 47]. Для видавців – подібні уміння та навички, ті, що корелюють із такими професійними процедурами, як вибір авторів, тем, текстів, оцінка результатів авторської креативності, у тому числі визначення оригінальності її походження; удосконалення контенту, відповідно до критеріїв культури видання і крізь призму запитів цільової аудиторії, моделювання, створення видавничого продукту (друкованого та цифрового) та вибір оптимальної стратегії його промоції.

Натомість для редактора сайтів – новітньої професії, порожденної епохою цифрових медіа, «фахова медіакритичність» пе-

⁸ На це, зокрема, спрямовані навчальні тренінгові програми з опанування технологій фактчекингу, світової практики, базованої на кращих традиціях аналітичної журналістики, що мають на меті визначення достовірності конкретного висловлювання, використання відкритих офіційних джерел інформації тощо [1].

редбачає вміння «критично відбирати матеріал для публікації, редагувати і компонувати його, створювати анотації та визначати ключові слова... Редактор сайтів працює з внутрішніми і зовнішніми джерелами інформації і авторами, бере участь у розробленні пропозицій щодо запровадження нових сервісів для відвідувачів сайту, для чого спершу аналізує тенденції на ринку. До обов'язків редактора сайтів також входить відстеження роботи конкурентів» [6, С. 39].

Особливого значення з огляду на характер трансформації сфери продукування медійних продуктів набуває сьогодні підвищення рівня культури роботи з джерелами інформації, з їхньою ідентифікацією та оцінкою релевантності, опанування новітніх підходів до проблем захисту авторського права. Адже негативними наслідками цифровізації медійної сфери є перетворення технологій «копіастингу» на норму, підважування догмату авторства, нехтування законним правом керувати розповсюдженням твору. Кожне наступне покоління віддаляється від традиційних джерел інформації, абсолютизуючи натомість цифрові⁹.

З огляду на це вважаємо за доцільне посилити в підготовці сучасних медійників до проблем грамотної роботи з цифровим контентом, пов'язаних передовсім з умінням розпізнавати «копіаст-технології» текстотворення, ідентифікувати плагіат, здійснювати селекцію джерел тощо. Для цього студентам треба прищепляти нетерпимість до усіх проявів неповажного ставлення до результатів авторської праці, вчити відмовлятися від власної практики привласнення чужих текстів, монтування з них студентських робіт тощо. І тут завдання індивідуальної медіаосвіти (самоосвіти) збігаються із завданнями медійно-орієнтованої.

Отже, наповнення конкретним змістом ключових концептів, пов'язаних із професійно-орієнтованою медіаосвітою у сфері медіакомунікацій, із врахуванням специфіки певного фахового напрямку, є однією з важливих передумов для роз-

⁹ Так, скажімо, студенти чимдалі рідше вдаються до друкованих праць, шукаючи відповіді для розв'язання поставлених дидактичних завдань виключно в інтернеті, часто некритично ставлячись до використовуюваного ресурсу.

роблення та запровадження медіаосвітніх курсів у навчальний процес, у тренінгові програми з підвищення кваліфікації медійників-практиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гороховський О. М. Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи: практ. пос. / О. М. Гороховський. – Дніпро: ЛІРА, 2017. – 133 с.
2. Дорош М. Медіаграмотність в Україні: розмиті вектори руху / М. Дорош [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/mediagramotnist_v_ukraini_rozmiti_vektori_rukhu/
3. Іванов В., Шкоба В. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів / В. Іванов, В. Шкоба // Інформаційне суспільство / Ін-т журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2012. – Вип. 16. – С. 41-53.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya
5. Медіакомпетентність фахівця : кол. моногр. / Г.В. Онкович, Ю.М. Горун, Н.О. Литвин та ін. ; за наук. ред. Г. В. Онкович. – К.: Логос, 2013. – 287 с.
6. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навч.-метод. пос. / за ред. Л.А. Найдюнової, О.Т. Барішпольця. – К.: Міленіум, 2010. – 440 с.
7. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за наук. ред. В. В. Різуна. – К. : Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
8. Найдюнова Л. Оновлення Концепції медіаосвіти: навіщо було потрібне і які зміни внесені [Електронний ресурс] / Л. Найдюнова– Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/onovlennya_kontseptsii_mediaosviti_navischo_bulo_potribne_i_yaki_zmini_vneseni
9. Онкович Г. Професійно-орієнтована освіта у вищій школі / Г. Онкович // Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 80-87.
10. Федоров А. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности [Електронний ресурс] / А. Федоров. – Режим доступу: <http://www.eartist.narod.ru/text23/0013.htm>
11. ЮНЕСКО опублікувала п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/yunesko_opublikovala_pyat_printsipiv_mediynoi_ta_informatsiynoi_gramotnosti/.

Плиса Галина Миколаївна
завідувач відділу державної стандартизації Книжкової палати
України, заслужений працівник культури України
standart@ukrbook.net

**«ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ
БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ У ВИДАННЯХ:
ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ ДСТУ 8302»**

Бібліографічні посилання є частиною довідкового апарата документа (наукової праці, статті, твору тощо), містять сукупність бібліографічних відомостей про цитовані, розглядувані або згадувані джерела в тексті документа та є необхідними й достатніми для їхньої загальної характеристики, ідентифікування та пошуку.

Бібліографічні посилання потрібні також для перевіряння у разі необхідності точності цитування, коментування, оцінки згадуваного у тексті документа та для отримання більш повної інформації про тему, предмет наукового дослідження безпосередньо з першоджерела.

Від 01.07.2016 в Україні набув чинності національний стандарт – ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», головною організацією з розроблення якого була Книжкова палата України.

Передумовою розроблення стандарту було те, що положення міждержавних стандартів щодо складання бібліографічного опису, розроблених в Російській Федерації та прийнятих в Україні як національних, а саме: ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання», не поширюються на бібліографічні посилання, хоча в попередньому стандарті, який був чинним в Україні, – ГОСТ 7.1–84, був додаток із вимогами щодо складання бібліографічних посилань.

Розробники зазначених вище стандартів пояснювали вилучення цього додатка із стандарту тим, що складання посилань передбачає набір і статус елементів бібліографічного опису, які відрізняються від загальних правил. Наголошувалося, що буде розроблено окремий стандарт щодо бібліографічних посилань.

Проте пізніше, коли в 2008 році в Російській Федерації було розроблено відповідний стандарт, він не набув статусу міждержавного для країн СНГ, тому в Україні не є чинним як національний. Ця ситуація й спонукала Книжкову палату України розробити національний стандарт.

Цей стандарт розроблено з урахуванням положень міжнародного стандарту – ISO 690:2010 Information and documentation – Guidelines for bibliographic references and citations to information resources (Інформація та документація. Настанови щодо бібліографічних посилань і цитування інформаційних ресурсів) та низки нормативних й інших документів.

Підставою для розроблення стандарту були такі документи:

Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2002 № 1395 «Про створення національного фонду нормативних документів»; План національної стандартизації на 2012 рік; Програма стандартизації в галузі книговидавництва і преси на 2012–2016 роки (затверджена наказом Держкомтелерадіо України від 22.12.2011 № 360). Фінансував розроблення цього стандарту Держкомтелерадіо України.

Термін розроблення стандарту відповідно до Технічного завдання: початок – квітень 2012 р.; закінчення – вересень 2013 р., який розробником було дотримано.

До розроблення стандарту було залучено наукові установи, організації, навчальні заклади, що знаються на тематиці стандарту. Наприклад, такі, як: Інститут журналістики Київського державного університету ім. Т. Шевченка, Національна бібліотека України ім. В. Вернадського, Національна Парламентська бібліотека України, ДП «Видавництво Національної академії наук України «Наукова думка», ДП «Державне спеціалізоване видавництво «Освіта», Державне спеціалізоване видавництво «Либідь», НТУУ «Київський політехнічний інститут», Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Львівська нау-

кова бібліотека ім. В. Стефаніка та деякі інші, перелік яких було затверджено в Технічному завданні на розроблення стандарту.

Проекти другої та остаточної редакцій проекту стандарту було погоджено такими організаціями, зазначеними в Технічному завданні: Держкомтелерадіо України, ДП «УкрНДНЦ», ТК 101 «Технологія поліграфії» (при УНДПП ім. Т. Г. Шевченка), ТК 144 «Інформація та документація» (при УкрІНТЕІ).

Важливо наголосити: у стандарті зазначено, що елементи бібліографічного запису та знаки пунктуації в бібліографічному посиланні, незалежно від його призначенні та виду, подають згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1 та ДСТУ ГОСТ 7.80, проте з певними особливостями. Саме положення щодо складання бібліографічних посилань з усіма особливостями викладено в ДСТУ 8302.

ДСТУ 8302 установлює основні види бібліографічних посилань, склад, структуру, правила складання та розміщення в тексті документів на будь-яких носіях. Стандарт призначено авторам, редакторам, видавцям (які мають бути фахівцями та володіти основними правилами бібліографування) тощо.

Стандарт складається з 8 розділів, із яких у перших чотирьох викладено сферу застосування, нормативні посилання, терміни та їхні визначення й загальні положення, у п'ятому – види бібліографічних посилань з правилами складання, шостий, сьомий і восьмий розділи присвячено особливостям складання комплексних бібліографічних посилань, а також посилань на електронні ресурси та архівні документи.

Ураховуючи те, що склад бібліографічного посилання залежно від його виду є величиною непостійною, у стандарті не розглядаються обов'язкові та факультативні елементи. Стандарт надає автору широкі можливості щодо вибору складу, структури й відповідно обсягу бібліографічних посилань. Наведено низку альтернатив щодо складання посилань різних видів, які може вибирати автор, дотримуючись єдиної умови – в усьому тексті твору використовувати у певних видах бібліографічних посилань однакові, обрані ним, особливості складання опису.

Потрібно зауважити, що бібліографічні посилання пов'язані безпосередньо з текстом твору та можуть мати різне наповнення, обсяг і розміщення залежно від поданих у них

відомостей. Відповідно до цього у стандарті подано такі види бібліографічних посилань:

- за складом елементів бібліографічного запису:
 - повне (містить усі елементи, потрібні для загальної характеристики, ідентифікування та пошуку об'єкта посилання),
 - коротке (містить частину елементів, які використовують тільки для пошуку об'єкта посилання);
- за місцем розташування:
 - внутрішньотекстове (розміщують безпосередньо в тексті),
 - підрядкове (розміщують у нижній частині сторінки – полоси набору),
 - позатекстове (розміщують поза текстом або його частиною);
- за повторністю наведення посилань на один і той самий об'єкт:
 - первинні (бібліографічні відомості наводять уперше),
 - повторні (бібліографічні відомості повторюють у скороченій формі);
- за вмістом бібліографічних записів – комплексні.

Основна вимога, якій має відповідати склад бібліографічного посилання, – забезпечувати ідентифікування та пошук об'єкта посилання.

Під час складання бібліографічних посилань бажано дотримуватись принципу лаконізму відповідно до положень ДСТУ 8302. Проте, якщо автор хоче навести відомості про документи, на які він посилається, у повній формі, він може скласти їх за ДСТУ ГОСТ 7.1 та ДСТУ ГОСТ 7.80, на положеннях яких ґрунтується бібліографічний опис й у бібліографічному посиланні.

У ДСТУ 8302 для складання бібліографічних посилань, як вже згадувалося, є низка особливостей, альтернатив (відмінностей від загальних правил, які встановлено ДСТУ ГОСТ 7.1 та ДСТУ ГОСТ 7.80), викладених у розділі «Загальні положення», а саме:

- у заголовку бібліографічного запису подають відомості про одного, двох чи трьох авторів, не повторюючи їх

у відомостях про відповідальність – за навскісною рисою (у позатекстовому посиланні за потреби можна подавати відомості більше ніж про трьох авторів);

- знак «крапка й тире» рекомендовано замінювати крапкою (зазвичай у внутрішньотекстовому та підрядковому бібліографічному посиланні);
- дозволено не брати у квадратні дужки відомості, запозичені не з титульної сторінки;
- дозволено не подавати найменування (і'мя) видавця у складі вихідних даних;
- можна зазначати або загальний обсяг документа (загальну кількість сторінок), або відомості про місце розміщення об'єкта посилання в документі (номер сторінки, на якій подано об'єкт посилання) у відомостях про фізичну характеристику;
- дозволено не наводити відомості про серію та Міжнародні стандартні номери (ISBN, ISMN, ISSN);
- дозволено не зазначати після назви загальне позначення матеріалу (наприклад, «Текст», «Електронний ресурс», «Карти» тощо).

Варто звернути увагу на те, що в межах одного документа застосування розділових знаків у певних видах бібліографічних посилань уніфікують.

У стандарті викладено й такі положення:

- якщо текст цитовано не за першоджерелом, то на початку підрядкового бібліографічного посилання наводять пояснювальні слова: «Наведено за:», «Цит. за:» («Цитовано за») та зазначають джерело, з якого запозичено текст;
- підрядкові та позатекстові бібліографічні посилання пов'язують із текстом документа за допомогою знаків виноски: арабських цифр, літер, астериска (зірочки);
- відомості про згадуваний документ, опублікований іншою мовою, у бібліографічних посиланнях наводять мовою оригіналу;
- у внутрішньотекстовому та підрядковому бібліографічному посиланні на складник документа (наприклад, статтю з журналу чи збірника) дозволено зазначати ві-

домості тільки про ідентифікувальний документ і номер сторінки – за умови наявності в тексті відомостей про автора й назву.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання містить відомості про об'єкт посилання, які не подано в тексті (наприклад, вихідні дані та номер сторінки, на якій надруковане цитований текст). Тому є найбільш лаконічним серед інших. Це посилання подають у круглих дужках. Знак «крапка й тире» у цьому виді посилань зазвичай замінюють крапкою.

У внутрішньотекстовому бібліографічному посиланні, щоб не переобтяжувати текст, можна не зазначати такі елементи бібліографічного опису: відомості, що належать до назви; відомості про серію, ISBN, ISMN, ISSN.

Підрядкове бібліографічне посилання виносять із тексту документа в нижню частину полоси набору, відмежовуючи горизонтальною рискою. Його можна наводити у повній або короткій формі. Коротку форму застосовують, якщо частину відомостей про джерело цитування подано в тексті.

У підрядковому бібліографічному посиланні повторюють бібліографічні відомості про об'єкт посилання, подані в тексті, з урахуванням таких особливостей:

- за наявності в тексті бібліографічних відомостей, що ідентифікують електронний ресурс віддаленого доступу, у посиланні дозволено зазначати тільки його електронну адресу;
- у разі посилання на складник документа (наприклад, статтю з журналу чи збірника) дозволено зазначати тільки відомості про ідентифікувальний документ і номер сторінки – за умови наявності в тексті відомостей про автора й назву.

Сукупність позатекстових бібліографічних посилань оформлюють як перелік бібліографічних записів та розміщують після тексту документа або його складника за назвою, наприклад, «Список бібліографічних посилань», «Список цитованих джерел» тощо.

Позатекстове бібліографічне посилання (як і підрядкове) може містити будь-який набір елементів бібліографічного опису, проте бажано, щоби воно було більш повним для забезпечення ідентифікування й пошуку об'єкта посилання.

Зауважуємо, що у позатекстовому бібліографічному посиланні повторюють бібліографічні відомості про об'єкт посилання, який згадано в тексті документа.

У стандарті наголошено на тому, що сукупність позатекстових бібліографічних посилань не можна вважати списком використаної літератури чи покажчиком, які мають самостійне значення як бібліографічні посібники.

Це пояснюється тим, що список позатекстових бібліографічних посилань (список цитованих джерел тощо) містить інформацію тільки про цитовані або згадані у тексті наукової роботи видання (публікації), тоді як список використаної літератури містить відомості не тільки про цитовані (згадані) джерела, але й про інші документи, що були опрацьовані автором у процесі наукового дослідження, тому він значно більший за обсягом. Саме такий список літератури є обов'язковим для наукової монографії, дисертації тощо.

У стандарті подано положення й щодо складання повторних бібліографічних посилань. Цей вид посилань на один і той самий документ наводять у скороченій формі за умови, якщо всі потрібні для пошуку бібліографічні відомості подано у первинному посиланні. У повторному бібліографічному посиланні зазначають елементи, що дають змогу ідентифікувати документ, а також елементи, які відрізняються від відомостей у первинному бібліографічному посиланні.

Якщо складають повторне бібліографічне посилання на документ, який створено одним, двома чи трьома авторами, то подають заголовок, що містить імена авторів, основну назву та відповідні сторінки. Якщо ж документ має чотири та більше авторів, у повторному посиланні подають тільки основну назву та сторінки.

У разі послідовного розміщення первинного та повторного посилання на одну й ту саму сторінку, текст повторного посилання замінюють словами «Там само». Якщо ж посиляються на іншу сторінку одного й того самого документа, до слів «Там само» додають номер цієї сторінки.

У повторному бібліографічному посиланні на один і той самий документ, створений одним, двома чи трьома авторами, яке розміщене не після первинного, подають заголовок бібліогра-

фічного запису, а основну назву та наступні за нею повторювані елементи замінюють скороченими словами: «Зазнач. твір» («Значений твір»).

ДСТУ 8302 містить також положення щодо складання комплексного бібліографічного посилання. Цей вид посилання застосовують у разі, якщо одне бібліографічне посилання охоплює кілька об'єктів посилання. Їх складають за загальними правилами та відділяють одне від одного крапкою з комою, ураховуючи певні особливості:

- якщо кілька посилань мають ідентичні заголовки (наприклад, один і той самий автор), у другому й наступних посиланнях ці заголовки можна замінити їхніми словесними еквівалентами «Його ж», «Її ж», «Їх же».
- ідентичний заголовок (і'мя одного й того самого автора) можна не повторювати кілька разів, використавши й такий спосіб: і'мя автора подають тільки у першому посиланні, після нього ставлять знак «двокрапка», а перед основною назвою кожного наступного посилання проставляють його порядковий номер.

Електронні ресурси локального та віддаленого доступу також є об'єктами складання бібліографічного посилання. Бібліографічне посилання складають як на електронні ресурси загалом (електронні документи, бази даних, сайти чи портали, веб-сторінки, форуми тощо), так і на їхні складники (розділи та частини електронних документів, баз даних, сайтів чи порталів, веб-сторінок, повідомлення на форумах тощо) за загальними правилами з урахуванням деяких особливостей:

- якщо є зміни в змісті електронного ресурсу (доповнено зміст або вилучено з нього певну інформацію тощо), у посиланні подають уточнювальні слова «версія», «ривень», «модифікація» тощо з відповідною інформацією (наприклад, «Версія 3.1»);
- у посиланні на електронний ресурс локального доступу подають відомості про кількість фізичних одиниць та вид носія інформації (наприклад: «1 електрон. опт. диск (CD-RW)»);
- якщо електронний ресурс – публікація з електронного журналу має унікальний ідентифікатор DOI (Digital

Object Identifier – Ідентифікатор цифрового об'єкта) або інший постійний ідентифікатор, замість електронної адреси цього ресурсу рекомендовано зазначати його ідентифікатор;

- у посиланні на електронні ресурси локального (на фізичному носієві) та віддаленого доступу в примітці можна не подавати відомості про джерело назви («Назва з етикетки диску», «Назва з екрану» тощо);

У примітці на електронний ресурс подають відомості, потрібні й достатні для його пошуку та характеристики технічних специфікацій в такій послідовності:

- системні вимоги;
- відомості про доступ;
- дата оновлення документа або його частини;
- електронна адреса;
- дата звернення до документа.

Останній розділ стандарту містить положення щодо складання бібліографічних посилань на архівні документи.

Бібліографічне посилання на архівний документ дозволяє його ідентифікувати та визначати місцезнаходження в архіві, музеї, бібліотеці тощо.

Складають бібліографічне посилання на архівний документ за загальними правилами, викладеними в цьому стандарті, з урахуванням зазначених далі особливостей:

- для позначення пошукових даних архівного документа використовують такі скорочення слів: «Ф.» («Фонд»), «Оп.» («Опис»), «К.» («Картон»), «Спр.» («Справа»), «Од. зб.» («Одиниця зберігання»), «Арк.» («Аркуш»);
- елементи пошукових даних розділяють знаком «крапка»

Бібліографічне посилання на архівний документ може охоплювати такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основну назву документа;
- відомості, що належать до назви (пояснюють і доповнюють її);
- відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа);

- пошукові дані архівного документа;
- примітки.

Пошукові дані архівного документа містять такі відомості:

- назва архіву;
- номер архівного фонду;
- номер опису;
- номер справи (одиниці зберігання) за описом;
- місцезнаходження об'єкта посилання (кількість аркушів загалом або аркуш, на якому подано об'єкт посилання).

Назву архіву подають у вигляді абрєвіатури чи скорочення, які прийнято в архівній галузі. Повну або скорочену назву архіву можна подавати після абрєвіатури, наприклад: ЦДІАК України (Центральний державний історичний архів України).

У примітках можна наводити відомості про автентичність, автографічність, мову, спосіб відтворювання (наприклад, «Копія»), відомості про особливості зовнішнього вигляду архівного документа, його опублікування тощо.

У внутрішньотекстовому бібліографічному посиланні зазвичай подають тільки пошукові дані архівного документа. У підрядковому та позатекстовому бібліографічних посиланнях рекомендовано наводити основні відомості про архівний документ та пошукові дані. Однак, якщо основні відомості про нього розміщено в тексті, у посиланнях зазначають тільки пошукові дані.

Бібліографічні посилання на архівні документи із зарубіжних архівів подають мовою певної країни згідно з прийнятими в цій країні та в цьому архіві правилами описування та складання посилань (зі скороченнями).

Насамкінець зазначимо, що застосування нового стандарту авторами та спеціалістами видавничої й суміжних галузей під час складання бібліографічних посилань за єдиними правилами й спрощеною методикою сприятиме підвищенню їх професійного рівня та якісному оформленню текстів видань.

Погореловська Ірина Олександрівна
*завідувачка відділу Міжнародної системи стандартної нумерації
книг (ISBN) ДНУ «Книжкова палата України імені Івана
Федорова»*
isbn@ukrbook.net

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ВИДАНЬ УКРАЇНИ У СИСТЕМАХ ISBN, ISSN, ISBN: ПРАКТИЧНИЙ ЕФЕКТ

Основним чинником розбудови сучасного інформаційного суспільства в Україні є провадження ефективної державної інформаційної політики, що забезпечить формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору України та її успішну інтеграцію в світовий.

Надзвичайно важливу роль у цьому процесі відіграють вітчизняні суб'єкти видавничої справи, насамперед – видавці. Завдяки їхній практичній діяльності в культурний, науковий та освітній обіг країни регулярно вводяться тисячі нових документів. Це великою мірою сприяє інтеграції України у світовий інформаційний простір та становленню її позитивного іміджу на міжнародній арені. Однак відсутність в Україні сучасної системи книгорозповсюдження, правового регулювання розвитку електронного книговидання та низка інших, не менш вагомих, чинників поки що стримують поступальний рух української книжки до вітчизняного й зарубіжного читачів, відкидаючи її на узбіччя міжнародної книжкової магістралі.

У світі шаленими темпами йде накопичення й обмін величезними масивами інформації, спонукаючи фахівців до вдосконалення систем управління ними, збільшується кількість електронних форматів та пристроїв для читання, розширює географію присутності мережа Інтернет, зростає статус соціальних мереж, зокрема професійних. Відповідно, з кожним роком у репертуарі зарубіжних і вітчизняних видавців з'являється все більше електронних видань.

Сьогодні увага споживача всіляко розконцентровується численними інформ-пропозиціями, зорієнтуватися в мультимедійному інформаційному розмаїтті стає дедалі важче,

відповідно, процес пошуку необхідного видання ускладнюється. З огляду на зазначене вище, видавцеві, аби привернути увагу потенційного споживача до свого видавничого продукту, необхідно цілодобово про нього інформувати, використовуючи всі доступні інформаційні канали.

Видавець може значно спростити процес пошуку видань споживачеві за рахунок якісного оформлення вихідних відомостей і, відповідно, правильного подання в їхньому складі Міжнародного стандартного номера книги (ISBN) або Міжнародного стандартного номера нотного видання (ISMN).

Використання ISBN та ISMN дає змогу об'єднати в єдину систему видання, книгорозповсюдження та інформаційне обслуговування. ISBN (понад 50 років), та ISMN (понад 20 років), є інструментами для пошуку необхідних видань в автоматизованих системах на національному та міжнародному рівнях. Спочатку ISBN та ISMN призначались для ідентифікації книжкових видань, однак цифрової доби їх стали наводити і в електронних.

Вперше Міжнародний стандарт ISO 2108 «Information and documentation. International Standard Book Number» було опубліковано в 1972 році. Сьогодні кількість національних агентств ISBN сягає 150. Учасниками системи ISBN є понад 200 країн світу та територій.

Станом на 25 грудня 2016 року користувачами системи ISBN в Україні є 4120 суб'єктів видавничої справи (видавців), які здійснюють свою діяльність у встановленому порядку. Найвища концентрація видавців-користувачів системи ISBN традиційно спостерігається в Києві та Київській обл., Харкові та Харківській обл., а також Львові та Львівській обл. Щороку їхні лави поповнюються понад сотнею нових видавців.

Станом на 25 грудня 2016 року користувачами системи ISMN в Україні є 154 видавця. Вперше Міжнародний стандарт ISO 10957 «Information and documentation. International Standard Music Number» було опубліковано в 1993 році. Сьогодні у світі успішно функціонує 58 національних агентств ISMN.

За результатами наукових досліджень Книжкової палати України, що виконує функції національних агентств ISBN та

ISMN, проблема щодо правильного подання та оформлення вихідних відомостей у виданнях є однією з найактуальніших у видавничій галузі.

Відповідно до чинного законодавства видавець зобов'язаний здійснювати підготовку і випуск видань згідно з вимогами національних стандартів та інших нормативно-правових актів щодо їхнього видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання. Кожний примірник як друкованого, так і електронного видання повинен містити вихідні відомості. Вихід у світ видання без обов'язкових для нього вихідних відомостей не допускається. Одними з обов'язкових елементів вихідних відомостей видання є Міжнародні стандартні номери (ISBN, ISMN та ін.), кожний з яких однозначно й безпомилково ідентифікує лише одне неперіодичне видання одного конкретного видавця, є неповторним, використовується тільки для цього видання і є своєрідною «перепусткою» видання у міжнародний книжковий простір.

Подання та розміщення в книзі Міжнародного стандартного номера книги (International Standard Book Number – ISBN) визначено положеннями ДСТУ «3814:2013 Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг». Склад, структуру ISBN, розміщення, порядок надання та відповідальність щодо використання ISBN регламентує Інструкція про порядок надання Міжнародного стандартного номера книги (ISBN) в Україні.

Положення щодо подання та розміщення в книзі Міжнародного стандартного номера нотного видання (International Standard Music Number – ISMN) визначено положеннями ДСТУ 7343:2013 «Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація нотних видань». Склад, структуру ISMN, розміщення, порядок надання та відповідальність щодо використання ISMN регламентує Інструкція про порядок надання Міжнародного стандартного номера нотного видання (ISMN) в Україні.

У складі кожного ISBN та ISMN міститься ідентифікатор видавця – числовий «еквівалент» найменування (імені) видавця, зареєстрованого у встановленому порядку, що призначений

для ідентифікації цього видавця та його видань у вітчизняному та міжнародному книжковому просторах. Відомості про присвоєні ідентифікатори видавців, надані в користування номери, надходження ОП (як показник активності видавця), місцезнаходження (місце проживання) видавців співробітниками відділу Міжнародної системи стандартної нумерації книг вносяться до довідково-інформаційної бази користувачів систем ISBN та ISMN, інформаційне наповнення та актуалізація якої здійснюється впродовж року.

База призначена для виконання широкого спектра завдань, основне з яких – формування на основі зведених відомостей про видавців електронних реєстрів ідентифікаторів видавців у системах ISBN та ISMN України. Щороку національними агентствами реєстри передаються до Міжнародного агентства ISBN (Велика Британія) та Міжнародного агентства ISMN (ФРН).

Наразі Міжнародне агентство ISBN пропонує всім учасникам міжнародного книжкового простору користуватися електронним Глобальним реєстром видавців (www.grp.isbn-international.org), який є незамінним та ефективним інструментом у роботі книготорговельних організацій, бібліотек, організацій колективного управління авторськими правами та ін.. У свою чергу, Міжнародне агентство ISMN надає можливість споживачам користуватися Міжнародним довідником видавців у системі ISMN (<http://www.ismn-international.org/directory.php>). Пошук відомостей про видавця здійснюється за присвоєним(и) йому ідентифікатором (и), офіційним найменуванням, назвою тощо.

В зв'язку із зазначеним вище дуже важливо, аби видавці вчасно інформували співробітників відділу Міжнародної системи стандартної нумерації книг щодо зміни їхнього місцезнаходження (місця проживання), адреси сайту, електронної пошти та інших відомостей. Як вже зазначалось, ідентифікатор видавця у системі ISBN/ ідентифікатор видавця у системі ISMN є унікальним і «прив'язаний» до його офіційного найменування (імені) – передавати його в користування іншій юридичній чи фізичній особі суворо заборонено.

Щоквартально копія актуалізованої довідково-інформаційної бази даних користувачів систем ISBN та ISMN надається

ся відділу наукового опрацювання обов'язкових примірників, який здійснює облік і державну реєстрацію всіх видів видавничої продукції, що надходить до Книжкової палати України відповідно до чинного законодавства, контроль за її доставлянням та одержанням форм звітності 1-В.

Надзвичайно важливу роль у динамічній розбудові інформаційного суспільства та простору відіграють вітчизняні ЗМІ, що становлять значну частину інформаційних ресурсів держави. У сучасній системі соціальних комунікацій позиції ЗМІ, що, як і книги, «здобули собі перепустку» у цифровий світ, значно зміцнилися, спектр їхньої дії розширився, а рівень впливу на соціум суттєво зростає. Особливе, почесне місце «у великій сім'ї» вітчизняних ЗМІ посідають наукові серіальні (періодичні та продовжувані) видання, які є джерелом оперативної інформації. Саме в публікаціях численних вітчизняних наукових журналів, бюлетенів, збірників, часописів першочергово знаходять відображення результати досліджень українських вчених. Держава, що дбає про власне реноме у міжнародному науковому світі, має створити належні умови для уведення результатів наукової та науково-технічної діяльності у світовий обіг, забезпечивши, тим самим, національній науковій громаді гідну фахову комунікацію.

Наукова комунікація, суть якої полягає в обміні інформацією, становить ядро професійної діяльності учених. І чи не найважливішу роль у забезпеченні цього процесу відіграє наукова періодика, насамперед журнали. Саме вони, ці «провідники нового в науці і техніці» (Ю. Ліхтенштейн), у нинішніх умовах взяли на себе непрості функції оприлюднення сучасних досягнень у різних галузях науки, підтримання дистантного діалогу між науковцями, забезпечення неперервності та спадкоємності досліджень.

Наукові журнали слугують форумом для постійної критичної оцінки наукових гіпотез і теорій. У дослідженнях зарубіжних учених науковій періодиці відведено надзвичайно вагоме місце, що зумовлено передовсім усвідомленням її ролі у поступі науки загалом, а також у здобутті персонального престижу та репутації окремого вченого чи наукового колективу.

Держава, яка в сучасному світі не переймається промоцією наукових здобутків власних фахівців, ризикує опинитися серед країн, що набули статусу аграрно-сировинних додатків і упродовж років марно намагаються його позбутися. Україні, до якої сьогодні прикута увага світової громадськості й для якої формування іміджу сучасної європейської держави є завданням загальнонаціонального масштабу, здійснювати інтеграцію в міжнародний інформаційний простір слід на прикладі розвинутих країн, зокрема через участь у системі ISSN. Поза сумнівами – позитивний імідж, заснований на послідовному позиціонуванні реальних досягнень держави у ключових сферах діяльності, культурної й історичної спадщини нації, наукового потенціалу країни є необхідною умовою визнання міжнародного авторитету України. В інформаційному суспільстві уявлення людей про світ і процеси, що в ньому відбуваються, значною мірою формуються завдяки засобам масової комунікації (ЗМК) та ЗМІ.

Вирішення питання стосовно впровадження в Україні Міжнародної системи стандартної нумерації серіальних видань (далі – система ISSN), учасниками якої наразі є понад 85 країн світу, є вже давно на часі. Незважаючи на те, що ДСТУ 4515:2006 «Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація серіальних видань» набув чинності в Україні ще на початку 2007 року – національний центр ISSN досі не створено.

У разі приєднання до Міжнародної системи даних серіальних видань Україна отримає можливість: доступу до величезних масивів бібліографічної інформації серіальних видань, накопиченої у базі даних Міжнародного центру ISSN; до міжнародних наукометричних баз даних; інтегрувати серіальні видання України у структуру світового інформаційного простору та ввести їх до міжнародного інформаційного обігу; репрезентувати на міжнародному рівні національну бібліографію серіальних видань, зокрема наукових; впровадити штрихове кодування на основі ISSN; здійснювати електронний обмін даними.

3–5 квітня 2017 р., у Національній бібліотеці Республіки Казахстан відбулась міжнародна регіональна навчальна та інформаційна сесія ISSN. У її роботі взяли участь представники Казахстану, Росії, Франції, Білорусі, Узбекистану, України (Книж-

кова палата України) та Киргизстану. Програма сесії була присвячена питанням щодо перспектив розвитку і функціонування Міжнародної системи стандартної нумерації серіальних видань (ISSN) у світі, створення національних центрів ISSN на пострадянському просторі, порядку присвоєння Міжнародного стандартного номера серіальних видань ISSN (International Standard Serial Number) як на національному, так і на міжнародному рівнях, створенню бібліографічних записів ISSN тощо.

Сподіваємось, що наша держава перебуватиме у світовому тренді й приєднається до системи ISSN найближчим часом.

Список використаної літератури

1. Розроблення і комплексний аналіз адміністративних даних випуску видань України у 2015–2016 рр. та формування електронних довідково-інформаційних ресурсів : за 2016 р. / Держ. наук. установа «Кн. палата України ім. Івана Федорова». – Київ, 2016. – 92 с.
2. Погореловська І. Місце ISBN в сучасному інформаційному просторі / Ірина Погореловська // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 11. – С. 9
3. Погореловська І. Проблеми інтеграції вітчизняних серіальних видань у міжнародне соціокомунікативне середовище: ідентифікаційний аспект / Ірина Погореловська // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 7. – С. 9
4. Зелінська Н. «Традиційна» періодика у системі сучасної наукової комунікації: тенденції та перспективи / Надія Зелінська // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2011. – Випуск 5. – С. 153.
5. Дубас О. Імідж держави в інформаційно-комунікаційному просторі: особливості формування. – Режим доступу: <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/3292/1/112-34.pdf>. – Назва з екрана.
6. Погореловська І. По Великому Шовковому шляху / Ірина Погореловська // Вісник Книжкової палати. – 2017. – № 4. – С. 52

Подрезова Марина Александровна
директор Научной библиотеки
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,
Заслуженный работник культуры Украины
library@onu.edu.ua

ЭЛЕКТРОННЫЕ ИЗДАНИЯ: РЕГИСТРАЦИЯ, ДОСТУП, ХРАНЕНИЕ В СОВРЕМЕННОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ

Современные библиотеки вышли на новый уровень обслуживания пользователей, который предполагает использование информационных технологий, сети Интернет, новых подходов к хранению и обеспечению доступа к информации. Стремительное развитие информационных технологий, в частности, возникновения и повсеместное применение Интернета, который стал основным способом распространения различной информации в глобальных масштабах, вызвал появление на рынке электронных изданий. Электронное издание – это электронный документ, который прошел редакционно-издательскую обработку, имеет выходные сведения и предназначенный для распространения в неизменяемом виде. Получение и хранение документов на электронных носителях или, как их называют, электронных изданий является не новым для вузовских библиотек в целом, и непосредственно для Научной библиотеки Одесского национального университета имени И. И. Мечникова. Дело в том, что количество таких документов с каждым днем увеличивается. В связи с этим поднимается вопрос об обеспечении доступа к таким документам, а также их учета.

Библиотечный фонд сегодня – это не только то собрание документов, которым библиотека владеет и которое физически находится в стенах библиотеки, но и электронные ресурсы, к которым она предоставляет доступ. Это было узаконено рядом документов:

ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (от 27.01.1995, редакция от 01.01.2017)

«Государство обеспечивает внедрение и функционирование эффективной системы электронного книгопользования и об-

ращения электронных книг посредством библиотек; развивает отечественное направление по формированию и упорядочению электронных книг, каталогов, баз данных; создает условия и координирует деятельность по функционированию электронных библиотек» (разд. 2, ст. 4, разд. 8, ст. 24).

Постанова КМУ «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» (от 10.05.2002, редакція от 04.11.2015)

В примечании указано, что понятие «все издания» включает в том числе и электронные издания.

Международный стандарт ISO 2789:2006 «Информация и документация. Международная библиотечная статистика»

«Библиотечный фонд (Library Collection) – это все документы, которые библиотека предоставляет пользователям. К ним отнесены документы, хранящиеся локально, а также удаленные ресурсы, право доступа к которым приобретено на постоянной или временной основе».

Напомним, что собой представляют электронные издания. По ГОСТу 7157:2010 «Видання електронні. Основні види та вихідні відомості» электронное издание определяется, как электронный документ, который прошел редакционно-издательскую обработку, имеет выходные сведения и предназначенный для распространения в неизменном виде. Электронные издания по технологии использования делятся на локальные, сетевые и комбинированные. Локальное электронное издание – это электронное издание, выданное определенным тиражом на переносном электронном носителе и предназначенное для персонального использования на компьютере. Сетевое электронное издание – это электронное издание, доступное пользователям через сетевые средства. Электронное издание комбинированного использования – электронное издание, предназначенное как для локального, так и для сетевого использования.

Приказ МОН Украины «Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси» (от 01.10.2012, с изменениями от 01.09.2016)

Уделим немного больше внимания именно этому виду электронных изданий, поскольку в данное время особенно акту-

альной стала подготовка образовательных ресурсов в электронном виде. Преимущества учебных и методических, справочных и дидактических электронных изданий в современном учебном процессе очевидна: доступность, удобство пользования, наличие поисковой системы.

В соответствии с этим Положением целью создания электронных образовательных ресурсов (ЭОР) является модернизация образования, содержательное наполнение образовательного пространства. ЭОР имеет учебно-методическое назначение, является составной частью учебно-воспитательного процесса и считается одним из главных элементов информационно-образовательной среды.

Под ЭОР понимают материалы:

- учебные,
- научные,
- информационные,
- справочные
- средства, разработанные в электронной форме и представленные на носителях любого типа или размещенные в компьютерных сетях.

Хранение, распространение, обеспечение доступа к таким ресурсам и их описание осуществляется путем тиражирования на физических носителях, а также размещения их в электронных репозиториях.

Электронные образовательные ресурсы классифицируются по функциональному назначению, которое определяет их значение и место в образовательном процессе следующим образом:

- учебно-методические (учебные планы, рабочие программы);
- методические (методические указания, метод. пособия, метод. рекомендации);
- учебные (электронные учебники, учебные пособия);
- вспомогательные (справочные и энциклопедические издания, указатели учебной и научной литературы, научные публикации педагогов, материалы конференций);
- контролирующие (тестирующие программы, банки контрольных вопросов и заданий).

Кроме этой классификации существует деление на основные виды, представленное в названном Положении.

Обратимся теперь к вопросу передачи, хранения и обеспечения доступа к электронным изданиям различного типа.

В рамках страны в соответствии с «Положениям про електронні наукові фахові видання» (от 30.09.2004) организация хранения обязательных бесплатных экземпляров изданий находится в ведении Книжной палаты Украины, Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, Национальной парламентской библиотеки Украины, которые по Закону Украины «Про обов'язковий примірник документів» (от 09.04.1999, редакция от 13.01.2016) являются получателями обязательного бесплатного экземпляра. Кроме этого, Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, Национальная парламентская библиотека Украины создают сводный электронный каталог статей всех изданий, представляют его в Интернет на своих веб-сайтах и обеспечивают бесплатный доступ к каталогу и полным текстам статей.

Свой опыт хранения и обеспечения доступа к электронным изданиям имеет и Научная библиотека ОНУ.

В Научной библиотеке функционирует Электронная библиотека и Электронный каталог. Кроме этого, создан и постоянно пополняется Электронный архив-репозиторий ОНУ имени И. И. Мечникова – электронный архив для длительного хранения, накопления и обеспечения долговременного и надежного открытого доступа к результатам научных исследований, проводимых в университете.

В рамках НБ ОНУ на основе нормативных документов и методических рекомендаций, принятых в Украине, разработаны специальные инструкции по вопросу получения, хранения и обеспечения доступа к электронным документам: Положение о Репозитории, Положение об Электронном каталоге, Положение об Электронной библиотеке. Они постоянно обновляются в связи с тем, что работа с электронными ресурсами усовершенствуется, в стране принимаются новые нормативные акты. Кроме этого на каждый названный ресурс составлен Паспорт и определен ответственный сотрудник, отвечающий за функционирование и своевременное пополнение данных ресурсов.

Научная библиотека предоставляет своим пользователям **возможность воспользоваться сетевыми удаленными ресурсами** (базами данных), размещенных на удаленных серверах и доступными посредством сети Интернет:

- открытый доступ – возможность пользования с любых компьютеров, подключенных к сети Интернет;
- закрытый доступ – возможность пользования на территории Научной библиотеки и с компьютеров, подключенных к сети университета (если прописан файл host);
- ограниченный доступ – предназначен для использования ресурсов только в локальной сети Научной библиотеки.

При поступлении электронного издания в НБ в соблюдение ЗУ «Об авторском праве» (от 23.12.1993, редакция от 26.04.2017) сотрудник отдела Информационных технологий проверяет наличие Авторского договора, подписанного данным автором, в существующем и постоянно обновляемом архиве авторских договоров. В случае, когда документ создан в соавторстве, каждый из соавторов принимает условия Авторского договора. Степень открытости документа определяется автором на конкретный документ: во-первых, документ будет доступен в сети Интернет, или же будет доступен только на территории библиотеки, во-вторых, автор определяет объем доступности документа (полный текст, выборочные главы, аннотация и т. д.).

Электронная версия печатного издания или же **электронное издание поступает в Научную библиотеку несколькими путями:**

- непосредственно от автора (доставляет лично или использует электронную почту);
- передает издательство университета.

В первом случае при сдаче электронного издания автор подписывает Авторский договор о передаче прав на использование документа и размещение его в Репозитории и на сайте библиотеки (Электронная библиотека, Электронный каталог). Он же определяет степень открытости документа. Несомненно, что при прямом контакте с автором есть большое преимущество: сотрудник библиотеки имеет возможность информировать автора

о функциях Репозитария, о пользе открытого доступа к документу, о его прямой зависимости с рейтингом как университета, так с личным научным рейтингом ученого.

Пересылка по электронной почте возможна только для тех авторов, Авторский договор которых уже имеется в Базе данных библиотеки.

Электронный документ, который передается в НБ из издательства ОНУ имени И. И. Мечникова, принимается без справки из учебной части, но с подписанием Авторского договора с каждым автором. В случае отсутствия договора НБ размещает документ в ресурсах только закрытого доступа.

Работы аспирантов и студентов размещаются в Репозитарии при наличии рекомендаций научного руководителя. В случае, когда статья публикуется впервые, автор должен предоставить решение Ученого совета факультета или кафедры.

В случае поступления в НБ документа в печатном виде и при условии подписания Авторского договора с автором, документ оцифровывается, вычитывается и размещается на сайте Научной библиотеки в том доступе, который определяют опять же автор.

Электронные документы на сайте НБ публикуются в течение 1-3 дней: в Электронной библиотеке, Репозитарии – полный текст (степень полноты и открытости текста определяет автор), в Электронном каталоге (библиографическое описание). Место размещения документа зависит от его формы:

- периодические издания ОНУ и отдельные публикации из них – в Электронной библиотеке, Электронном каталоге, Репозитарии;
- учебные и методические материалы – в Электронной библиотеке, Электронном каталоге;
- монографии, сборники научных статей, материалы конференций – в Электронном каталоге, Репозитарии;
- периодические издания, издателями которых не является ОНУ, и отдельные публикации из таковых – в Электронной библиотеке, Электронном каталоге.

Работа с электронным документом не ограничивается публикацией его на сайте библиотеки. Информация обо всех доку-

ментах, поступивших в НБ, отражается в Генеральном алфавитном, а также Электронном каталогах.

В соответствии с библиотечным законодательством каждая библиотека обязана вести учет своего фонда, т. е. поступающих и выбывающих документов, в т. ч. и электронных. Не исключением является и Научная библиотека университета. Функции учета состоят в том, чтобы фиксировать наличие и местонахождение документов. Суть учета заключается в регистрации каждого документа в отдельности и подсчете их количества в целом. Учет позволяет:

- определить величину, состав и структуру ресурса;
- контролировать его сохранность;
- отражать данные в планово-отчетной документации организации, а также в государственной статистике;
- идентифицировать регистрационную запись с оригиналом и данными о нем при проверках ресурса.

Учет организуется на основе тщательно составленной технологической документации. В НБ ОНУ разработана «Инструкция по учету электронных ресурсов и документов Научной библиотеки ОНУ имени И. И. Мечникова» (формы учетных документов).

При наличии печатного варианта поступившего электронного издания на каталожной карточке делается отметка о наличии электронной версии печатного издания. Для изданий, не имеющих печатного аналога, создается новый комплект каталожных карточек (как для алфавитного, так и для систематического каталогов).

Любое электронное издание описывается в Электронном каталоге, ему присваивается виртуальный штрих-код и рубрики классификации (обязательной является рубрика: Электронный ресурс).

Получение электронного документа библиотекой закрепляется документально – составляется Акт передачи документа, где указывается: дата поступления документа в НБ, источник поступления, библиографическое описание, электронный адрес, виртуальный штрих-код, дата окончания работы с документом. Акты хранятся в Отделе комплектования и Отделе Информационных технологий.

Когда в НБ поступают электронные издания на носителях любой формы (в основном CD), с данным носителем производят те же действия, что были описаны выше. Хранятся они в специальном Фонде мультимедийных изданий. Каждая единица имеет собственный штрих-код. Для пользования такими изданиями нужно оформить заказ, как и на печатные документы.

Следует выделить ряд преимуществ при комплектовании фонда сетевыми удаленными документами:

- уникальность документов, т. к. некоторые электронные издания не имеют печатных аналогов;
- дублирование печатных изданий помогает библиотеке в книгообеспечении учебного процесса и сохранности фондов.

С 2010 г. в Научной библиотеке был создан институциональный репозиторий открытого доступа как платформы для интеграции в мировое информационное пространство. Назначение Репозитария – это обеспечение открытого доступа к научным исследованиям университета, которое дает возможность продемонстрировать его научный потенциал.

Репозиторий ОНУ состоит из: научных работ ученых университета, монографий, учебных пособий, материалов конференций, периодических изданий ОНУ и других коллекций, которые создаются по необходимости.

В функции репозитария входит:

- обеспечение открытого доступа к научным исследованиям университета, что предоставляет возможность продемонстрировать его научный потенциал, тем самым способствует интеграции в мировое информационное пространство;
- борьба с плагиатом в научных публикациях, как один из способов воспитания академической добротности;
- имеет статус полноценного открытого электронного издания, в котором можно публиковать результаты исследований на уровне печатных изданий.

Репозиторий ОНУ включает около 10 тыс. документов, количество просмотров которых за 2016–2017 гг. составило 670 тыс.

В 2011 году на основании Приказа ректора было решено обязать профессорско-преподавательский состав, научных сотрудников, аспирантов обязательно размещать свои научные, исследовательские и учебные материалы в электронном архиве «Репозитарий ОНУ».

В 2016 году Кабинетом Министров Украины было утверждено распоряжение «Про створення Національного репозитарію академічних текстів» (от 22.07.2016 года № 504-р). Целью создания репозитария является обеспечение доступа к научным данным, предоставление возможности исследователям мониторить последние публикации в своей области знаний, находить партнеров для проектов по общим темам публикаций. Организации, которые инвестируют научные исследования смогут выбирать необходимые им направления разработок. Студенты, преподаватели и научные сотрудники будут иметь возможность получать необходимую литературу в электронном виде со всего мира.

С целью выполнения данного Распоряжения по Приказу ректора ОНУ № 3318-18 от 16.12.2016 года опять же было постановлено преподавателям и сотрудникам университета передавать архивы своих научных публикаций, учебников и пособий в Научную библиотеку в связи с созданием и введением в эксплуатацию Национального репозитария академических текстов.

Поднимая вопрос об электронных изданиях, нельзя не затронуть тему создания таких документов. На сегодняшний день подготовка электронных изданий стала достаточно актуальным вопросом. Различные законодательные документы регламентируют следующие процессы при создании и использовании электронных изданий:

- Требования к электронному специальному изданию – Положения про електронні наукові фахові видання, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України, Вищої атестаційної комісії України від 30.09.2004 № 768/431/547, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18.10.2004 за № 1329/9928

Издание должно содержать:

✓ титульный файл у формате HTML, в котором приводятся: выходные сведения (название Издания, надзаголовочные и подзаголовочные данные, сведения об ответственном редакторе, выходные и выпускные данные, минимальные системные требования, индекс УДК, номер ISSN, знак охраны авторского права, аннотация), список членов редакционной коллегии, тематика согласно действующему перечню областей наук, ссылка на постановление ВАК Украины о включении Издания в перечень научных специальных изданий Украины;

✓ индексный файл в формате HTML, в котором находится содержание Издания с гипертекстовыми ссылками на полные тексты статей;

✓ структурированный текстовый файл с библиографическими описаниями статей (включая их рефераты, аннотации или резюме) на украинском, русском и английском языках для автоматизированного формирования сведенного электронного каталога статей Изданий (структура файла с библиографическими описаниями статей электронного научного специального издания и примеры подачи данных с библиографическими описаниями статей, приведенных в Приложении); файлы с текстами статей в формате HTML или PDF. В случае использования формата HTML для текстовой части статьи графические материалы должны быть представлены в форматах GIF або JPG. Перед текстом статьи указывается ее автор и реферат (аннотация, резюме);

✓ упаковку (коробку, конверт, папку) с этикеткой, на которой приведены выходные данные.

- Получение ISBN для электронного издания – Інструкція про порядок надання Міжнародного стандартного номера книги (ISBN) в Україні (схвалено Вченою радою, протокол № 8 від 27.08.2015) (Київ, 2015).

«ISBN, кроме печатных изданий, присваивают также — электронным изданиям (согласно ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості»): электронному аналогу (копии, версии) печатного издания, самостоятельному электронному изданию. По технологии использования: локальному, сетевому или комбиниро-

ванному использованию. По характеру взаимодействия с пользователем: детерминированному или недетерминированному (интерактивному).

Сначала ISBN был предназначен для идентификации книжных изданий, однако с развитием информационных технологий Международный стандартный номер книги стали проставлять не только на книгах и брошюрах в печатном виде, а и на электронных изданиях, отдельных видах аудиовизуальной продукции.

- Процедура включения в перечень специальных изданий – Порядок формування Переліку наукових фахових видань України затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 17.10.2012 № 1111 “Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України”, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02.11.2012 за № 1850/22162.

Немаловажным вопросом является верстка электронных учебных изданий. Такие вопросы стали подниматься в специальных изданиях все чаще. Например, в статье Надежды Фиголь «Особенности верстання электронных навчальних видань» (Вісн. Книжк. палати, 2017 № 1) обращается внимание на особенности верстки электронных изданий. Процесс и результат верстки печатного и электронного изданий существенно различаются, что объясняется их формой, однако имеются и определенные общие принципы.

Важным моментом в оформлении электронного издания является легкость чтения. Легкость чтения на 50% зависит от верстки. Достижение легкости чтения во время подготовки электронных изданий имеют ряд особенностей:

- информация подается компактно, используются короткие и четкие предложения, разделы и подразделы должны быть сжатыми;
- соблюдение правил классической типографики:
 - ✓ шрифт классический, средний по начертанию,
 - ✓ не использовать только прописные буквы,
 - ✓ обозначать начало абзаца,
 - ✓ буквы должны быть черные на белом или кремовом фоне,

- ширина ряда содержит 50-55 знаков;
- соблюдение важных правил компьютерного набора:
- пробел – признак нового слова,
- разделительные знаки,
- тире отделяется с двух сторон пробелами,
- неразрывный пробел – между инициалами и фамилией, сокращения «и т. д.», «и т. п.»),
- дефис – в сложных словах,
- выравнивание следует делать по левому краю.

Таким образом, основным требованием для верстки электронных изданий, особенно образовательного характера, является читабельность текста. Создать электронный образовательный ресурс высокого качества (в техническом отношении) возможно, только придерживаясь основных правил классической типографики и не пренебрегая правилами компьютерного набора.

Приложение 1

Нормативные документы, регламентирующие издание, хранение и обеспечение доступа к электронным ресурсам

1. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України від 23 груд. 1993 р., редакція від 26 квіт. 2017 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

2. Про бібліотеки і бібліотечну справу [Електронний ресурс] : Закон України від 27 січ. 1995 р., редакція від 1 січ. 2017 р.). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/32/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

3. Про обов'язковий примірник документів [Електронний ресурс] : Закон України від 09 квіт. 1999 р., редакція від 13 січ. 2016 р.). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-14> (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

4. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 608 від 10 трав. 2002 р., редакція від 04 листоп. 2015 р.). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-%D0%BF> (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

5. ДСТУ ISO 2789:2006. Інформація и документація. Международная библиотечная статистика [Електронний ресурс]. – Введений 2016.09.01. – Режим доступу: http://studopedia.ru/12_146764_mezhdunarodniy-standart-ISO--informatsiya-i-dokumentatsiya--mezhdunarodnaya-bibliotechnaya-statistika.html (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

6. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси № 1060 від 01 жовт. 2012 р. [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства освіти і науки України : із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 1061 від 01 верес. 2016 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12> (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

7. Положення про електронні наукові фахові видання, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України, Вищої атестаційної комісії України від 30 верес. 2004 р. № 768/431/547 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1329-04> (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

8. Порядок формування Переліку наукових фахових видань України [Електронний ресурс] : затвердж. Наказом Міністерства освіти і науки України від 17 жовт. 2012 р. № 1111 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України», зареєстр. в Міністерстві юстиції України 2 листоп. 2012 р. за № 1850/22162. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1850-12> (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

9. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 608 від 10 трав. 2002 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-%D0%BF> (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

10. ДСТУ 7157:2010. Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості [Електронний ресурс]. – Введений 2010.07.01. – Режим доступу: http://ntb.pstu.edu/images/N-rabotniku/DSTU_7157_2010.pdf (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

11. Інструкція про порядок надання Міжнародного стандартного номера книги (ISBN) в Україні [Електронний ресурс] : схвалено Вченою радою, протокол № 8 від 27.08.2015 / Держ. наук. установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». – Київ, 2015. – 21 с. – Режим доступу: <http://www.adverta.com.ua/publications/Instruktsiya-pro-poryadok-nadannya-mIzhnarodnogo-standartnogo-nomera-knigi-ISBN-v-Ukraini.pdf> (дата звернення: 26.06.2017). – Загл. з екрана.

Приложение 2

Извлечение из «Наказу МОН України «Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси» № 1060 от 01.10.2012 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 1061 от 01.09.2016)».

II. Основні види та функціональна класифікація ЕОР

2.1. До основних видів ЕОР належать:

електронний документ – документ, інформація в якому подана у формі електронних даних і для використання якого потрібні технічні засоби;

електронне видання – електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості й призначений для розповсюдження в незмінному вигляді;

електронний аналог друкованого видання – електронне видання, що в основному відтворює відповідне друковане видання, зберігаючи розташування на сторінці тексту, ілюстрацій, посилань, приміток тощо;

електронні дидактичні демонстраційні матеріали – електронні матеріали (презентації, схеми, відео- й аудіозаписи тощо), призначені для супроводу навчально-виховного процесу;

інформаційна система – організаційно впорядкована сукупність документів (масивів документів) та інформаційних технологій, в тому числі з використанням технічних засобів, що реалізують інформаційні процеси та призначені для зберігання, обробки, пошуку, розповсюдження, передачі та надання інформації;

депозитарій електронних ресурсів – інформаційна система, що забезпечує зосередження в одному місці сучасних ЕОР

з можливістю надання доступу до них через технічні засоби, у тому числі в інформаційних мережах (як локальних, так і глобальних);

комп'ютерний тест – стандартизовані завдання, представлені в електронній формі, призначені для вхідного, проміжного і підсумкового контролю рівня навчальних досягнень, а також самоконтролю та/або такі, що забезпечують вимірювання психофізіологічних і особистісних характеристик випробовуваного, обробка результатів яких здійснюється за допомогою відповідних програм;

електронний словник – електронне довідкове видання упорядкованого переліку мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнених відповідними довідковими даними;

електронний довідник – електронне довідкове видання прикладного характеру, в якому назви статей розташовані за абеткою або в систематичному порядку;

електронна бібліотека цифрових об'єктів – набір ЕОР різних форматів, в якому передбачено можливості для їх автоматизованого створення, пошуку і використання;

електронний навчальний посібник – навчальне електронне видання, використання якого доповнює або частково замінює підручник;

електронний підручник – електронне навчальне видання із систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі, може містити цифрові об'єкти різних форматів та забезпечувати інтерактивні режими взаємодії з усіма учасниками навчально-виховного процесу;

{Абзац тринадцятий пункту 2.1 розділу II в редакції Наказу Міністерства освіти і науки № 1061 від 01.09.2016}

електронні методичні матеріали – електронне навчальне або виробничо-практичне видання роз'яснень з певної теми, розділу або питання навчальної дисципліни з викладом методики виконання окремих завдань, певного виду робіт;

курс дистанційного навчання – інформаційна система, яка є достатньою для навчання окремим навчальним дисциплінам за допомогою опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середо-

вищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій;

електронний лабораторний практикум – інформаційна система, що є інтерактивною демонстраційною моделлю природних і штучних об'єктів, процесів та їх властивостей із застосуванням засобів комп'ютерної візуалізації.

2.2. За функціональною ознакою, що визначає значення і місце ЕОР в навчальному процесі, їх можна класифікувати як:

навчально-методичні ЕОР (навчальні плани, робочі програми навчальних дисциплін, розроблені відповідно до навчальних планів);

методичні ЕОР (методичні вказівки, методичні посібники, методичні рекомендації для вивчення окремого курсу та керівництва з виконання проектних робіт, тематичні плани);

навчальні ЕОР (електронні підручники та навчальні посібники);

допоміжні ЕОР (збірники документів і матеріалів, довідники, покажчики наукової та навчальної літератури, наукові публікації педагогів, матеріали конференцій, електронні довідники, словники, енциклопедії);

контролюючі ЕОР (тестуючі програми, банки контрольних питань і завдань з навчальних дисциплін та інші ЕОР, що забезпечують контроль якості знань).

Порпуліт Олена Олександрівна
*кандидат філологічних наук, доцент інституту журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

АУДИТОРІЯ ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ СУБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Науково-технічний прогрес, активізований на початку ХХІ століття, спровокував залучення людства у процеси, які характеризуються новітніми технічними можливостями поширення інформації, з одного боку, і практично необмеженим охопленням аудиторії, з іншого, сформував ситуацію, в якій новітні інформаційно-комунікаційні технології породжують інший соціальний порядок. Так, акцентуючи на «найусеохопнішому аспекті комунікації» – її здатності до взаємодії, науковці визначають сьогодинішній стан існування людини як «глобальну ойкумену» комунікаційної взаємодії та обмінів, які стимулюють глибокі культурні трансформації і перетинання [1: 17]. На думку Є. Цуканова, «в інформатизованому суспільстві замість живих людей діють «соціальні агенти», справжня культура замінюється соціальними технологіями, людські стосунки – психотехнологічними маніпуляціями. Виформуються так звані модульні відносини, в яких діють не особистості, а функції; оскільки ж функції є типовими і тимчасовими, то партнери є взаємозамінюваними» [2]. Акцентуючи на революційних змінах у сфері засобів масової інформації, свідками яких ми стали в останні десятиліття, А. Махмуд та Ф. Аутер зазначають, що «нові медіа (інтернет, мультимедійні технології та ін.) відбивають безліч різноманітних конфігурацій комунікації, багатство форм, виявляють зв'язок між особливостями міжособистісного спілкування (наприклад, інтерактивність, демасифікація, синхронізація) та характеристиками масової інформації (наприклад, масифікація, використання новітніх технологій)» [3: 2].

Отже, на поверхні – актуальні тенденції: фрагментація, індивідуалізація уподобань аудиторії і, відповідно, споживання ЗМІ, підвищення інформаційно-комунікаційної активності аудиторії, здатної опанувати й впроваджувати в повсякденне

життя новітні інформаційні технології, спроможної сформувати нові практики їх використання (платне телебачення, інтернет-телебачення, соціальні мережі, форуми та ін.). Окреслені трансформації сучасного інформаційно-комунікаційного простору ставлять на порядок денний питання про зміну статусу поняття «аудиторія» і зародження нових взаємовідношень між мас-медіа та аудиторією.

На еволюції від масового суспільства до «сегментованого суспільства» як результаті нових комунікаційних технологій, зосереджених на диверсифікованій, спеціалізованій інформації акцентує М. Кастельс: «аудиторія стає все більш сегментованою за ідеологіями, цінностями, смаками і стилями життя» [4: 325]. Визначаючи аудиторію як «не пасивний об'єкт, але інтерактивний суб'єкт», М. Кастельс наголошує на тому, що саме цей факт «відкрив шлях до диференціації аудиторії й з того моменту як технологія, корпорація й інститути дозволили такі кроки, – до подальшої трансформації ЗМІ в бік сегментації, «роботи на замовлення», індивідуалізації» [4: 323]. Отже, аудиторія, на яку скеровані мас-медіа, прагне обирати повідомлення, поглиблюючи власну сегментацію та урізноманітнюючи індивідуальні відношення між певним засобом масової інформації та конкретним отримувачем повідомлення.

У сучасному глобальному технологічно-опосередкованому середовищі Дж. Лалл фіксує певні трансформації, що відбулися в дослідженнях медіа-аудиторії. Так, на початку минулого століття провідним завданням дослідників було документування ланцюжку впливу при переході від «надавача» до «отримувача» з метою вимірювання наслідків [1: 92] і визнання того факту, що мас-медіа загалом радше посилюють наявні шаблони людської поведінки, ніж змінюють їх. Поступово дослідники визнають активну роль аудиторії, акцентуючи, що «люди самі «медіують», опосередковують вплив мас-медіа» [1: 93]. У 70-ті роки теоретики зосередилися на негативному впливі мас-медіа – теорія використання і задоволення: «Замість запитувати, що робить мас-медіа з людьми, прихильники теорії поставили питання: «Що роблять люди з мас-медіа?»» [1: 94]. Дж. Лалл констатує результати емпіричних досліджень, згідно з якими в повсякден-

ній діяльності фізіологічно, пізнавально та емоційно життєвий досвід людини взаємодіє з телебаченням, комп'ютерною технікою та новими засобами масової комунікації так, «ніби вони не менш «реальні», ніж безпосереднє соціальне спілкування» [1: 100]. Телебачення, соціальні мережі, новітні засоби масової комунікації стають «життєво важливими компонентами комунікаційної системи родини та інших груп глядачів» [1: 102]. Така медіа-опосередкована міжлюдська взаємодія, що сприймається як безпосередня, отримала назву «парасоціальної взаємодії» [1: 100]. У контексті зазначених трансформацій Дж. Лалл пропонує аудиторію розглядати як таку, що «складається не з індивідів, а з груп, об'єднаних чимось спільним, здебільшого досвідом чи звичками, пов'язаними із мас-медіа. Ми зазвичай використовуємо вираз «аудиторія», щоб описати саме такі групи (аудиторія певного каналу, певного видання...), або «цільову аудиторію рекламодавців»» [1: 104]. Отже, з одного боку, зростання кількості та спеціалізації ЗМІ провокує більшу кількість аудиторій, але вони менші та однорідніші, з іншого – відбувається розпорошення уваги аудиторії на дедалі зростаючу кількість мас-медіа: «Зростання чисельності каналів означає урізноманітнення змісту. Урізноманітнення змісту означає можливості широкого вибору для глядачів; широкий вибір означає, що аудиторія поділяється на дедалі вузчі групи глядачів, залежно від різниці в тому, чому вони віддають перевагу при перегляді» [1: 112]. Сегментація і фрагментація мас-медіа здатні надати нові можливості індивідуальним глядачам, оскільки пропонують їм те, чого вони бажають. Прагнення сучасних мас-медіа створювати продукцію для окремих аудиторій, з одного боку, та пошук представниками аудиторії спеціалізованої медіа-продукції, з іншого, більшою мірою роз'єднують аудиторії, ніж стимулюють до ефективного обміну досвідом та обговорення проблем сучасності: «Фрагментація медіа-аудиторії веде до зменшення спільного для всього суспільства досвіду, що призводить до болючої втрати громадського духу і до соціальної поляризації» [1: 113].

Дослідження, проведені Дж. Вебстером і Т. Ксіазеком, навпаки, ставлять під сумнів твердження, що фрагментація аудиторії, як один із найрепрезентованіших наслідків росту цифрових

медіа, є свідченням соціальної поляризації. До факторів, формуючих фрагментацію аудиторії, дослідники уналежнюють взаємодію засобів масової інформації і аудиторії; неухильний ріст числа торгівельних мереж і продуктів, конкуруючих за суспільну думку; новітні пропозиції соціальних мереж [5: 4–5]. Інша справа, як представники аудиторії поведуться з цими ресурсами. Дж. Вебстер і Т. Ксіазек акцентують, що користувачі мас-медіа обирають продукти залежно від уподобань, які, в свою чергу, відбивають їхні потреби, настрої, відношення і смаки, але дії користувачів «раціональні» в тому сенсі, що вони слугують психологічній схильності [5: 5]. Такий раціональний вибір забезпечується наявністю у користувачів «медіа-репертуарів», які ефективно обмежують й організують вибір продуктів, зводять до мінімуму витрати на їхній пошук. Проте не достатньо чітко дослідники окреслюють шляхи і принципи формування так званих «медіа-репертуарів» – «підмножини доступних ЗМІ, які люди використовують на щоденній основі» [5: 10]. Дж. Вебстер і Т. Ксіазек пропонують медіацентристський підхід, згідно з яким це «макрорівневий спосіб бачення аудиторії, що характеризує її за допомогою інших засобів масової інформації, які вона використовує» [5: 11]. З одного боку, таке розуміння аудиторії дає змогу з'ясувати, як на підставі вибору спільних репертуарів конкретні користувачі об'єднуються в групи, з іншого, визначити якою мірою суспільна увага розосереджується по медіа-середовищам. Послугуючись мережевим аналітичним підходом до фрагментації, в основі якого полягає розуміння аудиторії і засобів масової інформації як вузлів в мережі і дублювання аудиторії як показник зв'язку між ними, дослідники доходять висновку, що «те, як аудиторії пересуваються в медіа-середовищі, не є характерним для поляризованих глядачів» [5: 16].

Закономірною реакцією на появу фрагментованої, сегментованої і диверсифікованої аудиторії, за визначенням багатьох дослідників, стали соціальні мережі, «які забезпечували обмін ідеями, циркуляцію робочої сили і «перехресне запилення» між технологічною інновацією і діловим підприємництвом» [4: 368]. Згідно з власною концепцією *computopia* (аббревіатура від *Computer utopia*), Й Масуда вводить поняття «інформацій-

них вільних спільнот», провідними характеристиками яких є: володіння реальними можливостями; зв'язаність через інформаційний простір (через мережі); збільшення розосередженості й складності зв'язків в межах спільнот; здатність переходити з однієї спільноти до іншої; можливість участі як в реальній, так і у віртуальній спільноті та ін. [6]. Комунікація в межах таких спільнот дає змогу віднайти однодумців, які дотримуються схожих соціальних практик у повсякденному житті, для яких розмежування на рівні тезаурусу й габітусу стають маркером для визначення «своїх / чужих» в безмежному просторі інтернету. Враховуючи різноманітність тематичної скерованості інформаційних ресурсів і форму репрезентованої інформації, можна говорити про наявність в інтернет-середовищі великої кількості спільнот, які виформовують в межах себе власні норми та правила мережевої поведінки.

Згідно з викладеними міркуваннями, аудиторія як інтерактивний суб'єкт інформаційно-комунікаційної взаємодії домінує над інформаційно-комунікаційним простором сьогодення: обирає контент, замовляє та диктує власні уподобання медіарепертуару, формує мережеві спільноти. Дійсно, аудиторія виступає одночасно адресатом і адресантом медійних комунікацій, у зв'язку з чим сучасні мас-медіа прагнуть «налагодити» діалог з аудиторією, максимально врахувати її інтереси, пріоритети, смаки – і як наслідок, пропозиція консьюмеризованої продукції, штучний контент, трансформація інформаційно-комунікаційної взаємодії:

соціальне суспільство	→	сукупність індивідуалізованих суб'єктів
інформування	→	маніпулювання
об'єктивна реальність	→	акцент на суб'єктивній, віртуальній реальності повсякдення

Доказом ілюзорності домінування аудиторії над мас-медіа є існування мережевих спільнот, утворених на підставі інформаційно-комунікаційної взаємодії прихильників певного засобу масової інформації, обговорення на сайтах інтернет-версій мас-медіа ефірного контенту, рейтингові виміри популярнос-

ті мас-медіа, які в подальшому використовуватимуться як чинник продажу рекламного часу та ін. Отже, процеси фрагментації, сегментації аудиторії, посилення значення індивідуального вибору і персональних смаків аудиторії, що спостерігаються в сучасному глобальному технологічно-опосередкованому середовищі, набирають обертів, і якими будуть наслідки означених тенденцій, позитивними (як противага масифікації, консьюмеризації) чи негативними (відокремлення індивідів, позбавлення їх суспільно-активної соціальної позиції), акцентують перспективи подальшого дослідження.

Література

1. Лалл Дж. Мас-медіа, комунікація, культура : глобальний підхід / Джеймс Лалл ; пер. з англ. О. Гриценка [та ін.]; за ред. О. Гриценка, Н. Гончаренко. – К. : К. І. С., 2002. – 264 с.
2. Цуканов Е. А. Место информационной среды в экосистеме «человек – социум» [Электронный ресурс] / Цуканов Е. А. – Режим доступа : <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=226&level1=main&level2=articles>
3. Mahmoud A. E.-B, Auter P. J. The Interactive Nature of Computer-Mediated Communication [Electronic Resource] / Abd El-Basit Mahmoud & Philip J. Auter // American Communication Journal. – 2009. – Vol. 11, No. 4. – 36 p. – Access : http://ac-journal.org/journal/2009/Winter/Articles/110401%20Interactive_Nature.pdf
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
5. Webster J., Ksiazek T. The Dynamics of Audience Fragmentation: Public Attention in an Age of Digital Media [Electronic resource] / James G. Webster, Thomas B. Ksiazek. – Access : [http://webster.soc.northwestern.edu/pubs/Webster%20&%20Ksiazek%20Audience%20Fragmentation%20_\(in%20press%20JOC\).l.pdf](http://webster.soc.northwestern.edu/pubs/Webster%20&%20Ksiazek%20Audience%20Fragmentation%20_(in%20press%20JOC).l.pdf)
6. Masuda Y. The Information Society as Post-industrial Society / Yoneji Masuda. – Washington, D.C. : World Future Society, 1980. – 171 p.

Похилюк Олена Миколаївна
*кандидат філологічних наук, завідувачка кафедри
української філології Вінницького обласного комунального
гуманітарно-педагогічного коледжу*
olhovaolena@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ПОСИЛАНЬ НА ПЕРШОДЖЕРЕЛА

Наукові розвідки в будь-якій галузі досліджень повинні базуватися на надійній та достовірній інформації. Обов'язковою вимогою для дослідника є всебічне та глибоке вивчення ним досвіду попередників, які займалися вирішенням як обраної, так і суміжних проблем. На початковому етапі наукової роботи вивчення наявних джерел дозволяє обрати та конкретизувати тему дослідження, визначити його об'єкт, розробити теоретичні передумови майбутньої наукової роботи, допомагає визначити актуальність обраної теми дослідження. У написанні наукових праць важливу роль відіграє інформаційна база дослідження. Наявність посилань у тексті наукової роботи свідчить про обізнаність автора з дослідженнями в обраній галузі, обґрунтованість положень авторського дослідження.

Поява цитатії є важливим методом реалізації інтертекстуальних відношень. При цьому сам термін «цитата» може трактуватися у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні цитата – це дослівне відтворення фрагменту будь-якого тексту, яке зазвичай маркується лапками та вказівкою на автора (В. Р. Гальперін, В. П. Москвін, Р. С. Салова та ін.). Широке розуміння цитування (Ф. А. Литвин, Ю. А. Сорокін, Е. А. Козицька та ін.) представлено безліччю формулювань і може включати різноманітні явища: точні і перетворені текстові фрагменти, імена авторів, персонажів та назви вербальних і невербальних творів, невербальні компоненти різних видів мистецтва, афоризми, прислів'я, приказки тощо. Використовуються в широкому значенні терміни «цитування» і «цитата», навіть іноді не відокремлюються від термінів «інтертекстуальність» та «інтертекст» і можуть вживатися як синоніми (А. К. Жовківський).

І. В. Алещанова у своєму дисертаційному дослідженні «Цитація в газетному тексті» класифікує цитати на основі критеріїв «форми і обсягу», виділяючи при цьому структурні типи цитації, такі як повну, редуковану і сегментовану, а згідно з виконуваною функцією виділяє цитату-думку, цитату-приклад, цитату-замінник. Повна цитата – взятий дослівно, без скорочень, відрізок тексту джерела із закінченим змістом. Редукована цитата – скорочений у відповідності з цілями цитування відрізок тексту джерела, який отримує логічне завершення в навколишньому контексті. Застосування даного типу цитації засноване на прийомі синтаксичного злиття цитованого тексту та авторської думки без використання спеціальних слів. Перехід до цитати позначається при цьому за допомогою лапок. Сегментована цитата – це цитата з пропущеними елементами, які не є важливими для даного контексту [1].

Д. Б. Гудков, В. О. Красних, В. В. Захаренко, Д. В. Багаєва класифікують цитати відповідно до особливостей їх вживання і розмежовують випадки використання: канонічні (цитата наводиться без зміни) і трансформовані (цитата змінюється, при цьому вона легко пізнавана) [3, с. 111].

Форми цитування в науковому тексті включають експліцитне та імпліцитне цитування, з одного боку, і трансформоване і нетрансформоване, з іншого. Експліцитне цитування традиційно супроводжується графічними чи лексичними маркерами. Як лексичні маркери можуть використовуватися ономастичні цитати, а також узагальнені слова і вирази (говорять, згідно з відомим висловом тощо). Імпліцитне цитування характеризується відсутністю частини, на яку мали б посилатися, і графічних засобів виділення та передбачає різні трансформації вихідної цитати. Імпліцитні цитати особливо поширені в заголовках і підзаголовках наукових статей, які є сильними позиціями тексту.

Досить поширене в науковому тексті трансформоване цитування, що пов'язане з інтертекстуальною сутністю самої цитати, її приналежністю одночасно до двох контекстів (вихідного та даного) і з установкою наукового стилю на надання максимального ефективного емоційного й естетичного впливу на реципієнта.

Структурна трансформація передбачає лексичні чи граматичні зміни первісного складу цитати. Лексична трансфор-

мація включає заміну однієї лексичної одиниці в складі цитати на іншу, розширення або скорочення цитати, комбінування елементів двох різних цитат. Граматична трансформація передбачає різні морфологічні і синтаксичні перетворення: зміна числа або роду іменників, часових форм дієслова, заміна службових слів, зміна типу синтаксичної зв'язку, заміна стверджувальної конструкції заперечною, питальною (і навпаки) тощо. У ряді випадків цитата може зазнавати одночасно і лексичних, і граматичних трансформацій. Це явище називається змішаною трансформацією.

Оскільки ми живемо в інтертекстуальному світі і все вже колись було сказано і написано, то цитата – це фундамент нового тексту, який використовується автором для того, щоб збагатити свою роботу думками попередників та сучасників і вибудувати нові умовиводи.

За Л. Мацько та Г. Денискіною, мета посилань на першоджерела в науковій праці полягають у тому, щоб «аргументувати, доповнити або проілюструвати власну думку фактами з інших наукових текстів; підтвердити чи спростувати чужу тезу; довести хибність аргументації, порівняти різні підходи вчених стосовно описуваної проблеми» [5, с. 231].

Беззаперечною є думка про те, що необхідно подавати посилання на всі джерела чи матеріали, згадані в авторському науковому тексті. Використання окремих термінів, запропонованих іншими авторами, теж є посиланням. Як зауважують дослідники, це допомагає відшукати подібний документ, перевірити точність указаних даних, з'ясувати інформацію, обставини виникнення ідеї чи контексту [5, с. 231].

Посилання можна робити у вигляді цитати, дослівного чи недослівного переказу з окремими цитованими елементами, вказівки на автора.

Під час написання наукової роботи треба правильно використовувати техніку цитування, особливо в тому випадку, коли дослідник посилається на авторитетне джерело, виражає нову думку або наводить нові факти. Цитата – це «своєрідний вид фактичного матеріалу, частина тексту, запозичена в інших авторів, тому її слід брати в лапки і точно вказувати джерело, щоб уникнути звинувачення в плагіаті» [5, с. 231].

Як зауважують лексикографічні джерела, «цитата – точний, дослівний уривок з якого-небудь тексту» [2, с. 1586]. Цитати наводять тільки для підтвердження аргументів або описів автора. Загальний підхід до цитування полягає в тому, що цитати можуть бути в кожному розділі й параграфі, за винятком тих місць, де автор розвиває свою позицію або підсумовує результати дослідження. Загальновідомо, що процес цитування вчені розглядають як «застосування або розвиток старого наукового знання (його акумуляція)» [5, с. 232]. У вищеназваній праці зазначено також, що «діапазон функціональних можливостей цитування надзвичайно широкий, однак у конкретних наукових працях ці можливості завжди використовують лише частково, у зв'язку з індивідуальним стилем мислення та мовним чуттям автора» [5, с. 232].

За О. М. Семиног, основними функціями цитати в текстах наукового стилю є комунікативна, когнітивна, аргументативна.

Окремі дослідники виділяють такі комунікативні функції цитат залежно від прагматичної мети їх використання та характеру зіставлення двох ситуацій:

1. Функція висування. В цьому випадку певна схожість робить можливим постановку події, явища чи об'єкта поруч з іншою важливою прецедентною подією, явищем, об'єктом з метою підкреслення значущості першого.

2. Ілюстративна функція. Основне призначення цитат у цій функції – зробити текст максимально доступним для сприйняття за допомогою надання йому більшої наочності, барвистості, конкретності, достовірності. Ілюстративна функція виявляється по-різному залежно від сутності зв'язку, що лежить в основі співвідношення цієї і попередньої ситуацій, та додаткових функціональних відтінків цитат.

3. Переконлива функція. Вихідна і дана ситуації виявляються пов'язаними спільною ідеєю, вираженою в тому чи іншому цитованому висловлюванні: автор використовує цитату з авторитетного джерела для підтвердження правильності своєї думки, переконання адресата у своїй правоті.

4. Номінативно-коментувальна функція. Дві ситуації, що об'єднані загальним найменуванням, як правило, супроводжу-

ються його роз'ясненням. Тут згадуються різні об'єкти дійсності з виразними назвами [8].

Текст цитати варто починати і закінчувати лапками. Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело для критичного аналізу того чи іншого тексту слід наводити цитати. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст. Саме тому слова цитати наводять у тій граматичній формі, в якій вони подані в літературному джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Цитування має бути повним, без перекручень і довільного скорочення авторського тексту. У разі пропуску деяких слів чи словосполучень на початку цитати ставлять крапки. Цитату необхідно подавати безпосередньо з першоджерел, а не з праць інших авторів.

Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вислів «так званий».

Наукова робота не повинна бути переповнена цитатами. Не допускається об'єднання в одне ціле кількох цитат, узятих із різних місць того самого або різних джерел. Кожну цитату слід оформляти окремо.

Як зауважують дослідники, цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора [7]. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, на кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається.

Цитування в наукових працях не повинне бути ні надмірним, ні недостатнім, бо і те, і інше знижує рівень наукової праці: надмірне цитування створює враження компілятивності праці, а недостатнє – знижує наукову цінність викладеного матеріалу. На одній сторінці дослідження не повинно бути більше трьох цитат. Якщо ж вимагається більша кількість цитат, то їх краще подавати в переказі з указівкою на джерело. При такому непрямому цитуванні, що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок, конкретним щодо оцінювання його результатів.

Небажано починати розділ чи підрозділ з цитати, так само небажано завершувати їх цитатою. Вступна частина і висновки у кожному структурному елементі роботи повинні бути написані автором самостійно.

Як слушно зауважує В. О. Коломієць, «кожна цитата або думка, запозичена з праці іншого автора, має обов'язково супроводжуватися посиланням на використане джерело» [4, с. 36]. Посилання в тексті наводять у вигляді номера, під яким у списку літератури наведено відповідне джерело та номер сторінки. Посилання на першоджерела подають у квадратних дужках. Їх в тексті науково-дослідної роботи слід оформляти так: [8, с. 25]. Посилання є обов'язковими і тоді, коли використовуються цифри, факти, схеми тощо. Якщо здійснюється посилання відразу на кілька джерел загалом, то запис матиме такий вигляд: [3; 17; 21]. Якщо ж першоджерела в списку літератури розміщені послідовно, то посилання подається через дефіс, наприклад [2-6]. Такий спосіб посилань дозволяє значно зекономити обсяг тексту роботи, оскільки відпадає необхідність виносок на сторінках, хоча допускається посилання і у виносках. При цьому, зрозуміло, оформлення посилання на певне джерело має відповідати його бібліографічному опису за списком використаної літератури. У випадку, коли на одній сторінці праці наводиться кілька посилань на одне й те саме джерело, тоді в другому і наступних посиланнях замість номера джерела пишуть «Там само» і, якщо потрібно, номер сторінки, на яку роблять посилання, наприклад [Там само, с. 16].

Якщо певний текст цитується не за першоджерелом, а за іншим виданням чи документом, то посилання треба розпочати словами: «Цит. за: ».

Якщо автор роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора роботи, а весь текст застереження вміщується в круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш – О. П.), (підкреслення наше – О. П.), (розрядка наша – О. П.) та ін.

Таким чином, жодне наукове дослідження неможливо оформити без використання посилань на список використаних

джерел та без застосування цитування, при вживанні якого слід дотримуватися чітко окреслених вимог та правил введення цитат в авторське наукове дослідження та їх оформлення.

Список використаної літератури

1. Алещанова И. В. Цитация в газетном тексте : на материале современной английской и российской прессы : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.02.20 / И. В. Алещанова . – Волгоград, 2000. – 208 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Гудков Д. Б. Некоторые особенности функционирования прецедентных высказываний [Текст] / Д. Б. Гудков, В. В. Красных, И. В. Захаренко, Д. В. Багаева // Вестник МГУ. – 1997. – № 4. – С. 106-118.
4. Коломієць В. О. Як виконувати курсову роботу : [метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл.] / В. О. Коломієць. – Київ : Вища шк., 2003. – 69 с.
5. Мацько Л. І. Українська наукова мова (теорія і практика) : [навч. посібник] / Л. І. Мацько, Г. О. Денискіна. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2011. – 272 с.
6. Пентилок М. І. Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови та методики її навчання) : [навчально-методичний посібник для студентів] / М. І. Пентилок, І. В. Гайдаєнко, Т. Г. Окуневич. – Київ : Ленвіт, 2010. – 120 с.
7. Правила цитування та посилання на використані літературні джерела [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studopedia.org/2-31712.html>
8. Функції цитат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mybiblioteka.su/9-40550.html>

Руда Тетяна Вікторівна
*магістр педагогічної освіти, спеціаліст вищої
 категорії, викладач-методист Вінницького
 гуманітарно-педагогічного коледжу*

**МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА: ВИМОГИ ДО
 ЇЇ СКЛАДАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ;
 УМОВИ АПРОБАЦІЇ**

*Учительська професія –
 це людознавство,
 постійне проширення в
 складний духовний світ
 людини, яке ніколи не
 припиняється.*

В.О. Сухомлинський

Панорама методичних розробок

У поточному навчальному році науково-педагогічні працівники видали: **монографію** «Евфемізми в мові української містичної прози початку XXI ст.»; **автореферат** Похилюк О. М.; понад 94 методичних розробок, методичні рекомендації, тестові завдання, робочі зошити, навчально-методичний комплекс окремих дисциплін, зразки пробних уроків в ЗОШ, які пройшли широку апробацію при Вченій раді КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»; понад 102 науково-полярних статей, тез у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій різного рівня, які проводилися в м. Вінниці, Києві, Хмельницькому, Умані, Житомирі, Болгарії, республіці Білорусь, Чеській республіці, Польщі. Організація наукової роботи викладачів у 2015-2016 н. р.: участь у чотирьох галузевих виставках, фестивалях, мистецьких конкурсах; проведено понад 11 лекцій, майстер-класів, тренінгів за участю провідних вчених, науковців, фахівців-практиків; виконання плану підготовки дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук – 12 осіб.

Найвагоміші досягнення

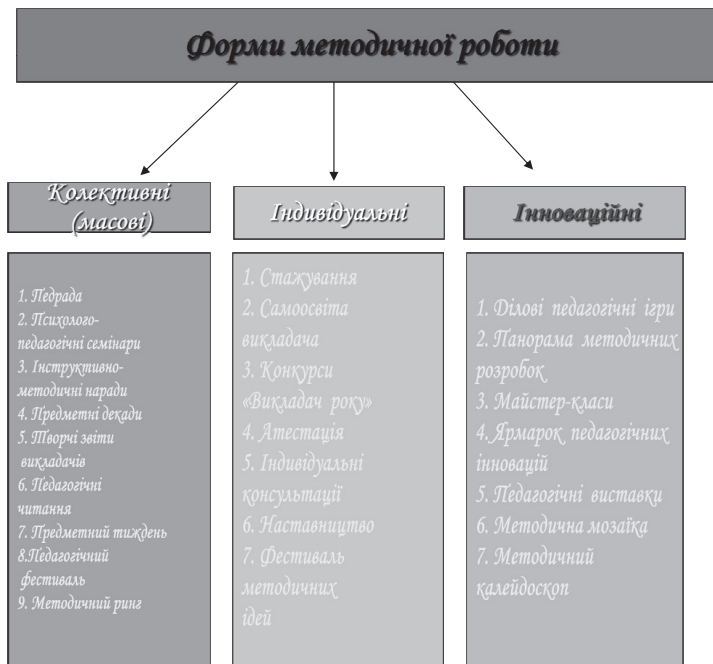
За результатами всеукраїнського освітнього конкурсу методичних напрацювань викладачі Омелянчик Т. Г. та Похилюк О. М. отримали перемогу "Освітній Оскар-2015" в номінації "Учитель" (грудень, 2015 р.)

Методична розробка цих самих викладачів "Рідна Вінниця: містознавчий матеріал для роботи на уроках та в позаурочний час з учнями початкових класів" отримала гриф Міністерства освіти і науки України "Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах" (Лист Інституту модернізації змісту освіти № 2.1/12-Г-251 від 27. 05.2016 року)

Організаційна структура методичної роботи

Методична розробка: вимоги до її складання та оформлення; умови апробації

Методична розробка – це посібник, що розкриває форми, засоби, методи навчання, елементи сучасних педагогічних технологій або самі технології про навчання і виховання стосовно конкретної теми занять, теми навчальної програми, викладання курсу в цілому.

Методична розробка може бути як індивідуальною, так і колективною. Вона спрямована на професійно-педагогічне вдосконалення викладача або майстра виробничого навчання, або якості підготовки з навчальних спеціальностей.

Методична розробка (методичні рекомендації, методичні вказівки):

- конкретного заняття;

- серії занять;
- теми програми:
- приватної (авторської) методики викладання предмета;
- загальної методики викладання предметів;
- нових форм, методів або засобів навчання і виховання;
- методичні розробки, пов'язані зі зміною матеріально-технічних умов викладання предмета.

До методичної розробки пред'являються досить серйозні вимоги, тому перш, ніж приступити до її написання, **необхідно:**

1. Ретельно підійти до вибору теми розробки. Тема повинна бути актуальною, відомою викладачу, по даній темі у викладача повинен бути накопичений певний досвід.
2. Визначити мету методичної розробки (методичних рекомендацій).
3. Уважно вивчити літературу, методичні посібники, позитивний досвід з обраної теми.
4. Скласти план і визначити структуру методичної розробки.
5. Визначити напрямки майбутньої роботи.

Наприклад, мета може бути наступною: визначення форм і методів вивчення змісту теми; розкриття досвіду проведення занять з вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми; опис видів діяльності викладача і студента; опис методики використання сучасних технічних та інформаційних засобів навчання; здійснення зв'язку теорії з практикою під час занять; використання сучасних педагогічних технологій або їх елементів під час занять і т. д.

Вимоги, що пред'являються до методичної розробки:

1. Зміст методичної розробки повинен чітко відповідати темі і меті.
2. Авторські (приватні) методики не повинні повторювати зміст підручників і навчальних програм, описувати досліджувані явища і технічні об'єкти, висвітлювати питання, викладені в загальнопедагогічній літературі.
3. Матеріал повинен бути систематизований, викладений максимально просто і чітко.

4. Мова методичної розробки має бути чіткою, лаконічною, грамотною та переконливою. Застосовувана термінологія повинна відповідати педагогічному тезаурусу.
5. Рекомендовані методи, методичні прийоми, форми та засоби навчання повинні бути чітко обґрунтовані посиленнями на свій педагогічний досвід.
6. Методична розробка повинна враховувати конкретні матеріально-технічні умови здійснення навчально-виховного процесу.
7. Орієнтувати організацію навчального процесу в напрямі широкого застосування активних форм і методів навчання.
8. Методична розробка повинна розкривати питання «Як вивчати».
9. Має містити конкретні матеріали, які може використовувати викладач у своїй роботі (картки завдання, плани занять, інструкції для проведення лабораторних робіт, картки схеми, тести і т. д.).
10. У методичній розробці обов'язково повинен бути елемент новизни, елементи дослідження, вивчення достатньої кількості джерел (книг, розробок, статей).
11. Зміст та практичне застосування: на основі аналізу та узагальнень необхідно сформулювати пропозиції щодо практичного застосування даної розробки, прогнозувати результат.

Загальний обсяг методичної розробки повинен становити не менше 55-60 аркушів комп'ютерного тексту (шрифт – 16 кеглем). Якщо методичний посібник (обкладинка глянцева) загальний об'єм 120-160 аркушів комп'ютерного тексту (шрифт – 16 кеглем). Обсяг основного змісту – не менше половини усієї розробки. Обсяг додатків не лімітується, але вони повинні відповідати тексту (посилання на них у тексті обов'язкові). Посилання на використану літературу в тексті слід давати в квадратних дужках. Список використаної літератури повинен містити 20-25 назв. Кількість і обсяг розділів не лімітується.

Навчально-методична розробка має відповідати такій **структурі**:

- обкладинка сторінки (палітурка);
- титульний аркуш;
- рецензія;
- анотація;
- вихідні відомості;
- зміст;
- вступ (передмова);
- основна частина;
- висновки;
- список використаної літератури;
- додатки.

Обкладинка сторінки – це паперове покриття видання, не розраховане на довготривале зберігання, іноді захищене плівкою прозорого полімеру, яке з'єднується з книжним блоком без форзаців. На обкладинці сторінки має бути зазначена така інформація: офіційна назва навчального закладу; ініціали, прізвище автора чи колективу авторів; назва роботи; вид навчально-методичної літератури; населений пункт, рік (Додаток 1, 2).

Титульний лист – перший двосторінковий аркуш книги, з лицьового боку якого розміщується необхідна для читача, користувача, спеціаліста інформація. На титульному листі науково-методичної розробки має бути зазначена така інформація: офіційна назва навчального закладу; ініціали, прізвище автора чи колективу авторів; назва роботи; вид навчально-методичної літератури; населений пункт, рік (Додаток 3, 4).

Вихідні відомості – це сукупність даних, які характеризують видання і призначені для його оформлення, інформування користувачів, бібліографічної обробки і статистичного обліку. Містять відомості про осіб, які брали участь у створенні видання, заголовки, підзаголовки, вихідні і випускні дані, анотацію видавництва, розміщені на титулі, його звороті. В анотації (6-10 пропозицій) коротко вказується, якій проблемі присвячується методична розробка, які питання розкриває, кому може бути корисна.

На звороті титульного листа зазначають такі дані: обговорення і схвалення науково-методичною радою; рецензенти; бібліографічний опис науково-методичної розробки; анотація науково-методичної розробки (Додаток 5).

Зміст – це перелік заголовків, рубрик з відповідною нумерацією сторінок. Заголовки змісту мають точно повторювати заголовки в тексті. Скорочувати або давати їх в іншій редакції недоцільно. Усі заголовки в змісті починаються з великої букви, в кінці речення крапка не ставиться (Додаток 6, 7).

Вступ (передмова) має відповідати таким основним вимогам: характеристика ролі та значення виду занять, місце курсу серед інших предметів, формулювання основних завдань, що постають перед викладачем при вивченні дисципліни, шляхи їх реалізації, прогнозованість результату, перспективність використання матеріалів іншими педагогами. Обсяг вступу 1,5-2,5 сторінки друкованого тексту.

Основний текст – дидактично та методично опрацьований і систематизований автором навчальний матеріал. Виклад матеріалу має вирізнятися об'єктивністю, науковістю та чіткою логічною послідовністю. Текст основної частини роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Розділи та підрозділи роботи повинні мати заголовки. Пункти та підпункти можуть мати заголовки. Заголовки структурних частин роботи і заголовки розділів слід розташовувати посередині рядка та друкувати великими літерами без крапки у кінці. Заголовки підрозділів, пунктів і підпунктів роботи слід починати з абзацного відступу і друкувати малими літерами (крім першої великої), без крапки у кінці. Перенесення слів у заголовку розділу не допускається. Якщо заголовок складається з двох і більше речень, їх розділяють крапкою. Новий розділ треба починати з нової сторінки.

Структурні частини – зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, список використаних джерел, не мають порядкового номера. Звертаємо увагу на те, що всі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини роботи, нумерують звичайним чином. Не нумерують лише їх заголовки, тобто не можна друкувати: «1 ВСТУП» або «Розділ 6 ВИСНОВКИ». Розділи повинні мати порядкову нумерацію у межах викладу суті роботи; їх позначають арабськими цифрами,

наприклад: Розділ 1.

Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію у межах кожного розділу. Номер підрозділу складають з номера розділу та порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою; після номера підрозділу крапку не ставлять,

наприклад: 2.3 (третій підрозділ другого розділу).

Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу. Пункти повинні мати порядкову нумерацію у межах кожного підрозділу. Номер пункту складають із номера розділу, порядкового номера підрозділу та порядкового номера пункту, відокремлених крапкою. Після номера пункту також ставлять крапку,

наприклад: 1.1.1.

Кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело. При непрямому цитуванні (переказі) слід бути гранично точним у викладі думок автора і давати відповідні посилання на джерело. Посилання у тексті роботи на джерело слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками,

наприклад: «... у працях [1-3] ...».

Якщо використовують відомості, матеріали з джерел із великою кількістю сторінок, то у посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання у роботі,

наприклад [27, с.45].

У випадку вживання непрямих цитат, тобто, коли автору наукової доповіді (реферату) не вдалося знайти оригінал цитованого твору, посилання подають у такому вигляді:

наприклад, [Цит. за 17, с. 214].

Наведені приклади, завдання, вправи, опис технологій мають сприяти розвитку мислення вихованців, формуванню в них практичних умінь та навичок, бути спрямовані на активну пізнавальну діяльність та самостійну творчу працю учнів.

До **довідково-інформаційного матеріалу** належать схеми, рисунки, статистичні дані тощо. Схеми не повинні повторювати матеріал основного тексту або містити зайву інформацію. У статистичних даних доцільно використовувати графіки, діаграми, які є ефективним засобом передачі інформації. Бажа-

но використовувати кольорові ілюстрації, які збагачують інформацію та акцентують увагу на основному. Ілюстративні матеріали (блок-схеми, схеми, графіки, діаграми, фотознімки, рисунки) разом з їх назвами слід розміщувати у роботі безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. На всі матеріали мають бути посилання у роботі. Ілюстративні матеріали, розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок роботи. Ілюстративні матеріали нумерують арабськими цифрами без знаку № порядковою нумерацією у межах розділу, за винятком ілюстративних матеріалів, наведених у додатках.

Наприклад: Рис. 2. Експериментальні залежності сплаву від магнітного поля. Номер ілюстрації складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації у цьому розділі:

наприклад: Рисунок 3.2. Схема передачі інформації

Якщо ілюстрації створені не автором роботи, необхідно при поданні їх у роботі дотримуватись вимог чинного законодавства про авторські права, тобто давати посилання на бібліографічні відомості про джерело, звідки запозичені ілюстрації. Цифровий матеріал, як правило, оформлюють у вигляді таблиці, яку слід розташовувати безпосередньо після тексту, в якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. Таблицю розташовують таким чином, щоб було зручно її читати без повороту переплетеного блоку роботи (чи з поворотом за годинниковою стрілкою). З нового рядка пишуть слово «Таблиця» з великої літери, після чого зазначають її порядковий номер та заголовок, який друкують малими літерами (крім першої великої) і вміщують над таблицею після її номера. Назва має бути стислою та відбивати зміст таблиці. Таблиці нумерують арабськими цифрами порядковою нумерацією у межах розділу, за винятком таблиць, наведених у додатках. Номер таблиці складають з номера розділу та порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою,

наприклад: Таблиця 1.2...

Таблицю з великою кількістю рядків необхідно переносити на наступну сторінку. При поділі таблиці на частини допускається її поділ (заголовки стовпців) або бокових (заголовки рядків) замінити відповідно номерами граф чи рядків, нумеруючи їх

арабськими цифрами у першій частині таблиці. Слово «Таблиця 1.2...» та її назву вказують один раз зліва над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть: «Продовження таблиці 1.2» із зазначенням номера таблиці. Заголовки граф таблиці починають з великої літери, а підзаголовки — з малої, якщо вони складають одне речення із заголовком. Підзаголовки, що мають самостійне значення, пишуть з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки і підзаголовки граф вказують в однині. Якщо цифрові або інші дані в якому-небудь рядку таблиці не подають, то у ньому ставлять прочерк. На всі таблиці, які подаються у додатках повинні бути посилання у тексті роботи. Нумерувати слід лише ті формули, на які є посилання у наступному тексті. Формули та рівняння розташовують безпосередньо після тексту, в якому вони згадуються, посередині сторінки. Формули та рівняння нумерують порядковою нумерацією арабськими цифрами у межах розділу. Номер формули або рівняння складають із номера розділу та порядкового номера формули або рівняння, відокремлених крапкою. Номер формули або рівняння зазначають на рівні формули або рівняння,

Список використаної літератури містить відомості, що характерні для одного документа розділені розділовими знаками. У навчально-методичних посібниках має бути зазначено список використаної літератури згідно з ДСТУ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» (Додаток 8). Матеріал бібліографічного опису у списку літератури рекомендується розміщувати в такій послідовності: державні документи та матеріали (Конституція України, тематичні збірники державних документів України); документи і матеріали Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України; література: вітчизняні видання (книги, статті), в тому числі перекладені в алфавітному порядку і зарубіжні видання (книги, статті на іноземних мовах); використані періодичні видання; використані бібліографічні видання: посилання на електронні ресурси.

Додатки – важливий засіб збагачення змісту навчально-методичного посібника. У додатках доцільно наводити різні матеріали, що доповнюють або ілюструють основний текст. Додаток повинен мати тематичний заголовок. Якщо в роботі містяться кілька додатків, їх послідовно нумерують арабськими цифрами. Посилання на додатки в текстовій частині є обов'язковим.

Кожен додаток повинен починатись з нової сторінки і мати свій заголовок та напис «Додаток», який розташовують у верхньому правому куті,

наприклад: Додаток 1

Технічне оформлення методичної розробки

Комп'ютерний набір: шрифт 16, Times New Roman, через 1,5 інтервали на стандартному аркуші формату А4.

Поля (берега): ліве – 3 см., праве – 1 см., верхнє – 2 см., нижнє – 2 см. Всі сторінки, враховуючи ілюстрації та додатки, нумеруються. Першою сторінкою вважається титульна, на якій цифра «1» не ставиться.

Список рекомендованої літератури

1. Гришина Т. В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи. – Харків. – 2003. – 96с.
2. Данилова Г. С., Методичні служби України: проблеми управління, професійна.
3. Єрмола А. М., Василенко О. М. Технологія організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами: науково-методичний посібник. – Курсор. – 2006. – 312 с.
4. Пометун О. Як навчити учителів інтерактивних технологій: з досвіду проведення інтерактивних тренінгів у системі перепідготовки педагогічних кадрів // Управління школою. – 2004. – № 31. – С. 22-28.
5. Щербатюк Л. Нетрадиційна методична робота [Текст] / Л. Щербатюк // Відкритий урок. – 1015. – № 3. – С. 34 – 35.

Слюсаренко Марія Іванівна
кандидат наук з соціальних комунікацій, старший викладач
кафедри видавничої справи та редагування ОНУ імені
І. І. Мечникова

ВАДИ ОФОРМЛЕННЯ ТАБЛИЧНОГО НАБОРУ В СУЧАСНІЙ ПЕРІОДИЦІ

Термін таблиця походить від латинського *tabula* і означає перелік даних або відомостей, розташованих у певному порядку. Табличні відомості – найбільш лаконічна, містка й коротка форма передачі змісту; правильно подана таблиця – зручна форма огляду матеріалу. Відомо, що кожна таблиця складається з ліній, які перетинаються під прямим кутом, утворюючи вертикальні та горизонтальні комірки; словесні позначення змісту комірок подані в їхніх заголовках [22].

Таблиці розрізняють: *за характером обведення лініями* (обрамлені з чотирьох і трьох боків та відкриті); *за знаковим вираженням матеріалу* (цифрові, текстові, ілюстративні та мішані); *за мірою заповнення комірок* (книжкові й канцелярські); *за місцем розташування на шпальті* (клаптикові, посторінкові, розгорнуті); *за способом розташування на сторінці* (вертикальні або довгі, горизонтальні та комбіновані); *за особливостями опрацювання даних* (інформаційні та аналітичні) [13; 18; 22].

Вимоги до табличного набору – точність, наочність, зручність у користуванні. Робота коректора з табличним набором – одна із найскладніших і вимагає знань та професійних навичок.

Правила табличного набору детально прописані в підручниках радянських років [9; 11; 22]; українські науковці приділяють цій темі недостатньо уваги, відомий «Довідник коректора» М. Феллера не оновлювався з 1972 р. [24], а підручник Т. Крайнікової [12] вільно доступний тільки в електронній версії. Новітні технології змінили особливості роботи працівників видавництва з оригіналами текстів; сучасні автори не тільки друкують власні матеріали, але й впорядковують табличні дані. Не кожен автор тексту знає вимоги до табличного набору, не достатньо володіє технікою комп'ютерних програм, а також може нехтувати

правилами через поспішність. У періодичних виданнях частими є порушення вимог до табличного набору.

Табличний спосіб оформлення матеріалу поширений у журнальній періодиці й значно рідше зустрічається в газетах. **Мета статті:** простежити дотримання вимог до табличного набору на шпальтах періодичних видань. Визначена мета статті зумовила наступні **завдання:** пояснити елементи таблиці та правила оформлення табличного матеріалу; переглянути таблиці в періодичних виданнях, назвати вади їх оприлюднення.

До елементів таблиці належать: заголовок, шапка, хвостова частина, боковик, графа (стовпчик), рядок, комірка [21, с. 295].

нумераційний тематичний
заголовок заголовок

Таблиця 1 Назва таблиці

шапка		Заголовки граф			ярусні шапки
		Заголовок боковика	підзаголовок	підзаголовок	
	1	2	3	4	
хвостова частина	Назви речовин, предметів, осіб тощо, про які повідомляється	19 123	50 004		
	Назви предметів	0, 05	1 221 000		
	Назви осіб	25	305		
	Назви речовин	135,16	14		
	боковик		прографка		

Примітки: в таблицю вписано умовні відомості; подача числових даних умисно не уніфікована; числові дані у графі 2 відбиті по центру; у даних з графі 3 класи чисел і розряди збігаються по вертикалі

Заголовок таблиці складається з двох назв: нумераційної і тематичної. Тематичний заголовок – це назва змістового наповнення таблиці, він розташовується по центру над таблицею. Нумераційний заголовок вказує номер таблиці і завжди передує тематичному. Є три варіанти розміщення двох назв: нумераційний відбивають максимально вправо, розташовують по центру над тематичним або в один з ним ряд. Наприклад,

Таблиця 1

Загальна характеристика книги

Таблиця 1

Загальна характеристика книги

Таблиця 1 Загальна характеристика книги

Дві назви таблиць розмежують графічно (курсив чи розрядка), пишуть з великої букви без кінцевих крапок. У текстових даних таблиць зберігають розділові знаки, передбачені правилами правопису, але в кінці рядків крапки (двокрапки) не ставлять [9, с. 109].

Шапка таблиці містить назви граф. Шапки бувають одно- і багатоярусні. Назви верхнього ярусу пишуть з великої букви, а нижніх – з малої (у граматично підпорядкованих частинах) і з великої (у граматично незалежних). Вертикально розташовані назви повинні знаходитися на однаковій відстані від горизонтальної лінії, що розділяє шапку і хвостову частини.

Боковик – перша вертикальна графа таблиці. Назви в боковикі і шапці становлять логічну частину таблиці, їх називають підметом і присудком [23, с. 51]. Перший рядок боковика може подаватися з абзацу, інші – без відступу. Якщо у рядках боковика використовують точкування, то воно має тримати лінію по вертикалі і по горизонталі; мінімальна кількість крапок у рядку – три. Записи в рядках таблиці мають бути симетричними і збігатися із записами рядків боковика; якщо назва в боковикі складається з кількох рядків, то дані таблиці мають міститися або навпроти першого, або навпроти останнього.

Важливою є вимога до оформлення цифрових даних у графах. Числа у графах розташовують таким чином, щоб кла-

си одиниці, десятки, цілі й дробові тощо по вертикалі збігалися (див. рис., графа 3); допускається вирівнювання по центру чисел з великим діапазоном значень, наприклад, тисячі і числа з тисячними (19 250 і 25,003) (див. рис., графа 2). Числові вирази, прописані через тире, вирівнюють по знаку тире, наприклад 25,34–26,3 [14].

У таблицях використовують стандартні скорочення, тут важливо дотримуватися вимог до слів, які можна позначати однією буквою: рік – р., пан – п., том – т. тощо, а також до слів, скорочених методом стягування, які пишуться без крапок, грн, см, мм, кВ тощо [8]. Скорочені назви подають уніфіковано, або з прийменником (довжина в м), або через кому (довжина, м).

Для аналізу табличного матеріалу ми використали журнали: *Ринок цінних паперів України, Бухгалтерський облік і аудит, Огляд цін українського та світового товарних ринків, Нафтогазова галузь України, Вісник Книжкової палати*. Нами була помічена низка порушень вимог до табличного набору:

- у таблицях кожного з видань не дотримуються градації кеглів (відомо, що якщо кегль основного тексту 14, то у графах використовують кегль 12, у боковикі – 10, у шапці – 8);
- трапляються випадки, коли другу частину таблиці продовжують на новій сторінці без шапки і нумерації стовпців [4, с. 9–10];
- не розмежовані або подані у різнобій розряди чисел у графах [1, с. 15–17];
- числа у комірках граф розташовані хаотично, розряди не збігаються по вертикалі [1, с. 23; 19, с. 76; 6, с. 4];
- накладаються дані двох граф [15, с. 7];
- рядки боковика і граф не збігаються [1, с. 32; 1, с. 15–17; 17, с. 6];
- назви таблиць розташовані не посередині [15];
- нумераційний заголовок зливається з попереднім текстом, недостатній міжрядковий пробіл [16, с. 18; 4, с. 9];
- неекономність побудови таблиці, зайва пустота в комірках [5, с. 14; 4, с. 10; 3, с. 22; 17, с. 6];
- відсутність вертикальних ліній у таблицях [17, с. 6];

- розмежування горизонтальних рядків не лініями, а кольорами [16, с. 18].

Отже, таблиці в періодичних виданнях призначені для зручності сприйняття вагомих даних. Для того щоб табличний матеріал був ефективною формою оприлюднення відомостей, важливо дотримуватися вимог щодо його оформлення. Коректорам журнальної періодики потрібно приділяти більше уваги табличній формі.

Бібліографія

1. Бухгалтерський облік і аудит. – № 1. – 2017.
2. Былинский К. И. Справочная книга корректора / К. И. Былинский, А. Н. Жилин. – Москва : Искусство, 1960. – 544 с.
3. Вісник Книжкової палати України. – № 8. – 2015.
4. Вісник Книжкової палати України. – № 9. – 2015.
5. Вісник Книжкової палати України. – № 11. – 2015.
6. Вісник Книжкової палати України. – № 12. – 2015.
7. Завгородня Л. Основи літературного редагування та коректури : навч. посіб. / Л. Завгородня. – Черкаси : Брама – Україна, 2010. – 164 с.
8. Інформація та документація. Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила ДСТУ 3582 : 2013. – На заміну ДСТУ 3582 : 97. – Чинний від 2013-08-22. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. – 5 с.
9. Каменецкий Л. М. Техника корректуры: пособие для корректоров / Л. Каменецкий. – Москва : Искусство, 1955. – 151 с.
10. Колобова В. В. Корректурa : учебно-практическое пособие / В. В. Колобова. – Ростов н/Д : ИКЦ «МарТ», 2006. – 256 с.
11. Корректурa / Под ред. Б. Г. Тяпкина. – Москва: Книга, 1979. – 320 с.
12. Крайнікова Т. С. Коректура : Підручник / Т. С. Крайнікова. – К. : Наша наука і культура, 2004. – 252 с.
13. Мильчин А. Э. Редакторский словарь – справочник / А. Э. Мильчин. – Москва : Юристъ, 1998. – 472 с.
14. Мильчин А. Э., Штейнгард М. Д. Редактирование таблиц [Текст] : В помощь редактору и автору / А. Э. Мильчин, М. Д. Штейнгард. – Москва : Искусство, 1958. – 136 с.
15. Нафто-газова галузь України. – № 2. – 2016.
16. Нафто-газова галузь України. – № 5. – 2016.
17. Огляд цін українського та світового товарних ринків. – № 4. – 2017.
18. Партико З. В. Загальне редагування : нормативні основи : навчальний посібник / З. В. Партико. – Львів : Афіша, 2001. – 416 с.
19. Ринок цінних паперів України. – № 7–8. – 2016.

20. Рябинина Н. З. Настольная книга редактора и корректора деловой литературы / Н. З. Рябинина. – Москва : МЦФЭР, 2004. – 3210 с.
21. Стандарты по издательскому делу / сост. : А. А. Джиго, С. Ю. Калинин. – Москва : Юристъ, 1998. – 376 с.
22. Уаров М. И. Книжно-журнальная и газетная корректура / М. И. Уаров. – Москва : Гизлегпром, 1950. – 240 с.
23. Уманец Т. В. Загальна теорія статистики : навчальний посібник / Т. В. Уманець. – Київ : Знання, 2006. – 236 с.
24. Феллер М. Д. Довідник коректора / М. Д. Феллер, І. С. Квітко, М. Г. Шевченко. – Харків : Ред-вид. відділ Кн. палати УРСР, 1972. – 408 с.

Стахів Марія Романівна
аспірантка Української академії друкарства, м. Львів
stachivmary@gmail.com

**НАВЧАЛЬНІ Е-ПОСІБНИКИ ДЛЯ ВНЗ:
ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР
ВИКОРИСТАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ІНТЕРАКТИВНОГО
НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА АРТЕМА ЗАХАРЧЕНКА
«ІНТЕРНЕТ-МЕДІА»)**

Охарактеризовано роль електронних видань в освітньому процесі та зміну інструментальної парадигми з розвитком технічного обладнання для відтворення контенту. Проаналізовано специфіку вмісту електронних навчальних видань на прикладі інтерактивного навчального посібника Артема Захарченка «Інтернет-медіа».

***Ключові слова:** електронне навчальне видання, освітній процес, візуальне наповнення, інформаційні технології*

Постановка проблеми. Темпи розвитку технологій у світі наразі змінюють все, зокрема освітній ринок та середовище, в межах якого реалізується процес навчання. Однією із важливих складових освітніх процесів є взаємодія з навчальними матеріалами, значну кількість яких, окрім онлайн-курсів, становлять електронні видання, використання яких стає все популярнішим.

Електронна форма розширює функціональні можливості навчальних видань. Це доводить практичний досвід використання та створення подібних продуктів як на професійному, так і на аматорському рівнях. Їхнє втілення та характер використання в сучасних умовах трансформації суспільства потребує ґрунтовного теоретичного осмислення для подальшого удосконалення.

Особливості механізмів державного управління у сфері видавничої справи аналізували О. Афонін, Т. Кузнякова, Б. Ленський, М. Сенченко, М. Тимошик та ін.

Професійні аспекти редакторської підготовки видань вітчизняними видавцями показано у працях Н. Зелінської, Е. Огар, Н. Черниш, Г. Плиси, М. Женченко, Я. Приходи, А. Фідельської, В. Різуна.

У працях К. Афанасьєвої, Т. Киричок, В. Теремка, В. Маркової, К. Афанасьєвої проаналізовано деякі аспекти вивчення природи феномену електронних видань та формування сучасного комунікаційного простору.

Метою статті є аналіз можливостей електронних навчальних видань, виявлення їхньої відмінності від традиційних друкованих підручників та принципів використання в навчальному процесі, опертих на реальне видання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним призначенням електронного навчального видання є підвищення ефективності власне процесу навчання. Подібний видавничий продукт розглядається як додатковий навчально-методичний засіб, завдяки якому полегшується робота студентів над необхідним для вивчення матеріалом.

Сприяння формуванню фахового світогляду тих, хто навчається, при вивченні будь-якої дисципліни є основною метою використання підручника, в тому числі й електронного. Завдяки додатковим можливостям, які надає електронна форма, досягти цієї мети простіше. Крім того, важливим є полегшення роботи викладача, адже у подібний продукт можна додати різнопланову інформацію, яку традиційні видання вміщувати не можуть через обмеження, що викликані їхнім матеріальним втіленням.

Переваги використання електронних видань у навчальному процесі виокремлює Р. Гуревич. До них він відносить вищу наочність викладу матеріалу, можливість інтерактивної взаємодії між користувачем і компонентами видання, розгляд навчального матеріалу за рівнями, використання диференційованого підходу. Перевагами також є забезпечення зворотного зв'язку зі студентом, наявність гіпертекстової пошукової системи, вища доступність і простіше тиражування та відкритість системи, яку можна доповнювати, змінювати, модифікувати [11]. Користувачу легше використовувати продукт, що здатен динамічно трансформуватися під його освітні потреби.

Впровадження електронних видань у межах застосування інформаційних технологій у навчанні дозволить збільшити кількість користувачів, поліпшити наочність матеріалу, зекономити часу на пошук і підбір літератури, контролювати набуті знання,

самостійно визначати, де і коли навчатися. Це даватиме змогу зробити освітній процес ефективнішим та більш зручним.

I. Погореловська стверджує, що наразі більшість видань випускається в друкованому, тобто традиційному вигляді, проте кількість їхніх електронних аналогів та самостійних електронних видань, у різних форматах (PDF, EPUB, RTF, HTML тощо), а також зацікавлення ними з боку споживачів щороку зростає. Через поширення пристроїв для читання, мобільних телефонів, смартфонів та інших спеціалізованих пристроїв отримати бажаний продукт стало простіше. Місце автора й читача в новому комунікативному середовищі посідає користувач [19]. Зараз ми можемо спостерігати за змінами моделі створення та взаємодії з навчальними виданнями в тому числі.

Одним із зразків подібного продукту, використання якого має поліфункціональний характер, є посібник «Інтернет-медіа» Артема Захарченка, розроблений автором як власне електронне видання. Аналізуючи контент, варто зазначити, що його оптимізовано для відтворення не тільки на ПК, а й на планшетах та іншому відповідному обладнанні. Зміст посібника (рис. 1) є інтерактивним, містить посилання на всі розділи. Основний текст наповнений гіперпосиланнями. До них відносяться назви розділу, трьох кнопок бокового меню: «Зміст», «Назва розділу, що зараз читається» та «Відгуки», лінки на наступний розділ (виокремлюються півжирним накресленням та пунктирним підкресленням) та посилання на список цитованих джерел (цифрова позначка синього кольору, накреслення півжирне). Частина цих посилань, за умови доступу до інтернету, одразу скеровують користувача на відповідну сторінку в мережі, спрощуючи шлях пошуку необхідної додаткової інформації.

Найяскравіше додаткові можливості використання електронного видання демонструються саме на етапі подання ілюстративного матеріалу. При наскрізному прочитанні всі зображення мають такий вигляд (рис. 2), що дозволяє змінити стандартний підхід до верстки; ілюстрація, при відсутності взаємодії з нею, не займає багато простору. Водночас, за необхідності, читач має змогу клікнути на ілюстративний матеріал і побачити його в повному розмірі (рис. 3). Така інтерактивність привер-

тає увагу, концентрує її на об'єкті вивчення та сприяє кращому запам'ятовуванню.

ЗМІСТ

Вступне слово	/ стор. 6
ЧАСТИНА 1. ЩО ТРЕБА ЗНАТИ ПРО ІНТЕРНЕТ-МЕДІА	/ стор. 7
Розділ 1. Які бувають інтернет-видання і навіщо нам про це знати?	/ стор. 8
Розділ 2. Як подавати інформацію в мережі?	/ стор. 18
Розділ 3. Які жанри існують у нових медіа?	/ стор. 26
Розділ 4. Які джерела контенту використовують інтернет-видання?	/ стор. 37
Розділ 5. Що таке конвергентна редакція?	/ стор. 46
Розділ 6. Хто відвідує українські мережеві ЗМІ?	/ стор. 52
Розділ 7. Чого користувачі не знають про соціальні мережі?	/ стор. 62
Розділ 8. Як виникають, розвиваються і помирають інтернет-ресурси?	/ стор. 75
ЧАСТИНА 2. ПРАКТИЧНІ НАВИЧКИ, НЕОБХІДНІ ДЛЯ РОБОТИ В ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ	/ стор. 84
Розділ 9. Як зробити клікабельні заголовки?	/ стор. 85
Розділ 10. Як підібрати ілюстрації?	/ стор. 91

Рис. 1. Зміст аналізованого видання

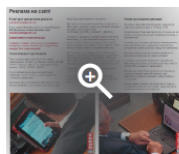
До потенційних клієнтів треба звертатися особисто – телефоном або листом

Запропонуйте цим фірмам вигідні умови розміщення. А після того, як переманите до себе дійсно активні на рекламному ринку компанії – можете спробувати вийти й на ті, яким потенційно може бути цікава ваша аудиторія, щоб не залежати від обмеженого кола рекламодавців.

Чим зацікавити рекламодавців?

Хоча сторінка «Для рекламодавців» неодмінно повинна бути на вашому сайті, покладатися тільки на неї нерозумно. До потенційних клієнтів треба звертатися особисто. Під час дзвінка або у листі треба викласти ту саму інформацію, що й на згаданій сторінці. Окрім того, рекламодавців можна зацікавити:

- Знижками.** Секрет у тому, що знижки можна почати обіцяти, паралельно підвищуючи базову ціну реклами, вивішвану на сайті;
- Переліком тих компаній, які у вас уже рекламувалися.** Навіть якщо це було безкоштовно;

«Українська правда» промовисто пояснює, чому у неї треба замовляти рекламу

Інтернет-медіа / стор. 182

Рис. 2. Особливості подання ілюстративного матеріалу. Звичайний вигляд

Реклама на сайті

E-mail для замовлення реклами
ad@ua.yourls.com

If you would like information on advertising on this site please contact our sales team
sales@ua.yourls.com

Завантажити презентацію

У мережі Інтернет заборонено розміщувати банери із посиланнями на сайт "Український правець" без згоди редакції.

Технічні вимоги до банерів

Обсяг кожного файлу (of. банер) на годину перевищувати 20 Кбайт для банера розміру 468x60, 115x115, 115x400, 120x725, 175 байт для банера фіксовану 731x90, 340x250, 123x60.

У всіх gif-файлах необхідно вказувати провайдера "Yourls" замість "net" підписати створена в кожному файлі.

Банери розмір 180x60 в gif-форматі не знаходяться у сайтові gif-файлі, а є в HTML код. Якщо ж ви банер буде оброблятися некоректно.

Для банерів потрібна робота поставлена на Ваш баннер потрібно у вікні коду банера оформити наступним чином:
on firebanner ("onfirebanner","blank");

Для цього у вихідному файлі потрібно створити новий шпур, що розташований після всіх тегів. У нагляді потрібно вказати параметр об'єкту-матриці банера і розміру, наприклад: **Банер**. У вікні "Action" цього об'єкту потрібно вказати наступний код:

Щоб перевірити чи правильно було призначено параметр: **code.html** для банера-банера, в адресному рядку браузера набрати URL: <http://ua.yourls.com> **net** (через **http://**), де не має бути пробілів. Після цього URL сторінки, що розміщується (наприклад, <http://www.yourls.com>).

Наприклад: <http://www.ua.com/yourls/baner.html?text=http://www.yourls.com>

Потім скопіювати на банер. Якщо у кожному вікні відобразиться сторінка із зазначеною URL, то банер працює коректно.

Умови розміщення реклами

Платформи банерів розміщувати тільки в робочий день з 10:00 до 18:00

Під час розміщення банерів здійснюється не тільки їхнє завантаження, а й перевірка банера на відповідність Закону України.

У випадку невідповідності банера законодавству України банер не розміщується. Підтвердження банера детально здійснюється без сповіщення банера.

Пространство розміщення банерів розміру від банера розміру не менше ніж за 3 робочі дні до початку розміщення банера.

У випадку опрацювання банера розміру менше ніж за 3 робочі дні розміщення банера розміру 10% від вартості банера.

Розміщення банера розміру менше ніж за 3 робочі дні до початку розміщення банера розміру 10% від вартості банера.

Потім розміщення банера - це означає, що за 3 дні до розміщення банера в сітку кодова, щоб розміщення банера почалося в понеділок.

Інтернет-медіа / стор. 182

EMICT

Розділ 20

ВІДГУК

Рис. 3. Ілюстрація в повному розмірі

Важливо наголосити, що автор активно взаємодіяв з читачами та дослухався до їхніх побажань та зауважень. Якщо ж звернути увагу на фінансовий аспект розповсюдження цього продукту, варто зазначити, що демонстраційна версія була доступна всім охочим.

Висновки. З розвитком інформаційного суспільства зміни у всіх сферах стають все динамічнішими. Особливо чутливою до нового темпу має бути освіта. Сучасні технології дають змогу швидше реагувати на виклики часу. Зокрема, електронні підручники для вищих навчальних закладів здатні привернути увагу потенційного користувача, забезпечують високий рівень інтерактивності, підвищують мотивацію до навчання, сприяють ефективному опрацюванню матеріалу. Їхнє використання в навчальному процесі дозволить поліпшити його якість внаслідок розширення можливостей навчання, різноманітності форм і видів подання інформації.

Найімовірніше завдяки виникненню нових способів подання інформації електронна книга та решта новаций ставатимуть

пріоритетними для навчальних установ України. Адже можливість оперативно вносити зміни у навчальне видання, відсутність витрат на друк, та зміна варіантів використання можуть поступово трансформувати навчальний процес. Пошук і дослідження ефективних форм втілення відповідних продуктів є перспективними і в науковому, і в практичному сенсах.

Список використаної літератури

1. ISO 14915-1 Software ergonomics for multimedia user interfaces – Part 1: Design principles and framework. [Чинний від 2002-06-19]. URL: http://www.iso.org/iso/iso_catalogue/catalogue_tc/catalogue_detail.htm?csnumber=25578 (28.10.2015).
2. ISO 14915-2 Software ergonomics for multimedia user interfaces -- Part 2: Multimedia navigation and control. [Чинний від 2003-07-15] . URL: http://www.iso.org/home/store/catalogue_tc/catalogue_detail.htm?csnumber=28583 (28.10.2015).
3. ISO 14915-3 Software ergonomics for multimedia user interfaces -- Part 3: Media selection and combination. [Чинний від 2002-10-15]/ URL: http://www.iso.org/iso/home/store/catalogue_tc/catalogue_detail.htm?csnumber=28584 (28.10.2015).
4. ГОСТ 3018–95. Видання. Поліграфічне виконання: Терміни та визначення. – К. : Держстандарт України, 1995.
5. ДСТУ 3017–95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – К. : Держстандарт України , 1995. – 17 с.
6. ДСТУ 7157:2010. Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості : Вид.офіц. – К. : Держстандарт України, 2010. – 7 с.
7. Бойкова О. Х. Електронні ресурси бібліотек: проблема авторського права: укр. вид.портал. URL: infoculture.rsl/NIKLib/home/info/r_pov/dokl22.htm (20. 05. 2015).
8. Бугайчук К. Л. Електронний підручник: поняття, структура, вигоди : укр. вид. портал. URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/do> (23.01.2012).
9. Вембер В. П. Роль та місце електронного підручника в навчально-методичному комплекті з навчального предмета для загальноосвітньої школи / В. П. Вембер // Актуальні проблеми психології: Зб. наук.праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – [Т. VIII, Вип. 6]. – К., 2009.47
10. Горбенко Ю. Б. Автоматизація навчального процесу. URL: <http://www.nkcrp.dp.ua/Metodi/IT-Conferenc-6.htm>.
11. Гуревич Р. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко; за ред. Гуревича Р. С. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. – 348 с.

-
12. Державний комітет телебачення і радіомовлення [електронний ресурс]. URL: <http://www.comin.kmo.gov.ua>
 13. ДСТУ 7157:2010. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості / уклали Петрова Н., Плиса Г., Жигун Т. – Київ, 2010. – 13 с.
 14. Іващенко Р. П. Переваги та недоліки дистанційного навчання / Р. П. Іващенко. URL: www.nbu.gov.ua/portal/sos_gum/vchu/N125/N125p062-066.pdf.
 15. Кононець Н. В. Аспекти педагогічної майстерності викладача: розробка електронних підручників : укр. вид. портал. URL: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpm/2009_6/konones.pdf (20.05. 2015)
 16. Корбут О. Г. Електронний підручник як елемент освітнього середовища. URL: <http://confesr.fl.kpi.ua/node/1087>.
 17. Маркова В. Від автора і читача до користувача / Вікторія Маркова // Вісник Книжкової палати, 2012. – № 3. – с. 10
 18. Остроух В. І. Новітні електронні навчальні посібники як продовження процесу передачі систематизованих знань, створення нових методів та технологій навчання / В. І. Остроух, І. О. Європіна // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Зб. наук. пр. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – Вип. 14. – С. 70-73.
 19. Погореловська І. О. Електронні видання: ідентифікаційний аспект / І. О. Погореловська // Держава та регіони. Серія : соціальні комунікації : наук.-вироб. журн. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя : 2011. – Вип. 2 (14) – С. 136-141.

Шевченко Тетяна Миколаївна
*кандидат філологічних наук, доцент, зав. кафедри видавничої
справи та редагування Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*
shn75@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ»

У статті йдеться про підготовку студентів з напрямку «видавнича справа та редагування», орієнтовану на спеціалізацію щодо регіональних ЗМІ й видавництва. Окреслено проблеми функціонування регіональної періодики в цілому.

Ключові слова: *преса, регіональні ЗМІ, видавнича справа та редагування, контекст.*

Регіональна преса України останні десятиліття перебуває в стані постійної трансформації. Вона інформує населення країни, підтримуючи його локальну ідентичність. Регіональні ЗМІ є ближчими до своєї аудиторії, вони не цураються детального висвітлення повсякденних проблем того чи іншого населеного пункту. Рівень довіри читачів до такого видання набагато вищий, тому що легше знайти підтвердження відомостей, які подаються на сторінках регіональних видань, аніж загальноукраїнських.

Разом із тим щодня такі видання стикаються з великою кількістю перепон на шляху до власної досконалості. Залежність від власників, якими виступають органи місцевого самоврядування, провокує заангажованість і канцелярський стиль викладу інформації. Оподаткування редакцій не сумірне із заробітною платнею працівників і прибутками від продажу примірників. Кваліфіковані кадри вирушають за перспективами у центральні видання, натомість у регіональних бракує фахових працівників. Через це зі сторінок зникає цікава інформація: шпальти регіональних ЗМІ просто «забиваються» для кількості. Видання, підлаштовуючись до смаків реципієнтів, публікують надмірну кількість інформації розважального характеру.

Українська регіональна преса з років здобуття Незалежності і до сьогодні перебуває в процесі безперервного оновлення. Населення країни свідомо сприймає поділ ЗМІ на «центральної», «районні» та «регіональні», хоча аспекти такого розподілу є фактично неписаними. Незважаючи на те, що і центральна, і регіональна преса є складниками одного інформаційного простору, вони мають низку індивідуальних рис, властивих суто загальнонаціональним або місцевим ЗМІ відповідно. Цим і регламентується вся їхня подальша діяльність.

Пресу регіонів дослідники часто називають «малою». Але значення цих ЗМІ без перебільшення велике. Регіональна преса функціонує як інститут громадянського суспільства, формуючи і підтримуючи місцеву ідентичність населення України.

Локальний характер інформації, її домінування та своєчасність формує відчуття спільності населення міста чи регіону і засобу масової інформації, який там функціонує. Регіональні ЗМІ не цураються повсякденних проблем і потреб мешканців регіону. Вони мають змогу більш детально висвітлювати місцеву інформацію, яка може бути відсутня в центральних ЗМІ.

Пласт вітчизняної газетно-журнальної періодики дуже різноманітний, але в ньому є низка ознак, за якими можна визначити спільне й відмінне, тобто вибудувати певну систему. Так, М. Недопитанський пропонує типологізувати сучасну періодику, виходячи з двох видів ознак: головних і другорядних. Головні ознаки: а) ознака тематичної масштабності та рівня охоплення аудиторії (загальнонаціональна, регіональна, місцева періодика); б) ознака власності (бюджетна, комерційна періодика); в) жанрова ознака (інформаційно-масова, аналітична періодика). Другорядні ознаки: професійно-галузева (відомчі видання, «ділова періодика»); ідеологічна (партійна преса); розважальна («глянцеві видання», таблоїди) [2].

Вважаємо, що коректно говорити про дві моделі видавничої поведінки щодо регіональної преси України. Перша модель – це випадки, коли у засновниках чи співзасновниках видання є органи державної влади та управління. Тут і в тематичному, і в творчому перетині кожен випуск формується з обов'язковим урахуванням соціального і політичного замовлення владної структу-

ри. Друга модель – це випадки, коли засновником чи засновниками видання є тільки недержавні особи (як юридичні, так і фізичні). Тут величезна частка інформаційного наповнення кожного газетного видання належить саме соціальному замовленню аудиторії.

Питанню специфіки роботи районної газети за радянських часів було присвячено досить багато теоретичних праць, але цей матеріал не завжди можна застосувати до сучасності. На сьогодні кількість наукових робіт на цю тему суттєво зменшилася. У своїх наукових працях питанню специфіки функціонування місцевої преси опосередковано приділяли увагу вітчизняні вчені, які безпосередньо займаються розробкою проблем української журналістики: В. Здоровега, І. Михайлин, О. Нерух. Однак конкретні доробки, які б ґрунтовно розкривали проблеми та перспективи розвитку сучасної місцевої (зокрема районної) преси, зустрічаються вкрай рідко.

Однією з головних особливостей роботи місцевих засобів комунікації є те, що будь-які події загальнодержавної значущості, будь-які соціальні, економічні, політичні проблеми сприймаються через призму того, як може та чи інша подія вплинути на життя регіону. Чим ближча інформація до людини, тим цікавіше це для неї [4].

Місцева преса відтак має свої переваги й недоліки.

Конкурувати з «великою пресою» районні газети не можуть ні в оперативності, ні в широті та масштабності висвітлення інформації. Проте ніяка інша газета не стоїть так близько до свого читача. Районна преса незамінна як джерело місцевої інформації. А в цьому – перевага «малої преси». Районна газета не повинна намагатися дублювати центральні та обласні ЗМІ. Дослідники ролі та функцій районної преси погоджуються в тому, що місцева тема повинна бути провідною в таких газетах. Робити подібні висновки можна, зважаючи на факти, отримані із соціологічних досліджень: більшість читачів районної преси користується й іншими джерелами інформації. Тому дублювання, таким чином, стає непотрібним [1].

Важливою характеристикою місцевої преси є її «приземленість». Йдеться про те, що такі газети ніколи не цураються по-

бутових тем, адже це відповідає запитам їхньої аудиторії. Західний досвід пропонує ще й використовувати місцеву пресу як засіб комунікації для громади (висвітлювати інформацію про події із життя самих читачів, або ж про ті, учасниками яких вони були). Читачів приваблює перспектива стати одним із героїв газети. Така практика створює певну ауру районної преси: доступної, проінформованої, обізнаної з життям читацької аудиторії.

Регіональна преса при висвітленні подій має змогу враховувати культурні особливості місцевості. Центральні ЗМІ орієнтовані на широкий загал однорідних реципієнтів.

Ще однією перевагою «малої» преси є розмаїття способів установалення зворотного зв'язку з реципієнтами (привітання, запитання-відповіді, літературна сторінка). Будь-який місцевий житель може стати героєм або навіть автором публікації. Реципієнту набагато легше отримати підтвердження такої інформації, перевірити точність і об'єктивність її подання.

Попри таку значущість і своєрідність регіональної преси, існує велика кількість її суттєвих недоліків.

По-перше, це високий рівень залежності від власників або основних спонсорів. Найчастіше регіональні та районні видання належать місцевим органам самоврядування, які контролюють подання офіційної інформації, а часом і диктують, що саме публікувати. Таким чином, під сумнів ставиться повнота, достовірність, об'єктивність і якість інформації, яку пропонують регіональні медіа. Їхній тісний взаємозв'язок з владою провокує не тільки заангажованість, але й сухий і канцелярський стиль викладу відомостей [1].

Національна спілка журналістів України порушує питання реформування, роздержавлення ЗМІ вже протягом 15 років, але суттєвих змін так і не відбулося. Тривалість цього процесу цілком зрозуміла: владі абсолютно не вигідно втрачати слухняний медіа-ресурс, який публікуватиме потрібну інформацію, особливо напередодні виборів. Але така залежність дискредитує пресу як четверту владу, заперечує основні постулати її функціонування: служіння людям, формування громадської думки, неупереджене і точне інформування, захист інтересів суспільства тощо. «Якби комунальна преса була реформована, «відділена»

від влади ще років 15 тому, ми зараз жили б у зовсім іншій країні. Тому що кожен чиновник районного рівня добре пам'ятав би, що коли він скаже неправду, то це стане відомим» [3].

По-друге, це економічна неспроможність регіональної преси нормально функціонувати. Через порівняно невелику кількість населення містечок і селищ регіонів виникає проблема фактичної збитковості видань. Регіональні ЗМІ потребують додаткової фінансової підтримки з боку держави, але такої, яка не зробила б їх «васалами» державного адміністративного поділу. Оподаткування редакції не сумірне із заробітною платнею працівників і прибутками від продажу примірників.

По-третє, це брак кваліфікованих кадрів у рядколегіях регіональних видань. Журналістами можуть працювати вчителі, працівники культурної сфери, студенти-філологи, які не отримали журналістської освіти. Редакційні колеги часто не мають тематичного поділу на відділи – єдиний кореспондент виконує функцію й «експерта» з політичних питань, і спортивного оглядача, і рецензента місцевих театральних вистав. Публікації пишуться навмання без орієнтації на суворо регламентовану жанрову специфіку.

По-четверте, це повсякчасна відсутність цікавої та вагомої інформації, яка логічно впливає з вищезгаданої проблеми браку кадрів. Працівники деколи просто «забивають» шпальти інформацією «для кількості», незважаючи при цьому на її якість. Це призводить до того, що регіональні видання втрачають зацікавленість у поширенні аудиторії. Замість формування та утримання постійних читачів, вони прагнуть узагальнити аудиторію, підлаштуватись до смаків реципієнтів, які найчастіше вбачають у регіональній газеті винятково розважальну організацію.

По-п'яте, це застарілість матеріально-технічної бази регіональних редакцій або цілковита відсутність власного поліграфічного обладнання для тиражування видання. Такі умови змушують працівників ЗМІ вдаватися до послуг видавничих центрів, що спричиняє додаткові витрати. У зв'язку з економічними причинами велика кількість «районінок» відмовляється від кольорового розмаїття шпальт, віддаючи перевагу менш витратному, але і менш якісному чорно-білому оформленню. А необізна-

ність технічних працівників у новаціях комп'ютерних технологій є причиною помилкової, низькоякісної верстки шпальт видання.

Отже, сучасна українська регіональна періодика перебуває в достатньо скрутному становищі. Видання потребують загальної трансформації і реорганізації. Державні загальнонаціональні реформи й індивідуальний внесок кожного громадянина України здатні докорінно змінити реалії, в яких функціонує «мала» преса, а разом з цим – і саму пресу, починаючи від логотипу і закінчуючи редакційною політикою.

Своїм завданням кафедра видавничої справи та редагування вбачає підготовку кадрів для регіональної преси зокрема. Практичну підготовку на місцях наші студенти проходять у видавництвах і редакціях газет, відтак ми віддаємо перевагу регіональним виданням Одеської, Миколаївської, Херсонської, Кіровоградської, Черкаської областей, в яких студенти на місцях можуть опанувати як журналістський, так і видавничо-редакторський фах (наприклад, газети «Гривна», «Вгору», «Голос народу», «Громадська думка», «Катеринопольський вісник», «Измайльський кур'єр» тощо). Студенти виконують дипломні роботи, орієнтовані на поліпшення насамперед регіональних видань. Здійснюючи редакторський аналіз чинних проектів, пропонують шляхи їх покращення та вдосконалення, крім того, випускники слухають навчальні дисципліни, які їх орієнтують на майбутню запотребованість у професійній сфері, зокрема, дисципліни спеціалізації «Редакторська підготовка регіональних видань». Є чимало прикладів, коли успішне стажування ставало підставою подальшого працевлаштування і можна було спостерігати, як свіжа молода кров, яка вливалася в редакційний колектив, пожвавлювала видання, у якого з'являвся свій сайт, присутність у соцмережах, у видання покращувався дизайн, загальне художньо-технічне оформлення.

Шкода, що все це не здатна оцінити декан факультету журналістики, реклами та видавничої справи Іванова О. А., котра не зацікавлена у відкритті спеціалізації «видавнича справа та редагування». Але це не означає, що кафедра буде байдуже за цим спостерігати, а з перспективою дивитися в майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Левченко А. Роль регіональних ЗМІ у соціокультурній системі суспільства / А. Левченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1381>
2. Недопитанський М. Сучасна українська періодика: типологічний аспект [Електронний ресурс] / М. Недопитанський. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1553>
3. Про великі амбіції малої преси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/media/pro-veliki-ambiciyi-maloyi-presi>
4. Рак Ю. До проблеми дієвості сучасних засобів масової комунікації в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Рак. – Режим доступу: [http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/1\(102_1\)/11_Rak.pdf](http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/1(102_1)/11_Rak.pdf)

Шиляев Евгений Викторович
Белявцев Дмитрий Николаевич
Низик Сергей Михайлович
представители компании «Коніка Мінолта Україна»
<http://www.konicaminolta.ua>

ИНФОРМАЦИЯ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОМПАНИИ «КОНІКА МІНОЛТА УКРАЇНА» НА РЫНКЕ ПОЛИГРАФИИ

Главный союзник любого производства сейчас – автоматизация. Причем автоматизировать рано или поздно придется все – от «железа» до электронных систем управления. И это справедливо не только для крупных компаний, но и для внутренних типографий, обслуживающих бизнес или университеты.

Большой объем тяжелого оборудования, с одной стороны, снижает удельную стоимость единицы готовой продукции в тираже, с другой, – делает типографию своим заложником, лишая ее гибкости. Не существует никаких сомнений в том, что печатная промышленность радикально трансформируется за счет роста доли цифровых устройств. Благодаря тенденции к сокращению длины среднего тиража типографиям приходится обрабатывать большое количество отдельных работ, чтобы сохранить необходимый для рентабельности объем печати. Другими словами, если 10 лет назад можно было за неделю сработать 5 тиражей-миллионников, то сейчас для выхода на такой же объем, нужно обработать 20 или 30 заказов.

В точно такой ситуации находятся внутренние типографии, обслуживающие потребности университетов и других ВУЗов. Только для них ситуация выглядит еще острее, потому что они серьезно ограничены в финансировании и возможности набора персонала.

Мир меняется очень быстро – технологии не стоят на месте. И Konica Minolta разрабатывает специальные программы и производственные комплексы, позволяющие просто и без дополнительной нагрузки на персонал производить любые типы полиграфической продукции. Главная задача, которую ставят

перед собой разработчики – сокращение вовлечения людей в процесс производства. И сейчас компания готова напрямую включиться в оптимизацию рабочих потоков типографий благодаря программному комплексу AccurioPro Flux.

Это масштабируемое решение, внедрение которого состоит из трех основных элементов: AccurioPro Flux Essential, AccurioPro Flux Premium и AccurioPro Flux Ultimate.

Начальный уровень программы – AccurioPro Flux Essential – мощный инструмент, позволяющий автоматизировать запуск повторяющихся работ и осуществлять централизованное управление парком печатного оборудования. Essential позволяет производить простые операции по допечатной подготовке: расстановка изделий на листе, совмещение лица с оборотом, добавление меток реза, вылетов и т. д.

Важной частью этого модуля является возможность отслеживания ошибок, допущенных при подготовке макета к печати: перевод шрифтов в векторный формат, проверка соответствующего уровня разрешения растровых изображений и т. д.

К AccurioPro Flux Essential можно подключить весь парк машин, установленных в печатной зоне. Причем это могут быть не только машины Konica Minolta – программа поддерживает оборудование всех известных производителей. Такая унификация позволяет упростить управление печатным парком и избежать ошибок оператора при переключении от машины к машине.

AccurioPro Flux Premium – второй уровень программы, включающий в себя Essential (его еще называют Flux Workstation – управление печатной машиной) и Flux Server (модуль автоматизации и совместной работы). Главная задача Flux Premium – распределение работы между несколькими операторами и сбор детальной отчетности по проектам.

Есть несколько дополнительных лицензий, которые позволяют подключать к Flux Server модули от сторонних разработчиков. Flux preflight connector позволяет интегрировать в систему мощные инструменты проверки качества входящих графических файлов: pdfToolbox Server от Callas Software и PitStop Server от Enfocus. Использование Flux preflight connector сильно снижает вероятность появления брака, вызванного ошибками в допечатной подготовке.

AccurioPro Flux Ultimate – это максимальная комплектация программного обеспечения. Она включает в себя Flux Workstation, Flux Server и новый модуль – Flux Web. Используя AccurioPro Flux Ultimate, клиент получает дополнение в виде онлайн-магазина. Решение оптимизировано с учетом требований внутренних типографий общественных учреждений, университетов и корпораций.

В 2016 г. в Польше Konica Minolta провела одну из первых инсталляций программы в максимальной комплектации – AccurioPro Flux Ultimate. Клиент – крупная международная аудиторская компания, которая из-за специфики своей деятельности заказывала большое количество цифровых тиражей с очень коротким сроком исполнения: отчеты, аналитические данные, презентации и т. д. В итоге после анализа годовых объемов заказов клиент пришел к мысли о создании типографии для внутренних потребностей (CRD-центр).

В офисе клиента были установлены несколько печатных машин Konica Minolta и необходимый набор послепечатного оборудования. Все заказываемые печатные продукты прошли внутреннюю проверку и были стандартизированы: форматы, количество полос, запечатываемые материалы, красочность и т. д. Благодаря гибкой схеме ценообразования была рассчитана стоимость каждой отдельной единицы продукции. Сотрудники, заказывающие полиграфическую продукцию, были зарегистрированы на Flux Web в качестве внутренних клиентов.

Теперь заказ любого тиража занимает не более 5 минут. Сотрудник выбирает тип продукции, загружает макет и получает расчет стоимости тиража и точное время его получения. После прохождения каждого этапа производства заказчик получает отчет по электронной почте. По итогам отчетного периода Flux Server готовит аналитические отчеты: общие объемы печати и разделение затрат по проектам и сотрудникам.

В Украине любой желающий может зарегистрироваться на минисайте www.accuriopro-flux.com/ru/ и получить свою бесплатную тестовую версию в любой комплектации.

Специально для потребностей внутренних типографий у Konica Minolta есть печатные комплексы, позволяющие произ-

водить самые популярные виды полиграфической продукции с минимальным вовлечением персонала. Печатные комплексы Konica Minolta имеют модульную структуру. Однажды установив машину, можно постепенно наращивать парк постепенного оборудования, подключаемого напрямую к печатному модулю.

Самая популярная монохромная машина среди внутренних типографий – bizhub PRO 1100. Машина работает с бумагами от 40 г/м² до 350 г/м² и форматами 92x132 мм до 324x483 мм. Скорость печати до 100 страниц А4 в минуту с разрешением 1200 dpi. А мощный контроллер позволяет быстро обрабатывать заказы любого объема и сложности.

Для печати цветной продукции Konica Minolta предлагает серию AccurioPress C2070, в которую входят машины печатающие со скоростью 60 и 70 цветных страниц в минуту с разрешением 1200×3600 dpi. Оттиски с этих машин не отличаются от офсетных по качеству печати и цветопередачи. Аппарат поддерживает бумаги плотностью от 40 г/м² до 350 г/м² и одинаково хорошо справляется с мелованной и офсетной бумагой.

После установки аппаратов к ним можно подключать последовательные опции. Доступен широкий ассортимент устройств, позволяющих в линию изготавливать буклеты формата А4 и А5 на скрепке с квадратным корешком, подрезать их с трех сторон, добавлять отдельно обложки, напечатанные на плотной бумаге и прогиговывать их. Автоматический биндер позволяет собрать брошюры на пружину. Кроме того, можно изготавливать книги с термоклеевым соединением.

Все эти операции может выполнять один оператор, который просто отправляет файл на печать и загружает бумагу в аппарат. Любой ручной труд полностью исключен, и машина не требует высокой квалификации от работника. Все сервисное обслуживание берет на себя компания Konica Minolta, а оператор выполняет только функцию контроля прохождения заданий.

Все оборудование Konica Minolta доступно в Украине. Провести тестовые испытания или просто ближе познакомиться с машинами можно в Киеве в шоу-руме компании.

ПРОЕКТИ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ 1996 – 2016 рр.

Інноваційні монопроекти Книжкової палати України

1. Проект «Відродження державної бібліографії», 1996 р.

Проект реалізовано упродовж 1996 року і першого кварталу 1997 року в Книжковій палаті України. Відновлено випуск усіх бібліографічних покажчиків і започатковано нові, зокрема серію ретроспективних бібліографічних покажчиків «Етноси України», розпочато видання науково-практичного журналу «Вісник Книжкової палати» та інших видань.

Збільшення випуску бібліографічних видань стало можливим завдяки реалізації програми автоматизації бібліографічних процесів опрацювання інформації в Книжковій палаті України.

2. Проект «Розробка і впровадження інформаційної системи «Видавнича діяльність», 1996 р.

Проект реалізовано в Книжковій палаті України. У 1999 році створено локальну комп'ютерну мережу та окремі бази довідкової й бібліографічної інформації. У 2001 році розпочато роботу щодо вдосконалення системи статистичних даних про діяльність суб'єктів видавничої діяльності України, які характеризують обсяги виробництва кожного видавництва та динаміку і тенденції у видавничій справі. Сформовано електронні бази даних періодичних і продовжуваних видань, що виходять в Україні, а також бази даних суб'єктів видавничої справи: «Поліграфічні підприємства України», «Видавництва, видавничі та книгорозповсюджувальні організації», що знайшло відображення у виданнях однойменних щорічних довідників.

3. Проект «Централізована каталогізація», 1996 р.

Проект отримав схвалення експертів фонду «Відродження», відповідне фінансування, і в 1997 році його реалізовано в повному обсязі в Книжковій палаті України.

Реалізація проекту дала можливість створити в Книжковій палаті України локальну комп'ютерну мережу, відповідні бібліографічні бази даних, налагодити систему централізованого виготовлення і розповсюдження каталожних карток на книги. Впровадження централізованої каталогізації дало значну економію коштів і людських ресурсів.

Інноваційні проекти Книжкової палати України загальнодержавного рівня

4. Проект «Інформаційно-бібліографічна система книго-розповсюдження «Книги в продажу», 1996 р.

Проект передбачав запровадження системи розповсюдження видань за типом «Books in Print». Над створенням інформаційно-бібліографічної системи, основним елементом якої є підготовка та видання каталогу «Книги в продажу», Книжкова палата працювала з 1996 року. Перший випуск цього каталогу вийшов у тому ж році, наступні каталоги побачили світ у 1998, 1999 роках.

5. Проект «Підготовка і видання українських реферативних наукових журналів», 1998 р.

Згідно з проектом Книжковою палатою проведено роботу над створенням системи реферування інформації, започатковано реферативні журнали «Політика. Політичні науки», «Економіка. Економічні науки» у 1998 році та електронний журнал «Історія. Історичні науки» у 2002 році.

6. Проект «Створення Українського бібліографічного репертуару XVI –XX ст., формування комп'ютерної бібліографічної бази «Україніка», 1999 р.

У рамках проекту розпочато наукове дослідження з опрацювання фонду україніки, складовою якого є спецфонд забороненої літератури.

У 2002 році підготовлено і в 2003 році надруковано за Програмою випуску соціально значущих видань науково-

допоміжний ретроспективний бібліографічний покажчик «Спецфонд Книжкової палати України (1917–1921 роки)» (10000 назв).

Завершено роботу, розпочату у 2000 році, над створенням електронного каталогу Книжкової палати України «Книги України за роки незалежності», що видавалися в країні, починаючи з 1991 року.

7. Проект «Книги України», 2000 р.

У 2000 році Книжковою палатою спільно з Всеукраїнським благодійним фондом «Книги України» та за фінансової підтримки фонду «Відродження» розпочато роботу над проектом «Книги України» – ще один крок у створенні інформаційної мережі книготорговельного каталогу «Книги України» в друкованому та електронному вигляді. Станом на 31.12.2000 каталог містить 2 337 назв видань українських видавництв, почав працювати веб-сайт.

У 2002 році Книжковою палатою здійснено випуск другої частини цього каталогу обсягом 3 243 назви видань.

На підставі баз даних «Користувачі ISBN/ISMN в Україні» Книжкова палата здійснювала випуск довідника «Видавництва, видавничі та книготорговельні організації» у 1997, 1999, 2000, 2002 роках. Останній випуск 2006 року мав назву «Видавці та книготорговельні в Україні».

8. Проект «Розробка системи книготорговельного каталогу «Книги, що є в наявності та друкуються» по типу системи «Books in Print», 2005 р.

Мета проекту – створити в Україні централізовану систему книготорговельного каталогу на базі існуючих книготорговельних організацій з книгосховищами, інформаційно-бібліографічної системи «Книги, що є в наявності та друкуються» за типом зарубіжних систем «Books in Print», сучасних інформаційних технологій, комп'ютерних мереж з відповідним програмним забезпеченням і транспортних систем.

Розробку і впровадження системи планувалось виконати протягом чотирьох років у три етапи проведення робіт: перший

етап (2007–2008 рр.), другий етап (2008–2009 рр.), третій етап (2009–2010 рр.).

У результаті реалізації проекту мало бути:

1. Створено сучасну систему книгорозповсюдження в Україні на базі інформаційно-бібліографічної системи «Книги, що є в наявності та друкуються» (з Web-сервером в мережі Інтернет).

2. Сформовано глобальну комп'ютерну мережу з Центральним офісом у Києві і локальні комп'ютерні мережі в обласних центрах, до якої поступово підключаються всі бібліотеки України і книжкові крамниці для замовлення літератури й обміну довідковою інформацією.

3. Впроваджено систему штрихового кодування всіх видань України у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 травня 1996 року № 574 «Про впровадження штрихового кодування товарів» на базі Міжнародного стандартного номера книг ISBN та штрихового коду EAN.

4. Вирішено проблему книгорозповсюдження в Україні та за її межами.

9. Проект «Книги у виробництві», 2007 р.

Проект покликаний відродити систему збирання замовлень на випуск книжкових видань.

У процесі роботи над проектом досліджено проблеми та формати інформаційного обміну між суб'єктами книжкового ринку, розроблено структуру бази даних, інформаційного запиту до видавців, форму замовлення видань для бібліотек та книготорговельних організацій, книготорговельну класифікацію. Для експериментального впровадження проекту розроблено веб-сайт «Книги у виробництві», перехід на який здійснювався з офіційного веб-сайту Книжкової палати України.

Запис бази даних містив відомості, отримані від українських видавців – зображення обкладинки та коротку бібліографію книг, що готуються до випуску у світ, а також відомості, додані Книжковою палатою України – індекси класифікаційних систем та рубрику книготорговельної класифікації.

Експериментальне впровадження упродовж п'яти місяців довело працездатність проекту, не зважаючи на невелику кіль-

кість надісланой видавцями інформації – всього 99 записів бази даних, однак фінансової підтримки держави він не отримав і був згорнутий.

10. Проект «Переведення на електронні носії історичних фондів Державного архіву друку Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», 2008 р.

Проект спрямований на збереження змісту найцінніших видань з фонду Державного архіву друку, матеріальний носій яких знаходиться у критичному стані.

Проект передбачає оцифрування й уведення в науковий обіг шляхом організації доступу через Інтернет книжкового, газетного й журнального фондів 1917–1940 років, а також спецфонду видань 1917–1976 років, заборонених у свій час органами цензури і закритих для суспільства.

Переведення на електронні носії цієї частини фонду планувалося здійснити в 4 етапи, упродовж 2009–2012 років, залучивши до виконання робіт сторонні організації, що мають значний досвід, відповідне обладнання і спеціалізуються на проведенні таких робіт.

Пізніше, у 2010 році, ідеї, закладені у ньому, дали поштовх для розроблення Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI»

11. Проект «Переведення на електронні носії історичних фондів Державного архіву друку Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» як складової Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI», 2010 р.

Переведення на електронні носії цієї частини фонду планується здійснити в 5 етапів, упродовж 2011–2015 років, залучивши до виконання робіт сторонні організації, що мають значний досвід, відповідне обладнання і спеціалізуються на проведенні таких робіт.

12. Проект «Формування національного газетного фонду України», 2010 р.

Частина 1: Ретроспективний фонд 191–1940 років та сучасний фонд, починаючи з 2012 року

Концептуально проект передбачає переведення на електронні носії й забезпечення доступу до всього газетного фонду Державного архіву друку, який станом на кінець 2011 року налічував майже 10,5 млн примірників видань і щороку збільшується на 120–150 тисяч.

У проекті закладено принципово нову ідею формування фонду електронних копій сучасних газетних видань з найменшими витратами – шляхом збирання їх електронних оригіналмакетів, починаючи з 2012 року.

Проект створення національного газетного фонду покликаний вирішити наступне коло питань:

- виявлення й формування повних комплектів газет, що підлягають збереженню та терміновому оцифруванню;
- оцифрування газет;
- каталогізація і створення зведеного каталогу газетних фондів;
- доставляння обов'язкового примірника сучасних газет разом з їх електронними аналогами;
- створення електронної бібліотеки газетних фондів і забезпечення доступу до них користувачів;
- формування національного газетного фонду у вигляді розподіленої моделі, у якій зберігання оригіналів центральних газет покладається на Книжкову палату України, а регіональних – на обласні універсальні наукові бібліотеки.

Частина 1 проекту заплановано реалізувати в 2 етапи.

13. Проект «Державний електронний депозитарій друкованої спадщини України», 2011 р.

Частина 1: Електронний депозитарій газет 1917–1940 та 2012–2016 років, періодичних і продовжуваних видань (крім газет) 1917–1940 років, книжкових видань 1922–1940 років та спецфонду 1917–1976 років.

Проект є складовою проекту «Державний електронний депозитарій культурної спадщини України».

Створення державного електронного депозитарію друкованої спадщини України на основі фонду Державного архіву друку Книжкової палати України є соціальною, технічною й історичною необхідністю, що й обумовило розроблення цього проєкту.

Переведення на електронні носії частини фонду планувалося здійснити в 5 етапів, упродовж 2012–2016 років, залучивши до виконання робіт сторонні організації, що мають значний досвід, відповідне обладнання і спеціалізуються на проведенні таких робіт.

14. Проєкт «Національно-культурна програма «Пам'ять України», 2012 р.

Проєкт передбачає переведення в електронну форму різних видів документів (рукописних, друкованих, кіно-, фото-, фонодокументів, звукозаписів), цифрове фотографування музейних колекцій і т. ін., створення веб-порталу «Пам'ять України» і поступове наповнення його електронною інформацією.

Проєкт дозволить розкрити Україну для світової спільноти, надаючи документально підтверджену інформацію про багате історичне минуле та сьогодення нашої країни: унікальні історичні документи; державний устрій, державну символіку та законодавство; музейні та бібліотечні колекції; кіно-, фотодокументи, звукозаписи; наукові відкриття та спортивні рекорди; видатних діячів України у різних галузях.

Термін виконання основної частини проєкту розраховано на 5 років.

15. Проєкт «Книги України: електронний on-line-каталог», 2016 р.

На виконання п. 5 протоколу засідання Міжвідомчої комісії з питань сприяння розвитку вітчизняного книговидавництва та книгорозповсюдження від 26.03.2015 Книжковою палатою України розроблено цей проєкт, який передбачає створення єдиного електронного каталогу видань та забезпечення безоплатного доступу до державної бібліографічної інформації про книги, видачі на терені України, що є у продажу на книжковому ринку.

Реалізація пропонованого проекту, у який закладено створення потужного апаратно-програмного комплексу, дозволить перейти на бібліографічне програмне забезпечення ALEPH, яке використовують понад 1300 бібліотек та консорціумів у 52 країнах світу, що уможливить подальший розвиток бібліографічно-інформаційних систем, у тому числі:

- запровадження електронної централізованої каталогізації – забезпечення бібліотек бібліографічними записами в електронному вигляді у міжнародному форматі MARC 21 і створення зведеного електронного каталогу книжкового фонду України;
- запровадження інформаційно-бібліографічної системи «Книги в продажу», що дасть повну інформацію про асортимент книжкового ринку України. Книжкова палата може забезпечити постійне наповнення української складової системи, інші виконавці – доповнити відомостями про імпортовану літературу.

16. Проект «Класифікаційна система України»

Особливу увагу варто приділити цьому проекту, єдиному, що знайшов державну підтримку у владних структурах щодо запровадження з 2017 року для класифікації документів в установах та організаціях України Універсальної десятикової класифікації як міжнародної класифікаційної системи та припинення використання радянської (після розпаду СРСР – російської) Бібліотечно-бібліографічної класифікації.

Проект «Класифікаційна система України» розроблено ще у 1996 з метою створення і впровадження україномовної класифікаційної системи – Універсальної десятикової класифікації (УДК) для забезпечення потреб видавництва, бібліотек та інформаційних центрів.

У 1997 році підписано ліцензійну угоду з Консорціумом УДК (Нідерланди), затверджено проект і розпочато фінансування регіональним відділенням Міжнародного фонду «Відродження» у Києві та Інститутом відкритого суспільства в Будапешті (Угорщина).

Вирішуючи проблеми систематизації видань, упровадження української термінології в інформаційну галузь, Книжкова палата України упродовж 1998–1999 років у рамках проекту

здійснила переклад, наукове редагування першого в країні еталонного видання таблиць Універсальної десятикової класифікації українською мовою, верстку якого направлено зацікавленим організаціям і установам з метою отримання зауважень і пропозицій. У 2000 році продовжено наукову роботу з удосконалення термінології й видано 1-й том двотомного видання «Таблиці УДК».

У 2001 році видано 2-й том – «УДК. Алфавітно-предметний показчик» (АПП) (95 тис. предметних рубрик). Відповідно до ліцензійної угоди видання отримали 600 бібліотек, видавництв і наукових центрів України.

Головний редактор еталонного видання українською мовою «Універсальна десятикова класифікація» М. Сенченко, відповідальна за випуск Н. Петренко.

Друге видання вийшло у 2008–2011 рр. у 8-ми книгах.

УДК постійно оновлюється та актуалізується змінами та доповненнями за виданнями Консорціуму УДК.

Від 1 липня 2009 року набув чинності національний стандарт ДСТУ 6096:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Універсальна десятикова класифікація. Структура, правила ведення та індексування» (наказ Держспоживстандарту України від 16 лютого 2009 року), який відповідає міждержавному стандарту ГОСТ 7.90–2007 «Система стандартів по информации, библиотечному и издательскому делу. Универсальная десятичная классификация. Структура, правила ведения и индексирования». Стандарт уведено вперше.

Стандарт установлює правила ведення таблиць УДК та їхнього використання для індексування документів. Призначений для служб ведення національних видань таблиць УДК, бібліотекарів, бібліографів, систематизаторів, фахівців інформаційних центрів, авторів, перекладачів, укладачів та інших осіб, що несуть відповідальність за видання, працівників видавництв і поліграфічних підприємств.

У 2010 році Книжковою палатою України випущено електронне видання УДК українською мовою на компакт-диску у форматі PDF (зі змінами та доповненнями станом на 2006 рік).

Книжкова палата України тісно співпрацює з представниками Консорціуму, вносить свої зауваження і пропозиції з питань удосконалення міжнародного еталона УДК, бере участь у проєктах УДКК, зокрема у підготуванні та подальшому підтриманні в актуальному стані україномовної версії скорочених таблиць УДК.

У межах Ліцензійної угоди Книжкова палата України продовжує щорічно отримувати від Консорціуму Master Reference File разом з переліком змін і доповнень до УДК, які опрацьовуються відділом класифікаційних систем і вводяться в українську версію УДК, завдяки чому забезпечується її безперервна актуалізація.

На основі другого україномовного видання УДК, а також отриманих з Консорціуму УДК (Нідерланди) змін і доповнень до міжнародного англomовного еталона УДК продовжено формування електронного інформаційного масиву 3-го видання УДК українською мовою.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 22 березня 2017 року № 177 «Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десятикової класифікації», заклади нашої країни, що досі користувались ББК, мають перейти на систематизацію документів за УДК.

Інформацію підготовлено
Книжковою палатою України

ФОТОІСТОРІЯ

ЗМІСТ

ПОДВИЖНИКИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ КНИГИ (передмова).....	3
Плиса Галина Миколаївна ДО 100-РІЧЧЯ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ: ВІХИ ІСТОРІЇ	6
Андрейчук Віталій Степанович ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІГРАФІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ.....	21
Білик Надія Іванівна ІНФОРМАЦІЙНО-ЦІЛЬОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ.....	27
Білоус Петро Олександрович НОРМИ ЧАСУ НА ВИКОНАННЯ ДОПОЛІГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИДАНЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА НАДАННЯ ВНЗ ПЛАТНИХ ВИДАВНИЧИХ ПОСЛУГ	39
Гедулян Сергій Іванович Острижнюк Максим Володимирович Казак Іван Сергійович ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ОДЕСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ	56
Давидова Людмила Вікторівна ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАВНИЦТВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	63
Дяченко Ольга Вікторівна ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ .	71
Зелінська Надія Віталіївна МОНОГРАФІЯ <i>VERSUS</i> ПІДРУЧНИК: ЯК ЦЕ РОБИТЬСЯ В ЄВРОПІ	78
Котляревський Ярослав Вікторович Мельников Олександр Валерійович ВИДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	86

Кузик Оксана Станіславівна Галечко Наталія Володимирівна ОФОРМЛЕННЯ ВИХІДНИХ ВІДОМОСТЕЙ У НАУКОВИХ ТА НАВЧАЛЬНИХ ВИДАННЯХ	97
Листвак Галина Богданівна ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ РЕДАКТОРА: ДАНИНА ТРАДИЦІЇ ТА ВИМОГИ ЧАСУ	106
Лоза Галина Іванівна БАЗОВІ ОСОБЛИВОСТІ Й ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ (на прикладі видавництва «Політехніка» Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського)	116
Мазаракі Анатолій Антонович Притульська Наталія Володимирівна Мельниченко Світлана Володимирівна PUBLISHING: СКЛАДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ	125
Огар Емілія Ігорівна МЕДІА-ОСВІТА У СФЕРІ МЕДІА-КОМУНІКАЦІЙ: ОЗНАЧЕННЯ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ	134
Плиса Галина Миколаївна «ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ У ВИДАННЯХ: ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ ДСТУ 8302»	142
Погореловська Ірина Олександрівна ІДЕНТИФІКАЦІЯ ВИДАНЬ УКРАЇНИ У СИСТЕМАХ ISBN, ISSN, ISBN: ПРАКТИЧНИЙ ЕФЕКТ	152
Подрезова Марина Александровна ЭЛЕКТРОННЫЕ ИЗДАНИЯ: РЕГИСТРАЦИЯ, ДОСТУП, ХРАНЕНИЕ В СОВРЕМЕННОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ....	159
Порпуліт Олена Олександрівна АУДИТОРІЯ ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ СУБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ	175
Похилюк Олена Миколаївна ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ПОСИЛАНЬ НА ПЕРШОДЖЕРЕЛА	181

Руда Тетяна Вікторівна МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА:ВИМОГИ ДО ЇЇ СКЛАДАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ; УМОВИ АПРОБАЦІЇ	188
Слюсаренко Марія Іванівна ВАДИ ОФОРМЛЕННЯ ТАБЛИЧНОГО НАБОРУ В СУЧАСНІЙ ПЕРІОДИЦІ.....	199
Стахів Марія Романівна НАВЧАЛЬНІ Е-ПОСІБНИКИ ДЛЯ ВНЗ: ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ВИКОРИСТАННЯ (на прикладі інтерактивного навчального посібника Артема Захарченка «Інтернет-медіа»)	205
Шевченко Тетяна Миколаївна ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ»	212
Шиляев Евгений Викторович Белявцев Дмитрий Николаевич Низик Сергей Михайлович ИНФОРМАЦИЯ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОМПАНИИ «КОНІКА МІНОЛТА УКРАЇНА» НА РЫНКЕ ПОЛИГРАФИИ ..	219
ПРОЕКТИ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ 1996 – 2016 РР.	226
ФОТОІСТОРІЯ	236

Наукове видання

**СУЧАСНІ ВИДАВНИЦТВА
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

МАТЕРІАЛИ ДРУГОЇ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(м. Одеса, 25-27 травня 2017 р.)

Українською та російською мовами

Підписано до друку 22.08.2017. Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 14,3. Тираж 100 прим.
Зам. № 1641.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12, Україна
Тел.: (048) 723 28 39.
E-mail: druk@onu.edu.ua